

NAD BUHOM I NARWOJU

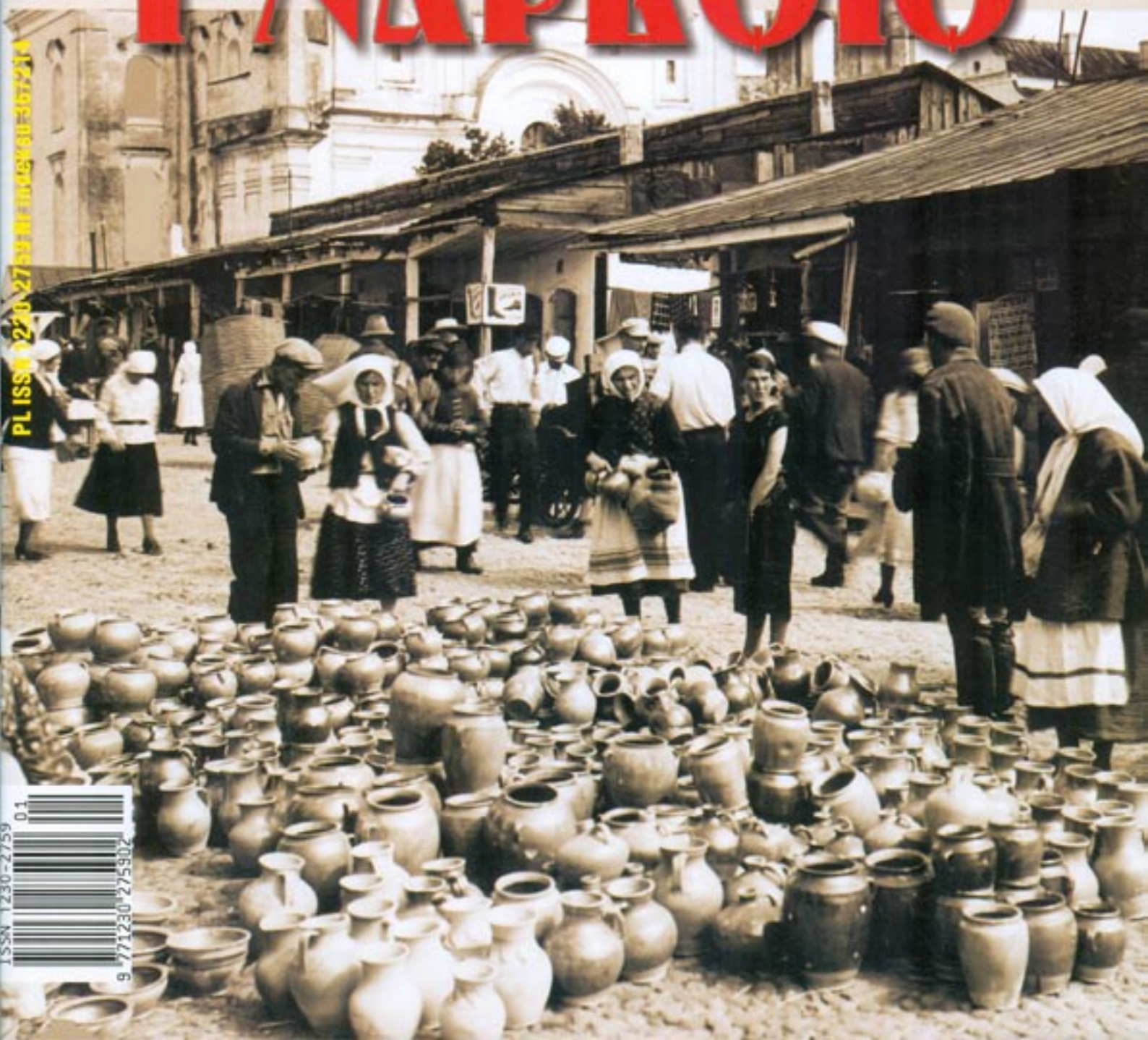
...про Пудляше. І по-нашому
...pro Pudzlasze. I po-paszomu

2020
1 (167)
Cena 6,00 zł

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

PL ISSN 1230-2759 tel: macedon 367234

ISSN 1230-2759
9 771230 275902

Скорбна мати

Павло Тичина

I
Проходила по полю
Обніжками, межами.
Біль серце опромінив
Блискучими ножами!

Поглянула — скрізь тихо.
Чийсь труп в житах чорніє...
Спросоння колосочки:
Ой радуйся, Маріє!

Спросоння колосочки:
Побудь, побудь із нами!
Спинилась Божа Мати,
Заплакала сльозами.

Не місяць, і не зорі,
І дніти мов не дніло.
Як страшно! ...людське серце
До краю обідніло.

II
Проходила по полю —
Зелене зеленіє...
Назустріч учні Сина:
Возрадуйся, Маріє!

Возрадуйся, Маріє:
Шукаємо Ісуса.
Скажи, як нам простіше
Пройти до Еммауса?

Звела Марія руки,
Безкровні, як лілеї:
Не до Юдеї шлях вам,
Вертайте з Галілеї.

Ідіте на Україну,
Заходьте в кожную хату —
Ачей вам там покажуть
Хоч тіль його розп'яту.

III
Проходила по полю,
В могилах море мріє —
Назустріч вітер віє:
Христос воскрес, Маріє!

Христос воскрес? — не чула,
Не відаю, не знаю.
Не будь ніколи раю
У цім кривавім краю.

Христос воскрес, Маріє!
Ми — квіти звіробою.
Із крові тут юрбою
Зросли на полі бою.

Мовчать далекі села.
В могилах поле мріє.
А квітка лебедіє:
О зглянься хоч Ти, Маріє!

IV
Проходила по полю...
— І цій країні вмерти?
Де Він родився вдруге, —
Яку любив до смерти?

Поглянула — скрізь тихо.
Бує дике жито.
— За що Тебе розп'ято?
За що Тебе убито?

Не витримала суму,
Не витримала муки, —
Упала на обніжок,
Хрестом розп'явши руки!

Над нею колосочки
«Ой радуйся!» — шептали.
А янголи на небі
Не чули і не знали.

1918 р.

Історія – біографія нас всіх, яку треба постійно писати

Сьогорічний перший номер «Над Бугом і Нарвою» починаємо із нововведення – календарного переліку визначних постатей в українській історії, народжених у місяцях, якими датовані окремі випуски нашого часопису. Бо ж саме люди будують конструкцію, що зветься історією – їхні особисті та професійні і творчі життєписи є віконцями, завдяки яким можемо у цю нашу колективну біографію заглядати. Наші перші два місяці року то вісім десятків імен, перш за все людей, які жили і працювали у XIX-XX сторіччях. Це небагато, все ж можна переконатися, що у цьому періоді, коли найінтенсивніше будувалися основи нашої сучасності, українці не лише переживали за рідну мову і пісню, але також успішно займалися медициною, наукою, технікою, підприємництвом та іншими ділянками життя, при чому в деяких з цих областей людської активності були першопрохідцями у вимірі набагато ширшому, аніж тільки український.

Декому з цих людей, що були піонерами у різних напрямках цивілізаційного поступу, або внесли особливий вклад у формування української культури, треба буде в найближчому часі присвятити більше уваги. Але і з цих коротких характеристик видно, що доля багатьох з названих тут уродженців січня і лютого була трагічною. Тим більш трагічною, що хоч на XX ст. випало дві світові війни, то найбільше осіб з цього переліку свою смерть зустріло у мирний час, до того ж працювало у культурі, отже, займалися вони справою, де загроза трагічної загибелі є мінімальною. Їм однак трапилося це нещастя, що були громадянами «страши советов» (країни рад), де офіційно правив народ і «так вольно дишал челавек», а насправді була кривава більшовицька диктатура, яка нищила все, що асоціювалося з будь-якою волею і свободою. І ось Михайль Семенко, Валер'ян Підмогильний, Лесь Курбас 1937 року були вбиті енкаведистським пострілом; Агатангел Кримський (†1942), Олекса Тихий (†1984), Василь Стус (†1985) – померли у тюрмах і таборах.

Павло Тичина з цієї м'ясорубки тоталітарної опресії вийшов живим, ще й лауреатом орденів Леніна і премій імені Сталіна та автором гімну УРСР (1949 р.), за якого словами тодішня, зруйнована і стероризована Україна: «Між рівними рівна, між вільними вільна, Під сонцем свободи, як цвіт, розцвіла». Але заки поетові у 1920-х «чортів вітер» червоного терору і брехні не лише духа забив, але й душу понівечив, написав він вірш-ікону «Скорбна мати», який бачите поряд. Не великопісний це вірш і не великодній, але універсальна картина вбаченого і відчутого та пережитого людиною, стривоженою таким сьогоденням, яким воно було наприкінці 1917-го та в перших місяцях 1918 року. Саме тоді, взимку, революція, що ранньою весною повалила всеросійське самодержав'я, переросла у більшовицьку («червоноросійську») війну проти прагнення до волі і свободи націй, які раніше були уярмлені «білим царем». Перша у вогні цієї війни опинилася Україна, наслідком чого Павло Тичина вже 21 березня 1918 року написав своєрідну прелюдію до «Скорбної матері» – вірш-реквієм «Пам'яті тридцяти». Присвячений він київським студентам-добровольцям, що в останніх днях січня 1918 року, під Крутами, станули до борні з загонами Червоної гвардії, які рвалися захопити столицю Української Народної Республіки. Розвідувальний підрозділ (близько 30 осіб) у сум'ятті бою потрапив у полон та був розстріляний червоногвардійцями. Відтак, після вигнання більшовиків, які в лютому все таки здобули Київ та протягом кількатижневого володіння вбили тут 2 – 3 тис. людей, герої з-під Крут були 19 березня 1918 року перепоховані на київському кладовищі, розташованому в урочищі Аскольдова могила (у 1930-х некрополь знищено, влаштуовуючи в цьому місці парк; зараз на місці захоронення «крутян» стоїть кам'яний пам'ятний знак).

Продовження на 22 стор.

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

<http://nadbuhom.pl>

№ 1 (167) СІЧЕНЬ – ЛЮТИЙ 2020
Nr 1(167) STYCZEŃ – LUTY 2020

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77
nadbuhom@nadbuhom.pl tel. +48 502 565 547

ЗМІСТ НОМЕРА SPIS TREŚCI

(лх), Календар великих українських імен. Січень і лютий	2
Ю. Гаврилюк, Радісні миті рідзвяного учнівського колядування у Більську	5
(il), Noworoczne refleksje na spotkaniu w Pałacu Prezydenckim	7
Л. Гаць, Традиція та колядування... ..	8
S. Sawczuk, Kleszczele wracają do swojej garncarskiej tradycji	10
Ю. Гаврилюк, Якби ми вчилися так, як треба! Після третьої підляської конференції – перед четвертою	13
J. Plewa, Chata, czyli jak się kiedyś mieszało	17
На Пудляши – хати наши	20
Л. Лабович, «Од Оготухи до Нового року». Підляські прислів'я і приказки про свята	21
П. Тичина, Пам'яті тридцяти	22
Ю. Гаврилюк, На підляській стіл – біла руська сіль	24
(лх), Од генвара до декемврія — або од січня до студня	32
A. Stefaniuk, Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”	34
L. Łabowicz, Oleksiejczyca czy Mamonticha – Jak kóliś na sełowi babuow nazywali? Nazywanie kobiet w tradycji wsi podlaskiej	36
A. Kulgawczuk, Czy tu znowu będzie Sojuz?	40
(РД), Puszcza Białowieska w malarstwie ukraińskim	42
Л. Лабович, З хроніки подій над Бугом і Нарвою	44

НАША ОБКЛАДИНКА

Не святі ліплять горщки, а по суті ліпили, адже зараз глиняний гончарський посуд це вже тільки спогад – як у підляських Кліщелях, так і поліському Городні, де з місцевої якісної глини були зроблені горщки, які у міжвоєнному періоді продавалися у Пинську, що бачимо на світліні Генрика Поддембського (околиця Пинська – східний край простору, на якому побутує західнополіський діалект української мови, що охоплює також Підляшшя).

Вгорі: Церкви у Гайнівці і Токарах (Сім'ятицький пов.) та ратуша у Більську (фото Ю. Гаврилюка).

Стор. II: Церква Покрови Пресвятої Богородиці у Більську. Фото Ю. Гаврилюка.

Стор. III: Історія запорозьких козаків стала у XIX ст. стержнем українського націєтворчого процесу та була темою творів провідних мистців, в тому числі січневих уродженців Опанаса Сластіона («Проводи на Січ») та Івана Іжакевича («У трактирі»).

Стор. IV: Зима, яка була традиційно, і зима, яка останніми роками трапляється щораз то частіше (дорога з села Городники до Локниці – гм. Більськ). Фото Ю. Гаврилюка.

Календар великих українських імен. Січень і лютий

1 січня 1820 р. народився промисловець-цукрозаводчик та меценат **Платон Симиренко** († 26.01.1863), один із керівників сі-

мейної фірми «Брати Яхненки і Симиренко» (заснована його батьком Федором Симиренком та його шваграми). У 1840-х роках компанія стала фундатором промислового цукроваріння в Україні і всій Російській імперії та основним постачальником цукрової продукції у країні Західної Європи. Платон був меценатом української культури, підтримував приятельські стосунки з Тарасом Шевченком, зокрема, у 1860 р. профінасував перше повне видання «Кобзаря».

1 січня день народження святкує народний артист України – добре відомий всім підляським любителям української пісні волиннин **Валерій Маренич**.

2 січня 1892 р. у містечку Хирів (тоді Перемиський повіт) народився археолог, автор «Археології України» **Ярослав Пастернак** († 22 січня 1969 р. в Торонті, Канада).

3 січня 1895 р. народився композитор, диригент, педагог **Борис Лятошинський** († 1968 р.), один із основоположників модернізму в українській класичній музиці.

4 січня 1837 р. народився мовознавець і лексикограф **Павло Житецький** († 1911 р.).

5 січня 1880 р. народився композитор, диригент і хореограф **Василь Верховинець** (справжнє прізвище **Костів**; † 1938 р.), перший теоретик українського народного танцю.

6 січня 1834 р. народився поет, громадський діяч, лікар **Степан Руданський** († 1873 р.), перекладач античної літератури, автор класичних сатир на національну тематику.

6 січня 1938 р. народився поет, перекладач, прозаїк, літературознавець, правозахисник, дисидент і політичний в'язень советських часів **Василь Стус** († 1985 у каральному таборі ВС-389/36-1 біля села Кучино, Пермський край, РРФСР).

7 січня 1853 р. народився письменник, композитор, історик **Микола Аркас** († 1909 р.), автор «Історії України-Русі», яку написав

Українська назва першого місяця року «січень» (на Підляшші можна також вимовляти його назву як «сі^ечень») має давньослов'янське походження і первісно записувалась як «сѣчьнь», пізніше «сѣчень». З джерел киеворуської доби виникає, що тоді відносилася до теперішнього лютого. Назва «січень» асоціюється зі слов'янським дієсловом «сѣкти» (сікти → січи), від якого утворені також слова «сікач», «січкаря» «засік», «січ» (Запорозька). Приймається, що січнем давні слов'яни назвали час, коли займалися висіканням всякої зарослі, щоб очистити нове поле під засіви. Назви місяця похідні від «сѣчень» уживаються в Хорватії (siječanj – назва офіційна), як народні, або застарілі, відомі також іншим націям колишньої Югославії (сечко, сижечањ, сичен, siječanj, sečanj, sečén) і болгарам (голям сечко).

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя
ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису відзеркалюють погляди редакції.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Річна передплата на території Польщі коштує 50,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Для перерахунків з-за кордону: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Skład i druk: Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia
ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. naczej.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Василь Симоненко

8 січня 1935 — 13 грудня 1963

**Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.
За тобою завжди будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.**

**І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі.
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.**

**Можна вибрати друга і по духу брата,
Лиш не можна, сину, матір вибрати.
Можна все на світі вибрати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.**

Василь Симоненко писати вірші почав ще в студентські роки, але в умовах прискіпливої радянської цензури друкувався неохоче: за його життя вийшли лише збірки поезій «Тиша і грім» (1962) і казка «Цар Плаксій та Лоскотон» (1963). Василь Симоненко прожив неповних 29 років, із них на літературну творчість припадає 10. За життя поета вийшла друком лише одна збірка – «Тиша і грім», друга побачила світ тільки після його смерті.

Олесь Гончар назвав Симоненка «визначною молоді української поезії», Василь Захарченко – «поетом з горніх Шевченкових долин». Стус говорив так: «...На голос Симоненка, найбільшого шістдесятника із шістдесятників, поспішала молодь. Час поспішав так само».

Один з найвідоміших віршів В. Симоненка «Лебеді материнства» автор присвятив своєму сину Лесеві. За формою, це власне колискова пісня. Але, не зва-

жаючи на назву, це пісня люблячого батька. За змістом, духовним наповненням це заповіт поета усьому українському народу: «Можна все на світі вибрати, сину. Вибрати не можна тільки Батьківщину». Саме ці знамениті слова викарбувані на пам'ятнику В. Симоненку в Черкасах. Друга частина цієї поезії, покладена на музику А. Пашкевича, стала відомою піснею, і лунає як гімн синівської любові до рідної землі.

Шістдесятники – назва покоління національної інтелігенції, що ввійшла у культуру та політику в СРСР в другій половині 1950-х – у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» (десталінізації та деякої лібералізації) і найповніше себе творчо виявила на початку та в середині 1960-х років.

У політиці 1960-1970-х років «шістдесятники» являли собою внутрішню моральну опозицію до радянського тоталітарного державного режиму (політичні в'язні та «в'язні совісті», дисиденти).

Шістдесятники України виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості. Основу руху шістдесятників склали тут письменники Іван Драч, Микола Вінграновський, Володимир Дрозд, Григорій Тютюнник, Борис Олійник, Віталій Дончик, Василь Симоненко, Микола Холодний, Ліна Костенко, Валерій Шевчук, Євген Гуцало, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Борис Чичибабін, літературні критики Іван Дзюба, Євген Сверстюк, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко, кінокритик Роман Корогодський, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш та інші. Шістдесятники протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над політичними. Значний вплив на їх становлення справила західна гуманістична культура, традиції «розстріляного відродження» 1920-1930-х та здобутки української культури кінця XIX – початку XX ст.

Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіційно: влаштовували неформальні літератур-

ні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси, складали петиції на захист української культури. Організовані у 1959-60 рр. Клуб творчої молоді «Сучасник» в Києві та в 1962 р. клуб «Пролісок» у Львові стали справжніми осередками альтернативної національної культури. Шістдесятники відновили традиції класичної інтелігенції з передсоветської доби, якій були притаманні прагнення до духовної незалежності, ідеали громадянського суспільства та служіння народів.

Культурницька діяльність, яка не вписувалась у рамки дозволеного, викликала незадоволення влади. Шістдесятників не вдалося втримати в офіційних ідейно-естетичних межах, і з кінця 1962 р. почався масований тиск на неконформістську інтелігенцію. Перед шістдесятниками закрилися сторінки журналів, посипалися звинувачення у «формалізмі», «безідейності», «буржуазному націоналізмі». У відповідь шістдесятницькі ідеї стали поширюватися у самвидаві.

Наштовхнувшись на жорсткий опір партійного апарату, частина шістдесятників пішла на компроміс із владою, інші еволюціонували до політичного дисидентства, правозахисного руху та відкритого протистояння режимові.

Василь Симоненко став по суті першою жервою. 1962 року разом з Аллою Горською та Лесею Танюком виявив місця поховань розстріляних органами НКВС на Лук'янівському та Васильківському цвинтарях, а також у Биківні (про останнє було зроблено заяву до міської ради). Влітку 1962 року поета жорстоко побили працівники міліції залізничної станції «Ім. Тараса Шевченка» (Сміла). На думку друзів поета, це побиття було не випадковим. Відтоді й почало погіршуватися здоров'я поета, який помер у ніч проти 14 грудня 1963 р.

маючи на меті створити ненаукову проте достовірну книгу в подарунок своєму синові. Книга була опублікована 1908 р. у Петербурзі за гроші позичені автором під великі відсотки, мала великий успіх і М. Аркас автор ініціював друге, доповнене ви-

дання, що вже після його смерті вийшло друком у Кракові (1912 р.). Професійні історики книжку критикували, все ж у читаючому народі вона за популярністю конкурувала з Шевченковим «Кобзарем».

8 січня 1859 р. народився мовознавець і педагог **Степан Смаль-Стоцький** († 1938 р.), економічний діяч Буковини, один із засновників **Музею визвольної боротьби України** у Празі (могила на Раковицькому цвинтарі у Кракові).

8 січня 1935 р. народився поет і журналіст **Василь Симоненко** († 1963 р.), видатний представник покоління «шістдесятників».

9 січня 1875 р. народився історик, публіцист, дипломат і політик **Степан Томашівський** († 1930 р.), у 1913-1915 рр. голова **Наукового товариства імені Шевченка**, автор низки праць з історії української дер-

жавності (його могила на Раковицькому цвинтарі у Кракові).

9 січня 1924 р. народився кінорежисер, сценарист, художник і громадський діяч вірменського роду **Сергій Параджанов** († 1990 р.), один із представників хвилі «українського поетичного кіно».

10 січня 1838 р. народився музично-культурний діяч, педагог та редактор часописів Буковини, православний священник **Григорій Воробкевич** († 1884 р.), брат письменника і композитора **Сидора Воробкевича** (1836-1903).

11 січня 1892 р. народився поет **Михайль Семенко** († 1937 р. у тюрмі НКВД) – поет доби **Розстріляного відродження**; основоположник і теоретик українського футуризму.

12 січня 1701 р. народився письменник і мандрівник **Василь Григорович-Барський** († 1747 р.), автор автобіографічної книги «Мандри святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік».

12 січня 1878 р. народився український поет, історіософ і мислитель **Василь Пачовський** († 1942 р.).

12 січня 1909 р. народилася художниця **Марія Примаченко** († 1997 р.) – представниця «наївного мистецтва» (2009 рік – за рішенням ЮНЕСКО – визнано роком Марії Примаченко).

13 січня 1877 р. народився корабельний інженер, суднобудівник **Лев Мацісевич** († 1910 р. у авіакатастрофі), ав-

тор проектів кораблів, підводних човнів, протимінних заслонів, морських аеропланів тощо, один з перших авіаторів, громадський і політичний діяч – співзасновник **Револьюційної української партії** (РУП).

14 січня 1855 р. народився маляр і графік романтично-народницького напрямку, етнограф, архітектор і педагог **Опанас Сластіон** († 1933 р.).

14 січня 1882 р. народився мовознавець та історик церкви, громадський і православний церковний діяч, митрополит **Іларіон** (світське ім'я **Іван Огієнко**, † 1972 р.).

15 січня 1992 р. президія Верховної Ради України затвердила музичну редакцію **Державного гімну України**, автором якої є **Михайло Вербицький** (1815-1870).

15 січня 1871 р. народився історик, учений-орієнталіст, письменник і перекладач кримськотатарського походження, один з організаторів **Академії наук України Агатангел Кримський** († 1942 р., жертва сталінського терору).

16 січня 1856 р. народився гістолог **Микола Кульчицький** († 1925 р.), професор Харківського та Оксфордського університетів. Залишив багато нових гістологічних методів і наукових праць, у тому числі класичні підручники з гістології.

17 січня 1869 р. народився живописець-імпресіоніст **Іван Труш** († 1941 р.) – майстер пей-

зажу і портретист, мистецький критик і організатор мистецького життя в Галичині (називали його поетом кольору та Сонця).

18 січня 1864 р. народився художник і письменник **Іван Іжакевич** († 19 січня 1962 р.).

19 січня 1898 р. народився вчений у галузі тваринництва **Олександр Яценко** († 1978 р.), автор методики плекання племінної худоби та виведення жирномолочних ліній худоби.

20 січня 1897 р. народився письменник, культуролог-енциклопедист, публіцист, літературний критик, сотник Армії УНР **Євген Маланюк** († 16 лютого 1968 р.).

21 січня 1881 р. народився поет, перекладач, журналіст, фейлетоніст, театральномузичний критик, актор, режисер **Степан Чарнецький** († 1944 р.), автор слів пісні – гімну «Ой у лузі червона калина», режисер львівського театру «Руська бесіда», що ставив п'єси уродженця Південного Підляштя **Миколи Янчука** (1859-1921), автор «Історії українського театру в Галичині».

Продовження на 23 стор.

Капітан Лев Мацісевич та аероплан Farman IV, на якому він літав та загинув 7 жовтня 1910 р.

Радісні миті рідзвяного учнівського колядування у Більську

Гарні і барвисті одяги у народному стилі, голосисті молоді виконавці, прадавні і пречудові та одухотворені українські колядки – все це у справжню феєрію краси об'єдналося у пізній пополудень 10 січня. Ви добре здогадалися – то були чарівні і захоплюючі хвилини колядування у Початковій школі № 4 у Більську. У ці незабутні години свій талант і вміння показали учні, що в цій альма матер, побудованій на молитвами предків освяченому місці колишньої церкви Святої Трійці, вчать української мови як нашої рідної.

– Вставай, вставай господарю, та у віконце спогляди! – залунав заклик з глибин нашої традиції. – Звізда сіяє, Христа стрічає серед народу на землі...

Колядували, щедрували, козу навіть водили та – від Новонародженого Христа – Ірода проганяли. Так це на Підляшші робилося з давних давен і, надіємося, буде все це тривати поки на небі світять зорі та живуть люди на землі.

**Дивився, захоплювався та фотографував
Юрій ГАВРИЛЮК**

Радісні миті колядування у Більську

Noworoczne refleksje na spotkaniu w Pałacu Prezydenckim

Wielce Szanowny Panie Prezydencie wraz z Małżonką, Eminencjo, Eminencje i Ekscelencje, zwierzchnicy i przedstawiciele Kościołów i związków wyznaniowych, Szanowni Przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych, Dostojni Ministrowie Kancelarii Prezydenta i rządu Rzeczypospolitej, Szanowni Państwo,

początek roku jest zawsze dobrym momentem dla analizy tego, co pozostawiliśmy za sobą, ale przede wszystkim okazją do spojrzenia w przeszłość, okazją do sformułowania oczekiwań i życzeń na ten Nowy, pełen nadziei i perspektyw, Rok.

Dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regional-

nym rozpoczynający się rok będzie z pewnością czasem refleksji nad rocznicą, która minęła kilka dni temu. 15 lat temu, 6 stycznia 2005 roku, Sejm Rzeczypospolitej uchwalił bowiem ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Wówczas to po raz pierwszy na poziomie ustawowym uregulowano sytuację

14 stycznia 2020 r. w Pałacu Prezydenckim w Warszawie odbyło się tradycyjne spotkanie noworoczne Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy wraz z małżonką Agatą Kornhauser-Dudą z przedstawicielami Kościołów i związków wyznaniowych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

W spotkaniu wzięło udział kilkadziesiąt osób. Byli obecni przedstawiciele różnych Kościołów i religii. Na spotkanie przybyło trzech prawosławnych hierarchów: metropolita warszawski i całej Polski Sawa, arcybiskup wrocławski i szczeciński Jerzy oraz biskup hajnowski Paweł, a także kilku duchownych prawosławnych. W spotkaniu z parą prezydencką uczestniczyli też przedstawiciele kilku mniejszości – członkowie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Wśród nich było dwóch przedstawicieli mniejszości ukraińskiej: Grzegorz Kuprianowicz i Piotr Tyma.

Do zaproszonych gości zwrócił się Prezydent RP Andrzej Duda. Zgodnie z tradycją minionych lat życzenia noworoczne złożyli, dzieląc się swoimi refleksjami, przedstawiciele Kościoła rzymskokatolickiego, wspólnoty żydowskiej, wspólnoty muzułmańskiej oraz Kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej.

Życzenia noworoczne w imieniu mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym złożył współprzewodniczący Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych Grzegorz Kuprianowicz, dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego oraz członek Rady Głównej Związków Ukraińców Podlasia. Zwrócił on m. in. uwagę na fakt, iż spotkanie odbywa się w dniu szczególnym dla mniejszości, które właśnie 14 stycznia świętują pierwszy dzień Nowego Roku według kalendarza juliańskiego. Podkreślił, że w 2020 r. przypadają ważne jubileusze: 15 lat od uchwalenia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także 15-lecie istnienia powstałej w efekcie uchwalenia ustawy Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Zaznaczył również, że w 2020 r. mija sto lat od wojny z bolszewikami 1920 r., gdy „przeciwko Armii Czerwonej wspólnie z Wojskiem Polskim walczyła wówczas armia Ukraińskiej Republiki Ludowej, ale także oddziały białoruskie i rosyjskie, a w Wojsku Polskim służyli także przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych”. (il)

prawą mniejszości w Rzeczypospolitej. Jubileusz ten powinien być okazją nie tylko do zastanowienia się, które zapisy ustawy sprawdziły się, a które wymagają doprecyzowania, ale przede wszystkim jest znakomitą okazją do szerszej refleksji nad miejscem we wspólnocie obywatelskiej państwa obywateli Rzeczypospolitej innej niż większość tradycji, kultury, języka, religii oraz tożsamości narodowej czy etnicznej. Odpowiedzialność za zachowanie i rozwój kultur mniejszości powinna być uświadamiana przez organy państwa, gdyż zniknięcie lokalnych kultur czy języków mniejszościowych, a jesteśmy niestety świadkami takich zjawisk, zuboża całą spuścizną kulturową Rzeczypospolitej. Aby tego uniknąć, konieczne jest stworzenie odpowiednich zabezpieczeń instytucjonalnych i finansowych, ale przede wszystkim budowanie świadomości tego, jaką wartością są dla społeczeństwa te małe mikrokosmosy kultur mniejszościowych.

Z rocznicą ustawy wiąże się jeszcze jeden jubileusz – i tutaj muszę mówić *pro domo sua*, bowiem w tym roku 15-lecie istnienia obchodzić będzie powstała w efekcie uchwalenia ustawy Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, której mam zaszczyt współprzewodniczyć i tutaj reprezentować. Warto podkreślić, iż jest to organ wyjątkowy w skali światowej, gdyż obok siebie zasiadają w nim przedstawiciele mniejszości oraz rządu. W promocji Polski za granicą warto wykorzystywać i takie przykłady dobrych uregulowań prawnych, które mogą być przykładem dla innych państw.

Mówiąc o perspektywie roku 2020, nie mogę nie wspomnieć o rocznicy wojny z bolszewikami 1920 roku. Należy podkreślić, że

nie była to wojna polsko-rosyjska. Była to wojna między tymi, którzy uwierzyli w ideologię totalitarną a tymi, którzy chcieli bronić tradycyjnych wartości i przyszłości swych ojczyzn. Warto przypomnieć, że przed 100 laty przeciwko Armii Czerwonej wspólnie z Wojskiem Polskim walczyła wówczas armia Ukraińskiej Republiki Ludowej, ale także oddziały białoruskie i rosyjskie, a w Wojsku Polskim służyli także przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych. Chciałbym życzyć nam wszystkim głębokiej refleksji historycznej, która w dzisiejszych trudnych czasach jest nam szczególnie potrzebna.

Dzisiejsze spotkanie noworoczne przypadło w dniu szczególnym. Kilka mniejszości czuje się docenionymi, gdyż właśnie dzisiaj przypada pierwszy dzień Nowego Roku według kalendarza juliańskiego, którym posługujemy się w naszym życiu religijnym. Pozwolę więc so-

bie przekazać Panu Prezydentowi wraz z Małżonką pozdrowienia noworoczne w językach tych społeczności, które właśnie dzisiaj świętują Nowy Rok: 3 Новым годам! 3 Новим роком! С Новым годом!

W imieniu mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym na ten Nowy Rok chciałbym życzyć nam wszystkim, a w pierwszej kolejności Panu, Panie Prezydencie wraz z Małżonką, aby był on czasem pokoju, aby nasze serca napełniały się otwartością i przychylnością wobec innych ludzi, także tych o odmiennych poglądach i innej niż my tradycji. Niech 2020 rok stanie się czasem spokojnego i konsekwentnego budowania demokratycznego państwa prawa, opierającego się na wartościach europejskich, państwa, które zajmuje znaczące miejsce w rodzinie narodów Europy.

A zakończyć swoje życzenia chciałbym słowami tekstu liturgicznego, który w Kościele prawosławnym wygłaszany jest podczas nabożeństwa na początek nowego roku cerkiewnego:

„Stworzycielu i Władco wszystkich stworzeń, w którego władzy są czasy i lata, uwieńcz krąg roku błogosławieństwami Twoimi, Szczędry, zachowując w pokoju lud Twój, nieskalany i nienaruszony”.

Wystąpienie Współprzewodniczącego Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych Grzegorza Kuprianowicza na spotkaniu noworocznym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy wraz z Małżonką z przedstawicielami Kościołów i związków wyznaniowych oraz mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w Pałacu Prezydenckim w Warszawie 14 stycznia 2020 roku

ЧИТАЦЬКА ТРИБУНА – TRYBUNA CZYTELNIKÓW

Традиція та колядування...

Ще у грудні з ініціативи Братства православної молodi в Більську відбулося спільне колядування православної молodi в більській лікарні. Колядування приносило трохи радості,

любові та тепла людям, які перебувають у лікарні під час Різдва та Нового року. Насамперед були побажання швидкого одужання для всіх пацієнтів та традиційні колядки.

Наближалось свято Різдва Христового. Ялинки та ялинкові прикраси були скрізь. Тільки снігу не було. Напередодні Різдва він трохи попорочив і земля була снігом покрита як у білій казці. Мені так сподобалась колядка «Спи Ісусе, спи», що разом з моєю подругою Павлиною ми вирішили, що будемо дотримуватися традиції колядування. Дядько зробив нам колядну зірку і ми її барвісто прикрасили.

Ми взяли зірку і поїхали колядувати. Як знаємо, традиція і колядування найкращі в сільській місцевості. Там можна побачити, що сьогодні свято. В селах все менше і менше людей, але настрої залишився. Ми поїхали до села Саки, потім до села Котли. Люди привітали нас тепло. Вони запросили нас наступного року і ми навіть разом сфотографувались. У декого були сльози на очах, коли ми співали колядки. Нам подякували і сказали, що ми добрі і що цей звичай слід підтримувати. Дякую господарям за те, що вітали нас та добре провели ми разом час.

Вікторія ГАЦЬ

Радісні миті колядування у Більську

Kleszczele wracają do swojej

Horczari – tak kiedyś określano mieszkańców Kleszczel. Ale takie przezwisko, które czasem można usłyszeć też dzisiaj, to nie wstyd. To powód do dumy z minionej epoki, gdy w miasteczku kwitło tak potrzebne dla wszystkich rzemiosło. Widocznym nawiązaniem do znaczenia garncarstwa dla dziejów Kleszczel jest nazwa budynku, w którym siedzibę ma Miejski Ośrodek

Kultury, Sportu i Rekreacji. „Hładyszka”, bo taką nazwę nosi, to ukraińskie słowo oznaczające dzban bez ucha i z gładkim wnętrzem, w którym przechowywano kiedyś śmietanę lub mleko.

14 stycznia w „Hładyszce” otwarto pracownię garncarską, a inicjatorzy jej powstania mają nadzieję, że w ten sposób w Kleszczelach odrodzi się garncarskie rzemiosło.

W 8 tomie „Rocznika Białostockiego” (1968) opublikowano wyniki badań etnograficznych dotyczących garncarstwa w ośrodkach powiatu hajnowskiego. Przeprowadziła je w 1966 roku na zlecenie Muzeum Okręgowego w Białymstoku Maria Fabicka. Badania dotyczyły takich miejscowości, jak Łuka, Kleszczele i Usnarszczyzna oraz zamarłego ośrodka garncarskiego w Orli, który w II połowie XIX w. odgrywał jeszcze dużą rolę. Kleszczele w tej publikacji umieszczane są na drugim po Łuce miejscu. Przed I wojną światową pracowało tu około 60 garncarzy, w okresie międzywojennym 18 osób, a w 1966 roku stwierdzono obecność dwóch pracowni.

W monografii „Kleszczele” Mikołaj Roszczenko pisał, że już w XVIII wieku istniała w miasteczku ulica Garncarska, a ostatni kleszczelowski garncarz – Leon Sołóściukiewicz – zmarł w 1984 roku, nie pozostawiając po sobie następcy. Na ponowne uruchomienie koła garncarskiego w Kleszczelach trzeba było czekać ponad 35 lat.

– *Mysleliśmy już o tym w Kleszczelach od dawna* – mówi dyrektor Miejskiego Ośrodka Kultury, Sportu i Rekreacji Małgorzata Klimowicz. – *Obecnie nie ma już tych osób, które zajmowały się garncarstwem. Byli jednak ci, którzy pamiętali jeszcze te czasy i chcieli odrodzić tę tradycję. Gdy przyszedłem tu do pracy, pomyślałam, że trzeba napisać projekt i stworzyć tu garncarnię.*

Projekt trafił do Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” i zdobył pieniądze z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego, a jego efekt to pracownia z czterema kołami garncarskimi i dwoma piecami.

Inauguracji pracowni towarzyszyła wystawa prac Agnieszki Jowity Romaniuk, która w Policznej prowadzi pracownię „Kamionka”. Publiczność mogła także obejrzeć zachowane jeszcze wyroby kleszczelowskich garncarzy. Odbył się również panel dyskusyjny „Ostatni garncarz”. Jednym z jego uczestników był Aleksy Roszczenko, który pamięta jeszcze czasy, gdy w jego rodzinnej miejscowości pracowali garncarze.

– *Osobiście pamiętam trzech garncarzy. To był Wołod'ka Hładzki z ulicy Dobrowodzkiej, Leon Sołóściukiewicz, który najdłużej po ojcu prowadził zakład i bodajże Szmuksta. Robili przeważnie czarne garnki, a czasami żółte z polewą* – wspominał Aleksy Roszczenko i podawał nazwy wyrobów, w zależności od przeznaczenia bądź kształtu: „wertiaczi” – do rozdrabniania maku, „buńka”, „zbanok”, „hładyszka”, „dwojany” i „trojany” (podkreśleniem zaznaczyłem prawidłowy ukraiński akcent).

Sprzedaż, jak mówił pan Aleksy, garncarze prowadzili w domu, w poniedziałek wystawiali się ze swymi wyrobami na rynku w Kleszczelach, a w pozostałe dni jeździli na rynki do innych miejscowości.

– *Był tu jeszcze Kondracki z ulicy Kościelnej, handlujący garnkami i gliną, którą przywoził z Mielnika. Cały tydzień był w drodze – w poniedziałek w Kleszczelach, w środę w Hajnówce, w piątek Czeremsze albo Nurcu. Miał taką kobyłkę, że gdy wyjeżdżał po północy, na przykład do Hajnówki, ustawił ją tylko w odpowiednim kierunku. Asfaltu wówczas jeszcze nie było. Kobyłka sama zachodziła na targowisko w Hajnówce, a on całą drogę sobie spał.*

garncarskiej tradycji

Masowa produkcja metalowych i ceramicznych naczyń spowodowała, że garncarskie rzemiosło przestało być zajęciem opłacalnym. Przez pewien czas sytuację ratowało jeszcze wytwarzanie ceramiki na potrzeby Cepelii, ale lata świetności kleszczelowscy garnkarze mieli już za sobą.

– Najdłużej trzymał się Sołóściukiewicz. Pamiętam, że kiedyś chodziłem z ojcem do jego zakładu i nawet siadałem za kołem, ale jakoś nigdy mi nic nie wyszło. A on robił to bez wysiłku. Zaczynał od denka, a później wszystko szło pięknie do góry.

Kleszczelowscy garnkarze mieli też dobry materiał. Działała tu nawet cegielnia na Czerwonuj hori przed Klebanką, przy drodze na Siemiatycze. Aleksy Roszczenko wspominał także najstarszy zakład – Jabłońskiego. Znajdował się przy drodze do Hajnówki, około czterech kilometrów za Kleszczelami i 300 metrów od drogi. Na miejscu wydobywano glinę i odbywała się produkcja cegieł.

Na lokalnych złożach chce odradzać garncarskie tradycje Paweł Szymański z pracowni „Garncarnia”, która działa w Kamionku Wielkim pod Węgorzewem. Będzie on na nowo uczył mieszkańców Kleszczel zapomnianego rzemiosła. Jak twierdzi, będzie to już jego reinterpretacja.

– Trzeba ludziom pokazać, że współcześnie odradzające się garncarstwo nie jest już tym samym garncarstwem z czasów, gdy zamierało. Trzeba pokazać jasne strony tej zabawy – dlatego to się dzieje, dlatego zdobywa popularność na całym świecie – w Stanach Zjednoczonych, Japonii, Europie, od pewnego czasu także w Polsce. Wówczas pozostają jedynie kwestie techniczne – urządzenie pracowni, nauka samego rze-

miosła, a przyjemność obcowania z gliną pozostaje już indywidualną sprawą – mówi praktyk rzemiosła, ale także znawca jego historii i swoistej filozofii.

Dodaje także, jak ważne jest działanie na gruncie miejscowej tradycji, z wykorzystaniem lokalnych zasobów.

– Korzenie dają moc temu co odrasta, a jeśli się je obcina, wówczas na suchym piasku traci to podstawy. Oczywiście glinę można teraz kupić w każdych kolorach i z każdymi właściwościami, ale pokazujemy, że to co jest na miejscu, jest zawsze lepsze.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok
Fot. S. Sawczuk, Ju. Hawryluk

Радісні миті колядування у Більську

Якби ми вчилися так, як треба!

«Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя» – ці, як мудрі, так і трагічні слова, написані Тарасом Шевченком 1845 року, актуальними залишаються також у наші роки. Однією зі спроб дійти до «своєї мудрості» стали Підляські українські наукові конференції у Більську, з яких перша, приурочена до 25-річчя заснування Союзу українців Підляшшя, відбулась у жовтні 2017 року. Остання, вже минулорічна, конференція мала в заголовку також ювілей, а саме «25-річчя відродження навчання української мови на Північному Підляшші у суспільно-культурному контексті». Звісно, кілька годин української мови в кількох школах, коли

шкіл, в яких вчать діти, що народились чи мають родинне коріння в україномовному ареалі над Бугом і Нарвою, десятки, а їх самих численні тисячі, не виправить цієї шкоди, яка сталася в минулому. Зокрема, протягом останніх півтора століть, отже, від моменту, коли почала тут поширюватися – народна освіта, але без рідної мови народу. Все ж українська мова в школі, що постійним явищем стала від 1994 року, помітно впливає як на наше «самобачення», так і на те, як бачать нас інші. Отже, натуральним було бажання управи Підляського наукового інституту, щоб цьому явищу, як і його відсутності до 1994 року, присвятити свою третю велику зустріч.

Адекватно до назви конференції, відкриття наукового заходу у п'ятничний ранок 15 листопада 2019 року відбулося у Початковій школі № 4 у Більську, адже саме тут у вересні 1994 р. почалося навчання української мови, яке ініціював Союз українців Підляшшя; та успішно продовжується по сьогоднішній день. Елементом урочистості у стінах школи було не лише привітання доповідачів та гостей, яке спільно здійснили директор школи Євгенія Галка та директор Підляського наукового інституту Григорій Купріянович, а відтак короткі виступи гостей та представників органів відповідальних за шкільництво – самоуправної влади Більська та Підляської кураторії освіти в Білостоці. Адже перед присутніми з мініконцертом виступила також вокальна група ансамблю «Ранок», що 1995 р. народився саме в учнівському колі і яким від самого початку керує вчителька української мови Єлизавета Томчук. Після цього, урочистого та чарівного, відкриття учасники конференції подалися до шкільних кабінетів, щоб побачити показові уроки української мови, які провели вчительки Агнешка Гіза та Єлизавета Томчук.

Після переміщення до Міської публічної бібліотеки учасників конференції привітав директор цієї установи Веслав Цесьля. Навантаження наукової частини конференції, яка відбулася у Міській бібліотеці, було велике, адже протягом 15-16 листопада прозвучало 25 доповідей і 20 комюніке. Найбільш навантажений був перший день, коли у рамках трьох сесій – виступали переважно професійні історики та мовознавці, але своє слово сказали також любителі підляської історії та культури (деякі доповіді були зачитані вже в суботу, оскільки не всі встигли прибути у п'ятницю).

Відкривала конференцію сесія «Історія українського шкільництва на Підляшші», яка дала картинку освіти рідною мовою на Підляшші. Перш за все були обговорені такі теми, як етнічний характер освіти на Підляшші до початків ХХ ст. (Юрій Гаврилюк), українське шкільництво, у 1917-1919 рр. організоване на надбужанських теренах Союзом визволення України, відтак владою Української Народної Республіки і Української держави (Марко Сирник, Роман Висоцький), спроби його організування у 1919-1924 рр. на терені, що увійшов до складу Люблинського воєводства (Григорій Купріянович), а також навчання української мови в Кліщелях у 50-60-ті роки ХХ століття (Микола Рощенко).

Підсумок можна зробити такий, що з одного боку Підляшшя, зокрема його північна частина, це територія, на якій найкраще збережена українська мова та елементи народної культури, дуже важливі з загальноукраїнської перспективи, з другого однак загал місцевого населення практично весь час залишався без освіти, яка б враховувала його етнічність. У давнину, хоч маємо інформацію про існування у XVI-XVII ст. руських братських шкіл (Берестя, Більськ, Володава), освіта була обмежена вузькими середовищами та великою мірою зводилася до засвоєння основ грамотності. У XIX-XX ст., коли шкільне навчання стало більш доступним, відтак обов'язковим, не було воно виявом автофірмаційних та емансипаційних прагнень місцевого населення, але, за принципом «Чия влада – того й школа», слугувало реалізації асиміляційних устремлень державної влади – спочатку імперської російської, відтак польської, советської і знов польської. Отже, навчання відбува-

лося російською або польською мовою, до того ще з особливим курйозом – додатковим навчанням білоруської мови, як нібито рідної для україномовних дітей! Хоч зараз вже переважно польськомовних, адже саме чужомовна школа була однією зі спонук для батьків, щоб у спілкуванні з власними дітьми відмовлятися від рідної мови, назагал іменованої по-колишньому руською – «щоб їм в школі було легше ... була б руська школа, то ми і вдома би учили діти говорити по-руську». В цій ситуації навчання українською мовою на території історичної «княжої Берестейщини» (Середнього Побужжя) це лише короткі епізоди. А наслідок такий, що при 100-процентній «сколяризації» україномовного населення, залишалося воно у стані поголовної безграмотності, адже важко грамотною назвати людину, яка неспроможна писати і читати рідною мовою.

Традицією вже стало, що під час підляської конференції широко присутня мовознавча проблематика. Під час другої сесії «Мовознавчі дослідження Підляшшя» було виголошено сім доповідей. Можна б сказати, що «зіркою» конференції був гість з Києва, проф. Павло Гриценко, директор Інституту української мови Національної академії наук України, який спробував показати широкий контекст мовного питання у нашому регіоні, назвавши свою доповідь «Українська мова Підляшшя в загальноукраїнській перспективі: моделі утвердження і віталізації». До Більська прибула численна репрезентація філологічного середовища Люблина, у доповідях її членів були порушені різні питання: про патронімічні прізвища з закінченням -ук в Гайнівському повіті говорив проф. Міхал Саєвич, проф. Фелікс Чижевський вказував, як описувати лексику на польсько-білорусько-українському пограниччі, а проф. Любов Фроляк наблизила питання графем старої кирилиці в намогильних інскрипціях Підляшшя. Три доповіді були присвячені питанням топонімії: молода дослідниця Анна Микицюк зацікавилася мікротопонімами свого рідного Білянського (Білопідляського) повіту, про мікротопоніми Холмщини і Підляшшя говорила Оксана Кузьмич з Рівного, а колишній вчитель Іван Лобузинський запредентував свою карту місцевих назв у селі Кленики (Гайнівський повіт).

Остання сесія першого дня – «Історія та культура Підляшшя» – містила доповіді з різних наукових дисциплін та була дуже різноманітною. Окремих моментів в історії рідних сіл у Гайнівському повіті торкнулися у своїх виступах проф. Василь Крупич (вплив самоорганізації жителів села Добривода/Добровода на її розвиток) та Юрій Плева (історія православної парафії в Курашеві). Проф. Олександр Кирилюк показав роль льону у побуті та культурі підляських селян. Про діяльність Львівського товариства «Холмщина» з метою утримання зв'язків з рідним регіоном поінформувала його голова Ірина Гринь. Голова Товариства «Загороддя» (назва від субрегіону в етнічно українській частині Берестейської області), Віктор Кохнович з Мінська, говорив про шляхетську землевласність на Підляшші. Цікавим досвідом було ознайомлення з підготовленим Іваною Белецькою-Влодзіміров з Більська відеоматеріалом з записом бачення культурної спадщини Підляшшя двома студентками польської філології з України, які перебували на річному стажуванні у Гайнівці, але не зуміли збагнути, куди вони насправді потрапили.

З огляду на проблематику конференції помітне місце займав у третій сесії освітній блок доповідей. Про дії Підляського куратора освіти щодо зберігання почуття національної, етнічної та мовної ідентичності учнів, що належать до національних та етнічних меншин у Підляському воєводстві, говорила представниця цієї установи Рената Малецька. Віктор Місіюк з Берестя розповів про шкільні референдуми на території Поліського воєводства (1921-1939), яких метою було уведення до навчання української мови. До освітніх справ відносилися також виступи Марка Мартиновича, який дослідив історію школи в селі Даші (нещодавно видав про це книжку) та Мирослава Степанюка і Ольги Купріянович, які обговорили едукативні аспекти у діяльності громадських організацій, а саме Товариства Спадщина Підляшшя і Братства православної молоді Люблинсько-Холмської єпархії.

Другий день конференції, 16 листопада, почався відкриттям фотовиставки «25 років навчання української мови на Північному Підляшші (1994-2019)». Фотовиставку підготували Кароліна Хмур, Андрій Артем'юк та Юрій Гаврилюк. Показала вона різні сторінки 25-ліття української освіти на Підляшші.

Боротьбі з наслідками цієї ситуації, що склалася поміж 80-ми роками XIX ст., коли по підляських селах вперше почали засновувати народні школи та 40-ми роками XX ст., коли сформувалася шкільна модель на теренах проживання у тодішньому Білостоцькому воєводстві українсько- та білоруськомовного православної населення, була присвячена перша з двох суботніх сесій – «25 років навчання української мови на Північному Підляшші (1994-2014)». Була це великою мірою «жива історія», адже роль доповідачів взяла на себе учасники процесу – діячі Союзу українців Підляшшя, які ініціювали навчання та залагоджували необхідні формальності, отже «ходили за справою», часто в дослівному сенсі слова – збираючи по хатах підписи батьків (Іван Киричук, Євген і Марія Рижики, Славомір Савчук), очільник ведучого органу (бургомістр Більська Ярослав Боровський), директори школи у Більську (Ірина Зинкевич, Пйотр Жуковський), вчителі української мови у Більську, Черемсі та Білостоці (Єлизавета Томчук, Ірина Вищенко, Агнешка Гіза, Людмила Лабович, Олександра Іванюк і Кароліна Хмур – зараз також консультант-методист навчання української мови у Підляському воєводстві), а був ще й виступ колишнього учня (Лука Чижевський). Вступну доповідь про хронологію і статистику розвитку навчання української мови на Північному Підляшші в 1994-2019 роках представила Людмила Лабович.

Остання сесія, вже традиційно, мала на меті дати ширший контекст явищ, що відбуваються на Підляшші. Згідно з заголовком «Досвід навчання рідної мови у культурному, юридичному та громадському аспектах», також торкалася нацменшинної освіти, при чому різними мовами та на різних континентах. Отже, Альвідас Невуліс, директор ліцею в Пунську, розповів про шкільну справу литовської громадськості в північному закапелку Підляського воєводства (гміни Пунськ і Сейни), а Ірина Путко-Корбабич з Торонта про мовну політику Канади у сфері освіти на прикладі української мови (продовженням її доповіді став виступ Марії Оленич з Києва). Про стан, проблеми та перспективи навчання української мови у Польщі говорив Марко Сирник з Валча, а про практичний його вимір з перспективи методика сказала Анна Смолинчак-Багінська з Перемишля (консультант-методист української мови в Підкарпатському і Люблинському воєводствах). Порівняння стану пі-

дручників для навчання польської мови як іноземної або другої та підручників до навчання української мови зробила Дорота Шупер-Якуб'юк з Білостока. Останньою виступила проф. Дорота Місюк з темою на перший погляд дуже теоретичною, «Транскультурність як педагогічний виклик та комунікаційна компетенція», все ж дуже практичною, адже, як переконає викладача Університету у Білостоці, суспільні зміни зараз настільки швидкі, що для ефективного навчання сьогоденних дітей треба вміти достосуватися до їхнього, іншого ніж колись, розуміння дійсності.

Урочисте закриття конференції стало нагодою для підсумків та представлення планів чергових підляських конференцій. Конференція закінчилася радісним концертом вокальної групи ансамблю «Ранок».

Варто відзначити, що доповіді під час конференції виголошували українською мовою, як у літературному її варіанті, так і підляським діалектом, а також польською мовою. Звичайно, всі сесії конференції супроводжувалися живими дискусіями, у яких брали участь не лише доповідачі, але також і інші учасники конференції.

Цим разом була ще «конференційна неділя», адже організатори вирішили, що учасникам, які прибувають з інших регіонів чи взагалі з-за кордону, варто показати трохи Підляшшя. Ця перша мандрівка пролягла, зокрема, через Гриневичі-Великі – рідне село історика та юриста, викладача університетів у Харкові і Києві Ігнатія Даниловича, Гацьки – село зі слов'янським городищем VI ст. (де учасників конференції зустріла Аліна Коршак), церкви у Пльосках та Козликах, мініскансен підляського села поміж с. Ступники і Козлики над річкою Нарвою. Культурологічна поїздка по Підляшші закінчилася у селі Кленики, де 1909 р. була заснована сільська театральна група, що виставляла п'єсу Івана Карпенка-Карого «Розумний і дурень». Саме з цієї нагоди самодіяльний театральний колектив з селища Зоря біля Рівного показав тут, як учасникам конференції, так і мешканцям села, виставу «Сто тисяч» – одну з п'єс цього класика українського театру.

Головним організатором конференції був Підляський науковий інститут, а співорганізаторами – Союз українців Підляшшя, Українське Товариство, Початкова школа № 4 ім. Адама Міцкевича в Більську та Центр освіти вчителів у Білостоці. Почесний патронат над конферен-

цією взяли: Бургомістр Міста Більськ на Підляшші, Бургомістр Кліщель, Війт гміни Більськ на Підляшші, Війт гміни Черемха. Медіа-патронат цього року мали: Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Польське радіо Білосток, Польське телебачення Білосток, „Nowiny Podlaskie”, „Kurier Podlaski – Głos Siemiatycz”, TV Podlasie. Конференція відбулася завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща, завдяки підтримці Війта гміни Більськ на Підляшші, Товариства любителів скансену в Козликах і приватних осіб і фірм та при фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ України, Бургомістра міста Більськ на Підляшші і Бургомістра Кліщель.

У склад Організаційного комітету третьої підляської конференції входили: д-р Григорій Купріянович (голова), Людмила Лабович (секретар), д-р Андрій Артем'юк, Лука Бадовець, Ольга Купріянович, Єлизавета Томчук, Кароліна Хмур. Варто підкреслити, що цього року велику допомогу при організації конференції дали волонтери – учні Початкової школи № 4 у Більську, захоочені своїми вчительками А. Гізою та Є. Томчук.

Третя підляська українська наукова конференція підтвердила потребу такого роду наукових починів українського середовища Підляшшя. Три дотеперішні конференції стали не лише місцем пізнання історичної та культурної спадщини регіону, але також нагодою для ширшого погляду на явища і процеси, які відбуваються на Підляшші. Врешті, конференція – це також нагода для цього, щоб дослідники, які вивчають Підляшшя з різних перспектив, мали нагоду зустрітися і представити результати своїх досліджень.

Перед нами чергова, вже четверта, Підляська українська наукова конференція, яка планується у половині листопада 2020 р. Її провідною темою будуть наслідки Першої світової війни для Підляшшя, а приурочена вона буде до 100-річчя польсько-українського союзу 1920 р. Звичайно ж, тематичний обсяг Підляської української наукової конференції залишається різноманітним та охоплюватиме проблематику Підляшшя у широкому розумінні, а у її програмі можна буде знайти доповіді, які представлятимуть різні дисципліни науки: мовознавство, історію, культурознавство, соціологію, педагогіку.

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

W domu i zagrodzie

Chata, czyli jak się kiedyś mieszkało

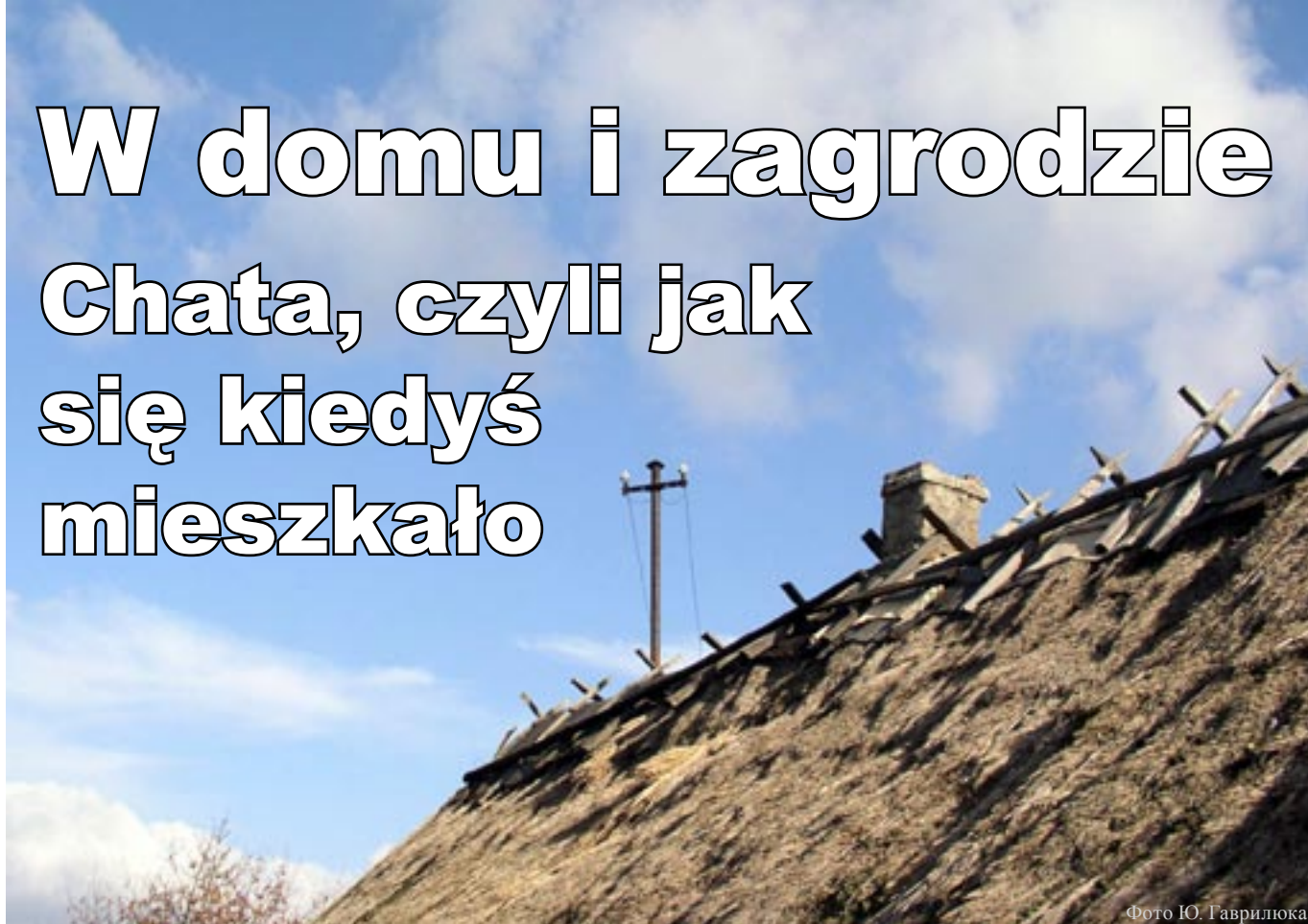

Фото Ю. Гаврилюка

Podlasie jest regionem zaludnionym od przeszło tysiąca lat, ale nadal niewiele wiadomo o pierwszych wiejskich domach, które tu budowano. W odróżnieniu od innych miejsc w Europie, zwłaszcza tej południowej i zachodniej, gdzie często do budowy używano trwałych materiałów, takich jak kamień i cegła, na Podlasiu budowniczy wykorzystywali jako podstawowy budulec drewno, materiał łatwo ulegający zniszczeniu pod wpływem czynników atmosferycznych. O ile więc bez problemu można opisać domostwo Rzymianina sprzed dwóch tysięcy lat, o tyle niełatwo jest dzisiaj przedstawić warunki mieszkaniowe mieszkańca podlaskiej wsi sprzed lat dwustu. Z drewna powstawały pierwsze szałas i ziemianki, w których przed tysiącem lat mieszkali ludzie na terenie dzisiejszych Ład, Leniewa i Podrzeczana, a później drewniane, jednoizbowe, kryte słomą kurne chaty, z paleniskiem w środku, które przez długie wieki były podstawowym miejscem zamieszkania chłopskiej rodziny. Pieca ani też komina w takiej chacie nie było, natomiast dym z paleniska wydobywał się przez otwory w szczytach domu. Kiedy panowały mrozy, na noc, po wygaszeniu ogniska w chacie, otwory zatykano, ażeby trochę ciepła utrzymywało się wewnątrz chaty do rana. Takie chaty były

powszechne na Podlasiu do połowy XIX wieku, ale sporadycznie dało się je spotkać jeszcze na początku wieku XX.

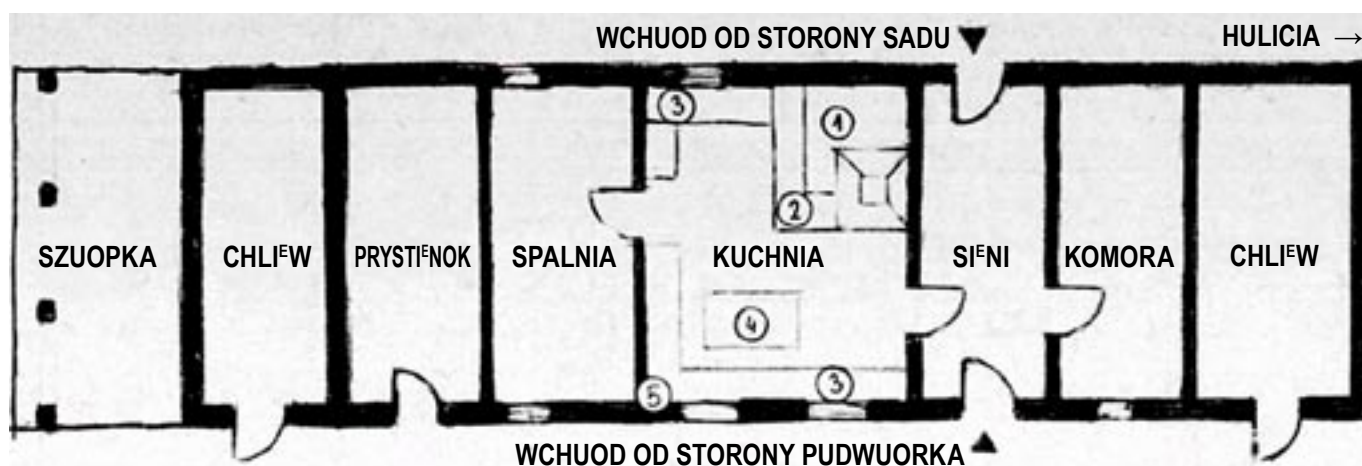
Pełniejszą informację o wiejskim budownictwie posiadamy dopiero z przełomu XIX i XX wieku. Epokową zmianą w konstrukcji wiejskiego domu, która nastąpiła w XIX wieku, stało się pojawienie glinianego pieca i komina. Znikły dziury w szczytach dachu, którymi dotąd wydobywał się dym, a przez to dom stał się szczelniejszy i cieplejszy. Piec nie tylko ogrzewał izbę, ale też umożliwiał gotowanie potraw. Był również miejscem do odpoczynku i snu, szczególnie dla małych dzieci, był także wykorzystywany do wykonywania różnych czynności gospodarczych, takich jak chociażby produkcja przędzy lnianej.

Od czasów pomiaru włócznie, która w okresie panowania królowej Bony zmieniła zasadniczo krajobraz Podlasia, budowniczy nie musieli zbytnio zastanawiać się nad znalezieniem miejsca do budowy domu. Granice wsi ulicówek, takich jak Łady czy Podrzeczany, były ściśle określone, zaś w dworskiej wsi Leniewo to dziedzic wyznaczał miejsce ewentualnej zabudowy. Przez stulecia budowano w miejscu dotychczas istniejących domów lub w ich najbliższym sąsiedztwie. Wzrost liczby ludności sprawiał, że dotychczasowe, wyty-

czone jeszcze w czasach królowej Bony działki, wskutek podziałów stawały się coraz węższe, a w ślad za tym zabudowa się zagęszczała. Podwórka stały się wąskie i długie, więc coraz częściej budowniczy byli zmuszeni sytuować domy szczytami do ulicy. Chcąc lepiej wykorzystać działki budowlane, pomieszczenia mieszkalne często łączono pod jednym dachem wraz z pomieszczeniami inwentarskimi. W ten sposób powstawały charakterystyczne zagrody typu bielisko-hajnowskiego. Budynki takie miały około 5 metrów szerokości, natomiast ich długość sięgać mogła ponad 40 metrów. Z reguły pierwszym pomieszczeniem w takiej zagrodzie, licząc od ulicy, był *chliw*, najczęściej przeznaczony dla konia, za nim po kolei mieściły się *komora*, *si^oni*, *kuchnia*, *spalnia*, *prystienok*, a w dalszej kolejności następne pomieszczenia przeznaczone dla zwierząt hodowlanych. Takie usytuowanie pomieszczeń sprawiało, że ściany szczytowe części mieszkalnej były jednocześnie ścianami szczytowymi *chliwa* i *prystienka*, dzięki czemu nie wyziębiały się podczas zimy.

Tradycyjna wiejska *chata* do połowy XX wieku powstawała wyłącznie z drewna. Gospodarz, chcąc pozyskać materiał na jej budowę, wraz z sąsiadami lub męskimi członkami rodziny uda-

Bryła i rozplanowanie nieistniejącej już chaty, którą na przełomie XIX i XX wieku zbudował mieszkaniec wsi Lady Dymitr Michaluk. Rekonstrukcję wykonała Mirosława Zabrocka na podstawie opowieści swej babki Walentyny Zabrockiej (córki Dymitra).

1. Piec (patrz rys. na sąsiedniej stronie u góry) 2. Prypiczok 3. Ława 4. Stuoł 5. Światyj Kutok (patrz rys. na sąsiedniej stronie u dołu)

wał się najczęściej do Puszczy Białowieskiej. Za najlepszy materiał do budowy uznawano żywiczne sosny, odporne na gnienie i niszczenie przez szkodniki owadzie. Wycinki drzew dokonywano wyłącznie w okresie zimowym, a więc w czasie wolnym od intensywnych prac polowych. Ponadto uważano, że drewno pozyskane zimą jest wartościowsze od ścinanego latem. Ścięte kłocę transportowano konnymi wozami na miejsce budowy i tam, przy pomocy siekier i specjalnych ręcznych dwuosobowych pił do *traczowania*, przygotowywano *doski* i *dylit* (tarcica budowlana), podstawowy materiał budowlany. Cement był zbyt drogi, aby użyć go do budowy fundamentu, więc jego rolę spełniały przywiezione z pola duże polne kamienie. Przestrzeń pomiędzy dużymi kamie-

niami wypełniano mniejszymi kamieniami zmieszany z gliną. *Pudruby*, czyli pierwsza warstwa drewnianych bali leżąca bezpośrednio na kamieniach, musiały być wyjątkowo solidne. Później układano kolejne *dylit*, łącząc je w węglach budynku „na rybi ogon”, a następnie uszczelniano dom, zapychając wszystkie otwory mchem. Drewniane podłogi były w końcu XIX wieku rzadkością, najczęściej zastępowano je glinianym klepiskiem. Początkowo podłogi spotykało się jedynie w *komorach*, w których przechowywano produkty podatne na pleśnienie. Masowo podłogi zaczęto układać po 1918 roku, po powrocie z *bieżeństwa*. *Polap*, czyli sufit, wykonywano z desek leżących na drewnianych, wspartych na ścianach *balkach* (belkach sufitowych).

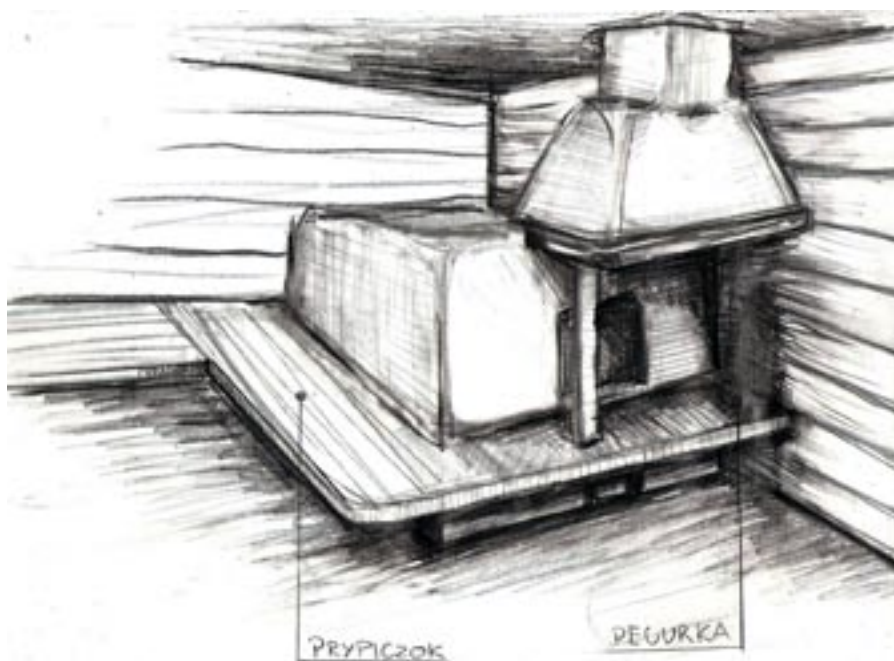
Dach w podlaskich *chatach* na przełomie XIX i XX wieku początkowo był czterospadowy i przypominał formą wzór charakterystyczny dla kurnych chat, z tą różnicą, że trójkątne otwory w górnej części szczytów były zaślepione na trwałe. Z czasem zaczęto stosować prostszy konstrukcyjnie dach dwuspadowy. Jako przykrycie dachu powszechnie wykorzystywano żytnią słomę wiązaną w *kuliki* (małe snopki). *Kuliki* przywiązywano do drewnianych łąt, natomiast na kalenicy układano warstwę *ostryszańciuw*, czyli większych snopków, które zabezpieczano przed zerwaniem przez wiatr drewnianymi kozłami.

Bardzo ważną częścią domu, wokół której koncentrowało się życie, był gliniany piec. Dym z pieca uchodził do komina budowanego zazwyczaj z chrustu

oblepionego z obydwu stron gliną. Okna na przełomie XIX i XX wieku były małe, najczęściej cztero- lub sześciobokowe, przeważnie nieotwierane. Również drzwi wejściowe do chaty, osadzone w *uszakach* (drewnianych słupach), były niskie. Czasem ich wysokość nie przekraczała 150 cm. Pomijając fakt, że przed laty ludzie byli niżsi niż obecnie, ta niewielka wysokość drzwi wejściowych do domu była zamierzona. Gość wchodzący do takiej chaty, niezależnie od tego, czy tego chciał czy też nie, musiał się schylić, a więc niejako pokłonić się gospodarzowi domu.

Przez drzwi wejściowe do domu zawsze wchodziło się najpierw do *sięni* (sień). Sień spełniała funkcje przedpokoju, w którym po przeciwnych stronach znajdowały się drzwi do kolejnych pomieszczeń, czyli kuchni i *komory*, a jednocześnie sień była pomieszczeniem gospodarczym, w którym w *stupi* (stępa) tłuczono kaszę, zaś w *żornach* (żarna) mielono zboże na mąkę. Przylegająca do sieni ciemna, zaopatrzona jedynie w małe okienko *komora* była spiżarnią, w której przechowywano nie tylko żywność, ale też najlepsze ubrania, a często również inne szczególnie wartościowe przedmioty. Nierzadko gospodarze w obawie przed złodziejami, a czasem również przed własnymi dziećmi, które potrafiły zbyt szybko wyjść najlepsze zapasy żywności, zamykali komorę na klucz.

Po przeciwnej stronie względem wejścia z sieni do komory znajdowały się drzwi prowadzące do kuchni. W biedniejszych domach kuchnia stanowiła jedyne pomieszczenie mieszkalne dla całej rodziny, a u bogatszych gospodarzy pojawiała się jeszcze czasem *spalnia*, a więc kolejna izba mieszkalna, do której wchodziło się z kuchni. Centralne miejsce w kuchni zajmował gliniany, osadzony na drewnianych *dylach* piec. Piec zajmujący nieraz czwartą część całej izby ogrzewał dom, służył do gotowania potraw, a jednocześnie był miejscem do snu. Jeszcze w latach międzywojennych rzadkością na wsi była, tak powszechna obecnie, płyta kuchenna do gotowania potraw, na której ustawia się garnki i pod którą pali się ogień. Do tego czasu *czyhuny*, czyli żeliwne garnki, w których gotowano potrawy, ustawiano w rozpalonym piecu. Początkowo piec nie miał bezpośredniego połączenia z komi-

niem, więc dym uchodził z otworu pieca do kuchni, a następnie poprzez *kapełusz* (okap kuchenny) znajdujący się nad otworem pieca do komina. Latem, kiedy nie chciano rozpalać ognia w piecu, gotowano potrawy, ustawiając przed otworem prowadzącym do pieca *czyhun* na *trujnuozku* (trójnóg). Wówczas niczym nie osłonięty ogień płonął pod trójnogiem obok pieca, zaś dym uchodził poprzez *kapełusz* do komina.

W kuchni pod sufitem znajdowała się zazwyczaj *trama*, czyli półka przymocowana do belek sufitowych, na której przechowywano chleb, naczynia kuchenne i różne drobne przedmioty, zwłaszcza te, które trzeba było uchronić przed dostępem dzieci. Inne przytwierdzone do ścian półki, zwane *policiami*, służyły do przechowywania przeróżnych kuchennych przedmiotów. Ważne miejsce w izbie stanowił *światyj kutok*

(święty kąt), gdzie zgromadzono ozdobione ręcznikami ikony, przed którymi modlili się domownicy. Podstawowymi meblami w kuchni były duży stół i stojące wzdłuż ścian ławy, na których w dzień można było usiąść, natomiast w nocy służyły jako miejsce do spania. Udoskonaloną ławą był *szlabanok*, czyli ława z oparciem, która po rozłożeniu oparcia dawała więcej miejsca do spania niż tradycyjna ława. Łóżka, krzesła i inne bardziej wyszukane meble zaczęły się pojawiać w wiejskich chatach dopiero po powrocie z *bieżeństwa*.

Sięni, komora, kuchnia i spalnia to jedynie część mieszkalna zagrody typu bielsko-hajnowskiego. Do części mieszkalnej przylegał *prystińnok*, czyli pomieszczenie, do którego wchodziło się od strony podwórza, a które służyło do przechowywania ziemniaków, świe-

żych warzyw, kiszonych ogórków i kiszonej kapusty. Kolejne pomieszczenia zagrody to *chliwy*, w których przebywały zwierzęta hodowlane, a których liczba zależała przede wszystkim od liczby zwierząt w gospodarstwie. W razie potrzeby można było dobudować kolejny *chliw*, przez co zagroda stopniowo się wydłużała.

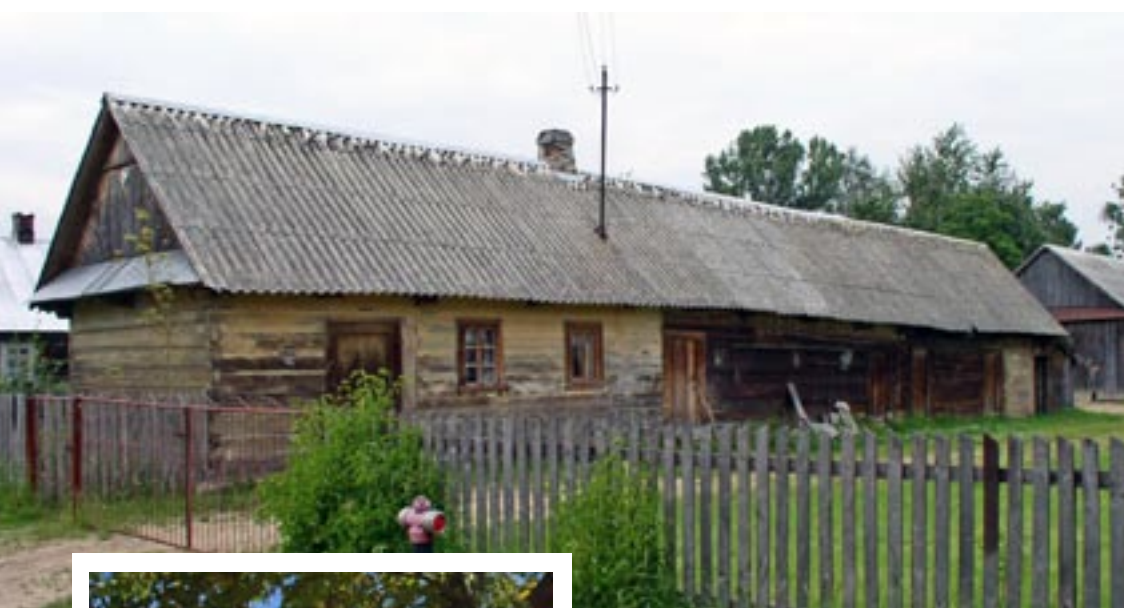
Tak jak dom mieszkalny i budynki inwentarskie zawsze budowano w jednym ciągu, tak *szpichirnyk* do przechowywania zboża i *khunia* (stodoła) zawsze stały osobno. Budowano tak w nadziei, że w razie pożaru nie wszystkie budynki osiągnie ogień. Małe rozmiary działek wymuszające gęstą zabudowę i słomiane pokrycia dachów sprawiały, że każdy pożar mógł łatwo się rozprzestrzenić, stając się kataklizmem dla całej wsi.

Opisany typ zabudowy wiejskiej dominował do czasów *bieżeństwa*. W latach międzywojennych zaczęto odchodzić od tradycyjnej zabudowy. Pojawiły się domy budowane oddzielnie od części inwentarskiej. Można już było na nich zobaczyć bogate drewniane zdobienia wzorowane częściowo na tym, co niedawni *bieżeńcy* zobaczyli w dalekiej Rosji. Po II wojnie światowej na wieś zawiąły nowe materiały budowlane i pojawiły się domy murowane. Drewniana zagroda typu bielsko-hajnowskiego, podobnie jak wcześniej kurne chaty, odeszła w niebyt. Drewniane chaty, pozbawione najczęściej ciągu przylegających do nich budynków gospodarczych, można obecnie spotkać głównie w skansnach.

Jerzy PLEWA

Rysunki Mirosławy Zabrockiej

НА ПУДЛЯШИ – ХАТИ НАШИ ❖ NA PUDLASZY – CHATY NASZY

Kilka budynków mających cechy charakterystyczne dla „zagrody typu bielsko-hajnowskiego” zachowało się we wsi Spiczki, będącej od XVI w. przedmieściem Bielska (mieszkańcy takich wsi aż do I wojny światowej mieli status mieszczan). Fot. Ju. Hawryluka

«Од Оготухі до Нового року»

Одною зі скарбниць усної народної мудрості є прислів'я, приказки та примовки. Ці коротенькі, ритмізовані вислови, які поєднують глибокий зміст з простою формою, виникали протягом століть на передавалися від покоління до покоління. Вони узагальнюють народний досвід, показують спосіб мислення наших предків, повчають.

Цікаву групу складають приказки та прислів'я, які пов'язані зі святами. Вони виникли як результат слідування за народними явищами, поведінкою тварин або людей. Підляські приказки тісно пов'язані з циклом господарських робіт, змінами пір року, подіями сімейного життя. Дякуючи ним розкривається перед нами світ колишнього села – в якому господарі переживають за погоду і врожай, та дівки стараються вчасно вийти заміж.

Ось приклади підляських прислів'їв, приказок та примовок, у яких з'являється майже тридцять народних назв свят та постів, у тому числі й зовсім маловідомих (як напр. святого Луппа Солунського, якого пам'ять відзначається 5 вересня). Були вони записані в кільканадцятьох різних селах Підляшшя між Бугом і Нарвою.

На Рuzдво зо мною не сварися, а іди до церковкі Богу помоліся (Курашево).

Рuzдво – 7-9 січня (25-27 грудня за старим стилем)

Пожиті (поробігі) од **Оготухі** до Нового року (Чижи^е) – вельмі коротко.

Оготуха – 13 (1) січня

Трици ні трици – прошлі **Водокриши** (Дубічи-Церковни).

Водокриши – 19 (6) січня

Грумніці – половина зіміці (Збуч).

Як на Грумніці пі'вень нап'ється водіці, то на **Юрія** вуол наї'ється травіці (Стебкі).

На Грумніці то нап'ється півень водіці, а на **Юрія** наї'ється волік травіці (Даши).

Грумніці, Грумніці – 14 (1) лютого

Юрія – 6 травня (23 квітня)

На **Благові'цине** навіть пташка гнізда не в'є (Збуч).

На Благові'цине то пташка гнізда не робит (Тим'янка).

Благові'цине, Благові'цине – 7 квітня (25 березня)

Юріяшу, жені воли на пашу.

Як на **Юрія** цвіт, то вже на Петра буде хліб (Добривода).

Юрія – 6 травня (23 квітня)

На **Міколи** ніколи не сі'й гречкі і не стрижи овечкі (Стебкі).

Міколи – 22 (6) травня

Як пришов **Зеленець**, то ярмаркови кінець (Дубічи-Церковни).

Зеленець – перший четвер після Святої Трійці

До **Яна** ярина п'яна (Стебкі).

Яна – 7 липня (25 червня)

Заменулось змерзлого в **Петруовку** (Чижи^е).

Петруовка – від понеділка через тиждень після Трійці до 12 липня (26 червня)

На **Петра** баба хліба напекла.

По Петри^е і по теплі^е (Чижи^е).

Петра – 12 липня (26 червня)

Ілія – наробіт гнілія (Збуч).

На Ілья в воду кінув грудку льоду (Тофіловці).

Ілья кусок льоду кідає до рі'чкі (Тофіловці).

Ілія – то вижну і я (Чижи^е).

На Ілію повну пі'ч хлі'ба налію (Збуч).

По Ілії^е кійом по рої^е (Стебкі).

Ілія, Ілья – 2 серпня (20 липня)

На Ілію хлі'ба напеку, а на **Бориса** вже добре напорися (Збуч).

Бориса – 6 серпня (24 липня)

Ганна – осі'ння панна (Збуч).

Ганна – 7 серпня (25 липня)

Туолькі роботи, як у барана в **Спасовку** (Збуч) – вельмі мноого.

Спасовка – з 14 (1) по 27 (14) серпня

Од **Спаса** – бери рукавиці до паса, од **Сплі'ня** – на носі'ня (Версток).

Спаса – 19 (6) серпня

Сплі'не – 28 (15) серпня

Як сі'йна **Лупа**, буде жита купа (Нове Корнино).

Лупа – 5 вересня (23 серпня)

Пречиста – жеб обсіяна була чиста (Версток).

Пречиста – обсійся дочиста (Тофіловці).

Святая Пречиста, покрий землю лісточком, а мене молодую виночком (Микулічи).

Пречиста – дівка чиста, Покрова – дівка готова, а **П'ятьонка** – оддай мене мат'юнка (Добривода).

Пречиста – 21 (8) вересня

Покрова – 14 (1) жовтня

П'ятьонка – 28 жовтня (10 листопа.)

До **Чесного Хресту** то отаву по хвосту (Баранувці).

Чесний Хрест – 27 (14) вересня

Покрова – зіма готова (Чижи^е).

Покрова – 14 (1) жовтня

До **Дмітра** ді'вка хітра, а по Дмітри хоч с... витри (Пасинкі).

До Дмитра дівка хитра, а по Дмитри хоть с... витри (Тофіловці). До Дмітра ді'вка хітра, а по Дмітри хоч ти помуст ост єю витри (Курашево).

Дмітра, Дмитра – 8 листопада

(26 жовтня)

Варвара кусок ночи урвала, а дня доточила, як курка ступіла (Стебкі).

Святая Варвара нуоч урвала, а Микола доскочив і дня доточив (Дуб'яжин).

Варвара ночи урвала, а дня прибавила (Погреби).

Як Варвара розварит, то **Мікола** пригвоздїт (Стебкі).

Як Варвара розварит, то Микола загвоздїт (Молочки).

А Варвара розварит, а Микола погвоздїт (Черемха-Село); Варвара розварит, **Сава** засичит, Микола пригвоздїт, а **Ганна** присипле і зіма настане (Кліщелі).

Варвара – 17 (4) грудня

Сава – 18 (5) грудня

Мікола, Микола – 19 (6) грудня

Ганна – 22 (9) грудня

Як за **Піліповку** не нападеш, то до Великодня на натчеш (Курашево).

Піліповка – піст перед Різдом Господнім, що починається 28 (15) листопада (день після св. Пилипа)

Людмила ЛАБОВИЧ

Історія – біографія нас всіх, яку треба постійно писати

Продовження з 1 стор.

Емоційно-містичні Тичинині вірші, писані у своєрідному антракті поміж російсько-українськими війнами початку та кінця 1918 року, це метафоричний коментар до всіх трагічних подій доби, коли більшовицький монстр все, що в даному моменті міг, перетворював на тюремний двір та каральний табір – спочатку терен Російської імперії, а два десятиріччя пізніше всю центрально-східну Європу – навіть офіційно звали ж її табором, хоч нібито мав бути *obóz demokracji ludowej*. Тому, як «Скорбна матір», так і «Пам'яті тридцяти» мають пряме відношення до кривавих подій на Підляшші, які відбувалися після цього, як у липні 1944 року Червона армія вигнала німців з над Бугу і Нарви та почалося тут будівництво «нової», або «народної» Польщі – її першим актом було привезення до Холма групи «будівників», загальновідомої як ПКВН (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego).

До одного з епізодів періоду, до якого у пропаганді і підручниках вже збудованої «Народної Польщі» застосовували фрази «*utrwalanie władzy ludowej*» і «*polsko-radziecka wymiana ludności*», відноситься також комюніке канцелярії Собору єпископів Православної церкви від 29 жовтня 2019 року: «*Dla większej jasności wierzących co do oddawania czci modlitewnej męczenników ziemi podlaskiej – Furmanów, postanowiono wpisać ich imiona do grona Męczenników Chełmskich i Podlaskich. Ich wychwalanie ustalić na dzień Zaleszańskiej Ikony Matki Bożej, tj. ostatnią sobotę miesiąca lipca*». Далі йдуть прізвища 30-ти «фурманів» з сіл Вілька-Ваганівська, Залішани, Збуч, Красне Село, Лозиця, Мохнате, Орішково, Підрічани, Чижі, Ягідники, які 31 січня 1946 року були поблизу села Пухали-Старі розстріляні загоном польського антирадянського підпілля під командуванням «Бурого». Відтак їхні останки були перепховані на воєнному кладовищі в Більську, неподалік від якого розташовується церква Пресвятої Покрови Богородиці – саме в ній 31 січня поточного року відбулося богослужіння в честь новопраславлених.

Час події у Пухалах – кінець січня, та число загиблих – 30-ти, вимальовує символічну паралель з подіями 1918 року, які стали основою для віршів Павла Тичини. Можна, звісно, сказати, що названі збіжності зовсім випадкові, що виконавці розстрілу зовсім не ті, а їхні жертви, хоч за рідну мову також мали українську, були не молодим «цвітом нації» – політично самовизначеними оборонцями свободи України, але «простими» селянами, які про свою національну

приналежність особливо не задумувалися (були просто «своїми-руськими») та у цьому марші по смерть взяли участь зовсім випадково. Однак при злочинах з політичним підґрунтям окрім вузької відповідальності конкретних людей за ганебні вчинки є ще широка відповідальність за обставини, які до них призвели. Тому, хоч безпосередні винуватці обох трагедій різні, не повинні ми забувати, що – як би сказали філософи – онтологічний корінь зла виростає з цього самого місця. В обох випадках криваві жорна, що на друзки мололи людські долі, розкручували товариші з цього самого більшовицького стійла, яке мріяло про всесвітнє володіння та у гербі збудованої собою тюрми «серп і молот» зображували на фоні всього земного шару.

Протягом першого післявоєнного 55-ліття наше світобачення намагалися формувати так, щоб винуватцями крові і насильства у «Радянській Україні» ми вважали «українських буржуазних націоналістів», а у «Народній Польщі» – «реакційне лондонське підпілля». СРСР і «табір народної демократії» мали асоціюватися лише з цим, що можна було видати за позитив – від визволення з-під німецької окупації по завоювання космосу і «мирний атом». Все, що «ра-

дянську» і «народну» владу компроментувало, що викривало злочинну суть комунізму з більшовицько-кремлівським лицем і не далось приховати – багателізувалося, зводилося на дрібнички. Зараз гуртуються люди, які від колишніх більшовиків частогусто відрізняються лише своїм крикливим антикомунізмом, та намагаються заводити свою «педагогіку» – хто галасом у ЗМІ, хто тупотом і криком на гайнівських вулицях.

Звісно, галас і крик це не аргумент у дискусії, ані навіть запрошення до неї. Не повинні ми однак занедбувати, а тим більш залишати це стороннім, пошуки максимально достовірного образу всього, що сталося не лише у 1940-х, але й раніше та пізніше, адже минуле – незалежно від його давності – постійно впливає на наше сьогодення. Постійно стають відомі нові факти, що підказують нові напрямки дослідницьких пошуків на полі нашої колективної біографії. Тому не можемо лише – чи то з захопленням, чи то осудом – задивлятися на історичне полотнище, яке вже хтось намалював, але повинні розбирати його по ниточці. З них відкидати ті, що вже зотпіли – виявилися прямим перекрученням або ілюзією, яка не витримала випробування часом, а міцні відмити з чужих барв – щоб зіткати «по-своєму». (РД)

Пам'яті тридцяти

На Аскольдовій могилі
Поховали їх –
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...
На Аскольдовій могилі
Український цвіт! –
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ.
На кого посміла знятись
Зрадника рука? –
Квитне сонце, грає вітер
І Дніпро-ріка...

На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай! –
Понад все вони любили
Свій коханий край.
Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих. –
На Аскольдовій могилі
Поховали їх.

Павло ТИЧИНА

21 березня 1918 р.

Календар великих українських імен. Січень і лютий

Продовження з 4 стор.

22 січня 1918 р. Центральна Рада ухвалила **IV Універсал**, який визначив **Українську Народну Республіку** самостійною, незалежною, вільною державою українського народу. Універсал проголошено 24 січня.

22 січня 1919 р. Директорія УНР проголосила **Акт злуки УНР та ЗУНР**.

22 січня 1878 р. народився кооператор **Петро Пожарський** († 1933 р.), член Української Центральної Ради, автор низки книг з історії кооперативного руху в Україні, викладач Київського кооперативного інституту.

23 січня 1891 р. народився поет **Павло Тичина** († 16 вересня 1967 р.). В атмосфері Києва першого року державного відродження України закінчив першу свою книгу поезій – архитвір «Сонячні клар-

нети» (1918), в якій він дав своєрідну українську версію символізму.

24 січня 1879 р. у Ярославі над Сяном народився композитор, музикознавець і фольклорист **Станіслав Людкевич** († 1979 р.).

25 січня 1741 р. народився лікар-ботанік і фармаколог **Григорій Соболевський** († 4 січня 1807 р.), автор нової методи вивчення ботаніки та фармакології в медичних школах.

25 січня 1852 р. народився фізіолог **Василь Данилевський** († 25 лютого 1939 р.), один з перших електрофізіологів в Україні.

25 січня 1900 р. народився еволюційний біолог, генетик і зоолог **Теодосій Добжанський** (в англійській літературі – **Theodosius Dobzhansky**; † 1975). З 1927 р. у США – основоположник американської популяційної генетики.

26 січня 1777 р. народився історик, етнограф, лісовод та агроном **Василь Ломиковський** († 1845 р.), праправнук гетьмана **Данила Апостола**. Займався збиранням рукописних літописів, книг, різного роду актів та козацьких дум.

27 січня 1790 р. народився поет і перекладач **Петро Гулак-Артемовський** († 1865 р.), приятель історика та юриста родом з-під Більська **Ігнатія Даниловича** (оба були викладачами Харківського університету).

27 січня 1839 р. народився етнограф, поет, громадський діяч **Павло Чубинський** († 26 січня 1884 р.), автор слів українського національного гімну. У травні 1870 р. очолив етнографічно-статистичну експедицію, яка протягом двох років досліджувала також частини Мінської, Гроднянської, Люблинської і Сідлецької губерній, де компактно проживали українці.

27 січня 1842 р. народився живописець-пейзажист грецького походження **Архип Куїнджі** († 1910 р.).

27 січня 1915 р. народився графік, кераміст та мистецтвознавець **Яків Гніздовський** († 1985 р.).

27 січня 1927 р. народився дисидент, правозахисник, педагог, мовознавець, член-засновник Української гельсінської групи **Олекса (Олексій) Тихий** († 1984 р. в тюремній лікарні м. Перм).

30 січня 1834 р. народився історик, археолог, етнограф та археограф **Володимир Антонович** († 1908 р.), співорганізатор **Київської Громади**.

Яків Гніздовський – обкладинка «Зібраних творів» Богдана Ігоря Антоновича (1967)

30 січня 1895 р. народився полковник Армії УНР **Петро Дяченко** († 1865 р.), командир полку «Чорних Запорозжів», який вважався найкращим полком української армії.

31 січня 1876 р. народився вчений у галузі механіки **Олександр Динник** († 1950 р.), засновник наукової школи з теорії пружності в Україні.

1 лютого 1930 р. народився художник та іконописець **Микола Бідняк** († 2000 р.), професор кафедри Сакрального мистецтва Львівської національної академії мистецтв. У п'ятнадцять років внаслідок вибуху міни втратив обидві руки, але тримаючи пензлі устами та працюючи по 16-18 годин на день створив понад 3,5 тисячі робіт (в тому числі картини у повен зріст).

1 лютого 1902 р. народилася малярка, скульпторка, поетеса і громадська діячка **Оксана Лятуринська** († 1970 р.).

2 лютого 1901 р. народився письменник і перекладач **Валер'ян Підмогильний**, один з найвизначніших прозаїків українського «розстріляного відродження» – загинув 1937 р., вбитий під час масових сталінських репресій. Разом із В. Підмогильним у рочищі Сандармох у Карелії було розстріляно більше 1000 в'язнів, в тому числі десятки видатних творців української культури.

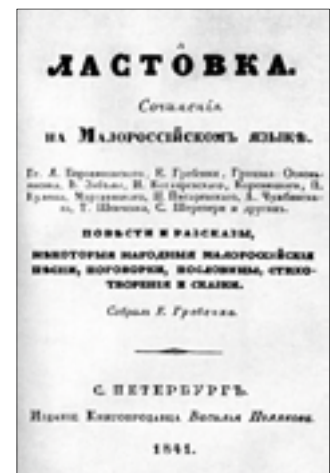
2 лютого 1845 р. народився фізик та електротехнік, винахідник, організатор науки, публі-

цист, перекладач Біблії українською мовою, громадський діяч **Іван Пулюй** († 31 січня 1918 р.), автор праць з катодного випромінювання та катодних X-променів. Першим у світі зробив «рентгенівський» знімок цілого людського скелета.

2 лютого 1812 р. народився письменник **Євген Гребінка** († 1848 р.), видавець альманаху «Ластівка» (1841), що був антологією тодішньої української

Є. Гребінка – графіка на основі портрету роботи Аполлона Мокрицького (1810-1870).

Записаний т.зв. максимовичівкою заголовком альманаху «Ластівка» з літерою б в місці етимологічного о, яке на Підляшші вимовляється як 'yo', 'y' або 'i', а в більшості українських говірок тільки як 'i' (на Закарпатті – 'y' та 'i')

літератури, автор збірки українських байок, низки оповідань, багатьох пісень та романсів, в тому числі «Очи черные», написаного російською мовою.

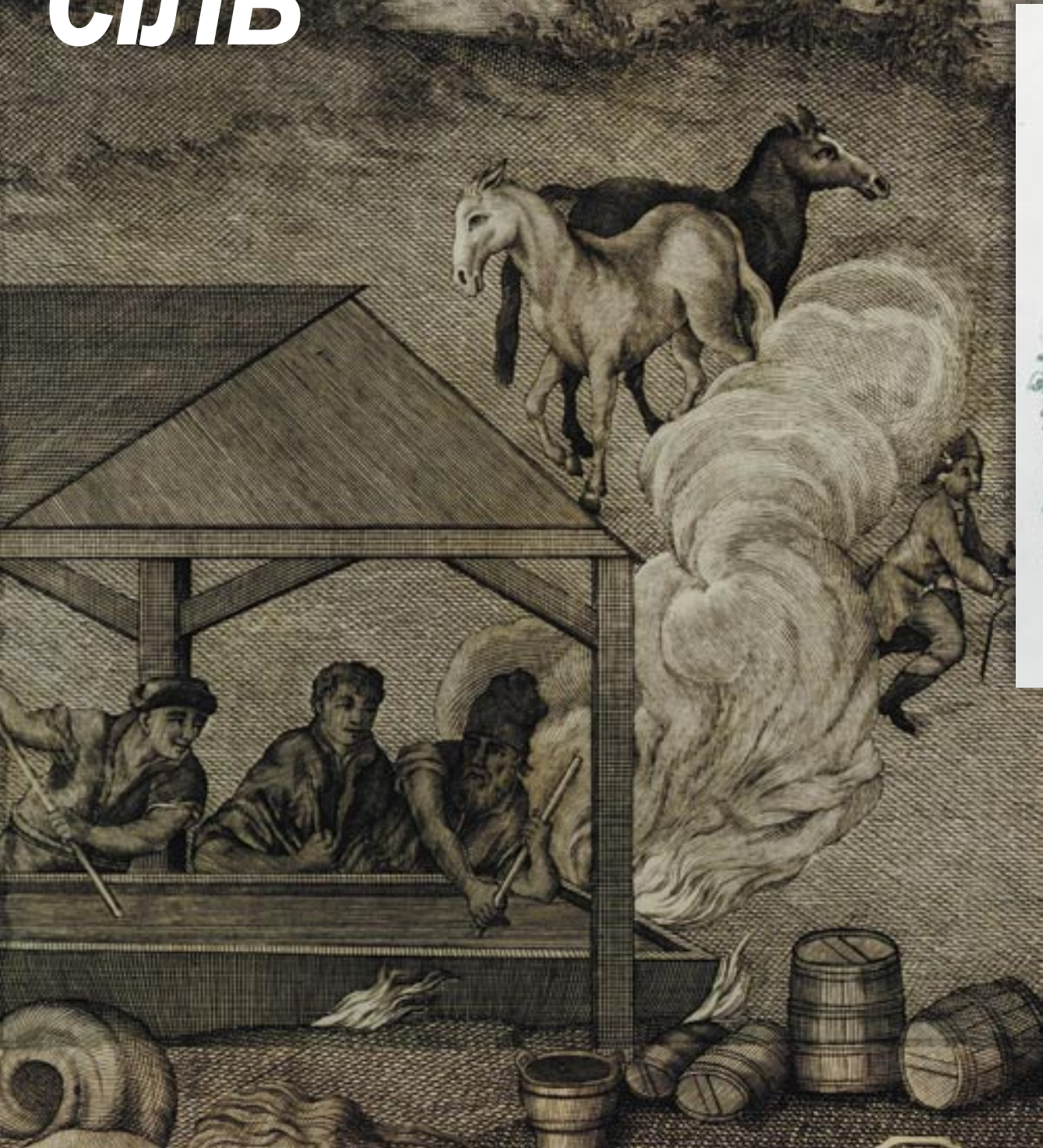
3 лютого 1864 р. народився поет-лірик, сатирик, драматург і перекладач **Володимир Самійленко** († 1925 р.).

Продовження на 30 стор.

Солеварня (варниця солі) в Га
алегоричного рисунку
«Regna Galie»

На підляський стіл біла руська сіть

Для русинів, що проживали над Сяном і Бугом, джерелом солі були, розташовані у підгір'ї Бескиду – від околиць Сянока по околиці Коломиї, криниці з соляною ропою. Вже в княжу добу тутешнє солеваріння мусило бути розвинутим, адже мало велике значення у постачанні сіллю також інших регіонів Русі. Такий образ малює хоч би «Києво-Печерський патерик», де поміщене «слово» (розповідь) про чорноризця Прохора, який не лише пік хліб з лободи, але був змушений з попелу сіль робити – все тому, що коли 1097 р. спалахнув конфлікт між великим князем київським Святополком та Ростиславичами, «і не пустиша гостей [купців] із Галича, ні лодій от Перемишля», наслідком чого «не бисть [не було] солі по всій Руській землі». У «Київському літописі» згадується сіль, яку виробляли в Удечі (Жидачеві), а в «Галицько-Волинському літописі» – у Коломиї (була призначена для князівської військової дружини: «на роздаваніє оружником», 1240 р.). Про великий розмір виробництва перекоує й це, що сіль з-під Бескиду споживала не лише Русь, але й була вона також експортним товаром, адже перші свідчення про руську сіль, яка потрапляла на польські землі, походять з XII ст. – з-під Галича і Перемишля везли її туди сухопутним шляхом через Сандомир та сплавляли Бугом, отже, через Берестій та Дорогичин.

У популярній літературі джерела з соляною ропою інколи помилково називають «салінами». Насправді «саліна», або «сіленья» (українізована форма, що вживалася у австрійській період у Галичині), це назва підприємства, яке виробляє сіль через відпаровування води. Вона, звісно, запозичена з латинської мови, якою користувалася скарбова адміністрація після цього, як Галичина опинилася у межах Польського королівства й соляне підприємство стало королівською регалією. У слов'янських мовах солеварні називали «банями», або «жупами».

Початок солеварства, як і всіх традиційних промислів, губиться у темряві віків. Мешканці місць багатих у солону воду, могли її – для збереження здоров'я людей та худоби і консервації м'яса – використовувати у натуральній формі. Коли ж виникала потреба постачання цього «елементу» у дальші околиці, потрібним ставав сухий продукт.

Перші солевари, ймовірно, набирали соляну «сировицю» у ємкості, як хоч би берестяні кузубки, та просто ставили на сонце й чекали аж відпарується вода. Відтак, почали сіль виварювати – спочатку, певно, вкидаючи розжарене каміння, а згодом у глиняних посудинах, які підігрівалися знизу. Саме таку доісторичну солеварню, з-перед приблизно 2,5 – 3

тис. років, нещодавно виявлено у Тиряві-Сільній (поміж Сяноком і Перемишлем). Збереглися тут залишки спеціальних пічок та величезна кількість фрагментів глиняних горшків, які виготовлювалися досить недбало, адже були це посудини одноразового вжитку – щоб вибрали кристалізовану сіль, їх просто розбивали.

В руську княжу добу, коли підгір'я Бескиду входило до складу Перемиського та Галицького князівства, до виварювання солі вживалися вже спеціальні, прямокутні ємкості з невисокими берегами, які називали «черенами» (так само як і дно колишньої печі, де горіли дрова та варилися страви і, після вибрання жару, випікався хліб). Щоб мати соляну ропу високої концентрації, не розбавлену ґрунтовими водами, черпали її зі спеціально викопаних колодязів, які досягали 60-90 метрів глибини. Виварюванням солі займалися «зваричі», а готовий продукт формували у бруски – «головажні» (вперше згадуються у «Правді руській», XI ст.), які мали окреслений розмір та були мірою об'єму (потім «головажню» замінила «толпа»/«толпка»/«топка», зустрічалась і назва «гурман»).

Вироблення солі було дуже прибутковим промислом, отже, залишалося під безпосереднім контролем князівської, а відтак королівської адміністрації, згодом право вільно

Дрогобицька солеварня на іконі «Зустріч Марії і Єлисавети», виконаної Степаном, поповичем з Медики, для церкви Воздвиження Чесного Хреста у Дрогобичі (II пол. XVII ст.)

добувати соляну сировину, виявлену на своїх ґрунтах, отримала також шляхта.

Саме складені у другій половині XVI ст. описи королівщин, в тому числі «жуп Руської землі» (окрема майнова одиниця, об'єднуюча солеварні Перемиської землі, що управлялася своїм «руським жупником»), разом з іншими документами, дають найдавніший документальний образ солеварної технології, яка у наступних двох сторіччях майже не змінилася.

Основою функціонування кожної жупи було «сировичне вікно» – забезпечений внутрі дерев'яною цямриною колодязь, з якого черпали соляну ропу (зустрічаються також назви «шиб» та «бання»). Сировицю витягали «кератами» – піднімальними кранами з кінним приводом, які стояли над «вікнами» у спеціальних шоппах та були збудовані з двох великих дерев'яних коліс. Роль двигуна вповнювало, закріплене на вертикальному «веретені» («стоячому валі») «пальчасте колесо», до якого припрягали пару коней. Завдяки спрямованим вгору «пальцям» обертотий рух з цього колеса передавався на «трибове колесо»; було воно насажене на вал, на який також намотувався «тормош» – конопляна линва з підвішеними «кошами», тобто черпаками зшитими з волової шкіри та скріпленими залізними обручами. З «кошів» сировиця виливалась у влаштований навколо «вікна» верхній резервуар («творило»), відтак стікала в інший кадовб, з якого системою жолобів, встановлених на дерев'яних «кобилицях», подавалась до дерев'яних шоп, які називали вежами. В кожній вежі була топка, над якою на «ключах» (гаках) підвішувався залізний «черен», що мав розмір дна біля 5 м², або «панва», яка була набагато більшою (до 20-40 м²). Опалювальним матеріалом було, звісно, дерево. Територія великих жуп, на якій були також сушарні і склади солі, кузні для ремонту обладнання, майстерні бондарів, що виготовляли тару для мілкої солі, будинки для адміністративного персоналу і робітників, міцно обгороджувалася – навіть ровами і частоколом, у якому влаштовувались ворота фортечного типу.

Дрогобицька солеварня у XV ст. на поштовій картці міжвоєнного періоду

Окрім «зваричів», невідомою зраз професію, зв'язану з соляним промислом, були «прасоли», які спеціалізувалися у торгівлі сіллю. Також наддніпрянські «чумаки» приїжджали по підгірську сіль, перш за все до Коломиї, яка з 1456 мала право соляного складу, тому звали їх «коломиїцями». Складений у 1552 р. опис київського замку інформує, що господарський староста у Києві (був ним тоді князь Федір Пронський) брав мито як від солі, що була везена човнами з низу Дніпра, так і «білоє солі, которая през Подоле приходить». Південногалицька сіль потрапляла також на східну Волинь, адже як говориться у господарському листі, «сіль толп'ятая білая іде до міста нашого Луцька з Коломиї, з долини і з інших міст» (1563 р.). Схожого документу з інформацією, звідки походила варена на Підгір'ї сіль, що потрапляла на Підляшшя, тобто до «комори» в Бересті та «прикомор-

ка» в Дорогичині, знайти не вдалося, отже процитую тут Михайла Грушевського: «Жупи східно-галицькі (галицькі, коломиїські, косівські) обслуговували крім своєї землі і сусіднього Закарпаття ще Волинь, Побужжя, також сусідні білоруські землі, в частині й східню Україну».

Зрозуміло, що цю частину Перемиського князівства, яка зараз у межах Підкарпатського воєводства, сіллю забезпечувала перш за все «жупа Сільська або Перемиська» – в місті Сіль на південь від Перемишля (зараз Стара Сіль), в якій за описом 1565 р. були три «сировичні вікна» та 9 «веж» з меншими «черенами» і 7 «веж» з великими «панвами». У «черенах» виварювали «товпяту сіль» (формовану у схожі на відерце конічні «товпи»), яку продавали покупцям з центральної й північно-західної частини Перемиської землі (Перемишль, Радимно, Ярослав, Переворськ, Лежайськ, Канчуга, Ряшів). У «панвах» виро-

Пам'ятка середньовічних технологій: Дрогобицький солевиварювальний завод – найстаріший з нині діючих солеварних заводів в Україні та одне з найстаріших підприємств Східної Європи.

бляли мілку сіль, фасовану в дерев'яні бочки – забирали її покупці з всієї Сяницької землі, підгірських містечок Перемиської (Риботичі, Бірча, Динів, Дубецько, Бабичі тощо) та з Угорщини (сьогоднішнє Закарпаття і Східна Словаччина). Торгівці з угорського боку кордону, з огляду на стан гірських доріг, везли сіль не возами у бочках, але верхи, насипану у спеціальні торбини – «тайстри» (названі вони «угорці, або гірні люди als habitatores alpini»), отже, йдеться тут про українське населення Beskidy, ймовірно бойків).

Залишок мілкої солі відвозили у Перемишль, звідки, разом з сіллю з інших руських жуп сплавлялась вона Сяном і Вислою до Бидгощі, де існував один із державних «сільних складів» («*depositorium salis*»), яких управителі не лише займалися дистрибуцією солі з королівських жуп, але й боротьбою з всіма недозволеними правом торгівельними практиками, які могли б шкодити прибуткам королівської скарбниці з соляного промислу. Таке віддалене місце призначення було наслідком, прийнятих у другій половині XV ст., законів, згідно з якими перемиська сіль мала не шкодити продажі солі з жуп у Величці та Бохні під Краковом, для якої найближчим ринком збуту були Малополяща та Мазовія. Як стверджують історики, «*sal Ruthenicum alba*» («біла руська сіль»), була якісно краща від часто «зеленого» продукту краківських жуп, тому потрапляла також на цю, заборонену для неї територію, хоч, звісно, в невеликому розмірі. Офіційно територія її легальної дистрибуції в польських землях Корони обмежувалася районом долини Висли, де в перших десятиріччях XVI ст. були влаштовані королівські сільні склади у Торуні, Бидгощі і Добжиню.

Без обмежень руська сіль з Перемиської і Галицької земель продавалась у Великому князівстві Литовському, також в цих регіонах, що на Люблинському сеймі були інкорпоровані до Корони. Для прикладу у 1569 р. був організований склад у Кременці на Волині, куди, за словами листа короля Зигмунта Августа «подданий наші оного міста Крем'яницького мають за тою ласкою нашою і наданем нашим оную сіль білу толпястую з жуп руських там до Крем'янця на склад привозити і для пожитку свого міти і продавати». Підляшани купували сіль у згаданих вже коморах у надбужанських містах – у 1547 році ці підляські комори, разом з коморами восковими та митницями на шляхах з Великого князівства до Корони, взяли в оренду брати Борзобогаті, руські міщани родом з Красногоставу у Холмській землі (інакш Борзобогаті-Красенські). Звісно, найбільше значення мав соляний склад у Бересті, звідки «сіль товп'ята по всій землі Литовській йде» (1564 р.). У «землі Литовській» руська сіль мала конкуренцію у виді «*soli zamorskiej, alias gradowej albo krupiatej*», що потрапляла також до межуючої з Підляшшям Городненської землі, але, як читаємо у господарських листах, діяв наказ, щоб «подле давного обичая всі в том краї перемешківаючі, од Берестя до Немна, по Городно, круп'ястое солі провадити не сміли, але тої солі білої, складу берестейського, вживали» (1562 р.).

Якщо потрапляла сюди також сіль з-під Перемишля то, ймовірно, транспортувалася вона до Берестя Бугом, який був сплавний десь від Городла, або сухопутним шляхом через Холм, а далі через Парчів або Володаву. Був це один з численних шляхів, які в джерелах називають інколи «соляними», «прасольськими», а навіть «зваричькими» гостинцями («antiqua via alias gościniec prasolski», «via prasolska», «gościniec, który zowią solny», «via magna dicta droga solna», «via strata zwaryska»). На основі королівських наказів частина солі розподілялась безоплатно – відносилось це також до Перемиської жупи, яка постачала, зокрема, королівські замки у Перемишлі і Крешові та поліському Ратні, що тоді було в межах Холмської землі (охоплювала вона чималий простір також на східному березі Бугу).

Нашим надсянським читачам буде цікавий такий факт, що окрім п'яти сіл Самборського староства, яких мешканці мали постачати деревину для топок (річно на це йшло біля 17,5 тис. возів дерева), Перемиській жупі підпорядковувались також, розташовані досить далеко від Солі, села поблизу Сянока – Улюч, Гломча та частина Доброї. Завдання, зв'язані з солеварним промислом мали практично всі улючани – тутешні «кметі робітні», окрім праці у фільварку, були зобов'язані до «повозів» до Перемишля і Солі, улюцькі «служки» – «повинні у справах жупних їхати, коли їм наказують». З черги улюцькі загородники мали завдання зв'язані з будовою ком'яг, тобто річкових кораблів, якими сіль сплавляли Сяном – одна частина робила «човни і трамниці до ком'яг», інша була «кичкарями» («що з сіна вчиняють кички для дихтування [ущільнювання] ком'яг»). Крім них був «служба один жупний» в Гломчі.

Неподалік від Улюча була ще «жупа або сільна баня» у Тиряві-Сільній, єдина солеварня у Сяницькій землі, хоч, як знаємо з традицією рахованою на тисячі років. Було це королівське село і тирявською жупою управляв сяницький староста, а обслуговували мешканці села. На жаль, опис цієї жупи обмежений інформацією, що «є вікно або колодязь з соляною сировицею» та «весь посуд потрібний до виготовлення солі». Зрозуміло, що добування «сировиці» та її виварювання відбувалось таким способом, що й у солеварнях, які підпорядковувались «руському жупникові», що урядовав тоді у Солі.

Окрім королівських жуп, що були великими економічними комплексами, які обіймали по кілька місцевостей (в Дрогобицькій жупі солеварні були не лише у дрогобицькому районі Зваричьке, але й у навколишніх селах), в різний час існували невеликі солеварні в шляхетських володіннях. Поблизу Перемишля такі солеварні діяли у Війську та Корманичах, а можливо, що й у Сільці та Ак-

Цісарсько-королівська сільня у Калуші (поштова картка з-перед Першої світової війни)

сманичах. Після цього, як Галичина була анексована Австрією, в якій обов'язувала повна державна монополія на сіль, ці жупи стали державною власністю та були досить швидко ліквідовані. Ще у XVIII ст. така доля зустріла солеварні у Корманичах та Війську (зараз Нові Сади). Корманицька солеварня, яка мала три «вікна», але тільки одну «панву» й виробляла в тиждень 90 бочок солі, що продавались до Динова

й далі в гори, існувала лише до 1773 р. (місце її розташування вказує невеликий присілок Жупа на південний захід від села). Солеварня у Війську, яка мала продуктивність 310 тонн на рік, працювала до 1788 р.

Дещо пізніше, 1824 р., була закрита жупа у Тиряві-Сільній (давала тоді 110 тонн солі в рік). Так закінчилась історія солеваріння в цій частині колишнього Перемиського князівства, яка зараз належить до Підкарпатського воєводства Польщі. Залишилися тільки «первісні» методи використання джерел, в тому числі у годівлі худоби, на що деякі села мали спеціальний дозвіл від влади – наприкінці XIX ст. джерела з соляною ропою у Надсянні і східній Лемківщині були відомі у Юривцях, Сорогові-Горішньому, Тиряві-Сільній і Волоській, Семушовій, Голучкові, Сировиці, Туринському, Прелуках, Лиську, Угерцях, Юречковій, Польховій, Аксманичах, Війську, Сільці та Корманичах (мешканці інших галицьких сіл мусили купувати «худоб'ячу сіль» з державних «сілень»).

На терені сьогоднішньої Львівської та Івано-Франківської областей України солеварні продовжували працювати та надалі постачали сіллю мешканців «королівства Галичини», отже й Надсяння та західної частини Бойківщини і східної частини Лемківщини, які зараз у Підкарпатському воєводстві. Звісно, протягом XIX ст. змінювалась технологія добування соляної ропи і виварювання солі, як і відбувалась концентрація продукції – на початку XX ст. працювало лише 9-ть великих солеварень. Ці «Ц.К. [цісарсько-королівські] сільні» щорічно давали сумарну продукцію на рівні 55 тис. тонн – половину цього об'єму виробляли найближчі до Перемишля підприємства: у Ляцьку (поміж Добромилем і Перемишлем) та у Дрогобичі і піддрогобицькому Стебнику (іменовану колись Перемиською, «сільною» в Старій Солі закрили 1853 р. – виробляла вона тоді 1,6 тис. тонн солі в рік).

Зараз «останнім могіканом» солеваріння Галичини є Дрогобицький солеварювальний завод. Об'єм його продукції, в числі якої знайдемо також «толпки» (звісно, як туристичний атракціон), невеличкий, але ж діє він на цьому самому місці, де «зваричі» працювали ще в добу руських князів, отже в паспорті має адресу «вул. Зваричька» та 1250 рік як дату заснування.

Церква св. Іоана Хрестителя (1837 р.) в Тиряві-Сільній над Сяном

На польському боці кордону пам'яткою солеварного промислу є залишки жупи в селі Солонка (Ряшівський повіт), де сіль, що продавалась у Ряшеві, варили у XVI-XVII ст. Кільканадцять років тому була тут відкопана криниця з відносно добре

збереженою цямриною з дерев зрубаних у 1596/1597 роках (мала 26 м глибини та викладене дошками дно) та елементи «керату». Зараз, окрім музею, в Солонці діє ще сольний каскад, адже йод з соляної ропи має оздоровчі властивості.

Смаку соляної ропи можна попробувати також у Тиряві-Сільній, де надалі б'є кілька солоних джерел – дослідження проведені 2013 р. показали, що саме вода з них має найбільший вміст солі з-посеред джерел в цій частині Карпат. А в сяниському скансені можемо побачити пам'ятку іншого тирявського ропного промислу – нафтодобувне обладнання, адже саме в час, коли історія «галицької солі» помалу наближувалась до свого завершення, починалась бурхлива, та часто вибухова, історія «галицької нафти».

Юрій ГАВРИЛЮК
*Фото Ю. Гаврилюка,
 В.С. Білецького*

Актуальне завжди

Календар великих українських імен. Січень і лютий

Продовження з 23 стор.

4 лютого 1885 р. народився психолог, педагог і філософ **Степан-Максим Балеї** († 1952 р. у Варшаві, де проживав з 1928 р.), член Наукового товариства імені Шевченка (1917), Українського лікарського товариства (1923), Польської Академії Наук (1952). Своїми численними статтями і фундаментальними працями створив підвалини психології виховання, персонології, розвив вчення психоаналізу, чим створив ґрунтовну для свого часу наукову теорію особистості (в польській літературі – **Stefan Balej**).

4 лютого 1880 р. народився музикознавець-фольклорист **Климент Квітка** († 1953 р.), чоловік Лесі Українки, в'язень концтаборів (КарЛАГ). Зібрав понад 6000 народних пісень.

5 лютого 1881 р. народився архітектор і суспільно-політичний діяч **Сергій Тимошенко** († 1950 р.), у 1919-1920 рр. міністр шляхів в урядах Української Народної Республіки, учасник Другого зимового походу проти більшо-

виків (1920), автор проектів 400 споруд (церков у Галичині, будівель у стилі модерн).

6 лютого 1883 р. народився авіаконструктор, творець першого гідролітака-винищувача **Дмитро Григорович** († 1938 р.). Спроекував 80 типів літаків (майже 40 з них будувалися серійно), створив потужну школу талановитих учнів, творців авіаційної і космічної техніки.

7 лютого 1906 р. народився доктор технічних наук, художник і письменник **Олег Антонов** († 1984 р.), генеральний авіаконструктор створеного ним у Києві Конструкторського бюро (проекував понад 60 типів планерів і літаків типу АН, під його керівництвом створені найбіль-

ші на той час і найкращі у світі транспортні літаки АН-12, «Антей», «Руслан»). У листопаді 1965 р. підписав відкритий лист до ЦК КПРС (так званий лист 78-ми) з протестом проти політичних репресій щодо представників творчої інтелігенції УРСР та дискримінації української літератури.

7 лютого 1804 р. народився історик, письменник, етнограф і композитор **Микола Маркевич** († 1860 р.), що став першим українським енциклопедистом.

8 лютого 1822 р. народився фольклорист, народознавець, етнограф, громадський діяч **Опанас Маркевич (Маркович)** († 1867 р.), член Кирило-Мефодіївського Братства.

9 лютого 1826 р. народився живописець і графік **Костянтин Трутовський** († 1893).

10 лютого 1773 р. народився вчений, винахідник, громадський діяч **Василь Каразін** († 1842 р.), засновник першого у східній Україні університету у Харкові (його професором у 1825-1830 рр. був підляшанин **Ігнатій Данилович**), автор численних відкриттів у галузі органічної та неорганічної хімії.

11 лютого 1938 р. народився диригент, композитор **Анатолій Пашкевич** († 2005 р.), автор пісень «Степом, степом», «Дума про Берестечко», «Мамина вишня», «Ой ти ніченько» та ін.

12 лютого 1871 р. народився письменник, правник і громадський діяч **Лесь (Олексій) Мартович** († 11 січня 1916 р.).

13 лютого 1874 р. народився видатний вчений у галузі фізичної хімії **Лев Писаржевський** († 1938 р.), директор створеного з його ініціативи Українського інституту фізичної хімії (нині Інститут фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського НАНУ).

14 лютого 1904 р. народився фахівець у галузі гідравліки та гідродинаміки **Трифон Башта** († 1987 р.), засновник української наукової школи промислової гідравліки.

15 лютого 1909 р. народився педагог, письменник, літературо- і мистецтвознавець, фольклорист, публіцист, перекладач, редактор **Кость (Константин) Кузик** († 1989 р. у Кракові), автор численних статей на сторінках друкованих видань Українського суспільно-культурного товариства, упорядник літературної антології «Гомін» (Варшава, 1964), шкільного посібника «Читанка», допомагав при редагуванні збірки поезій «Негербові генеалогії» Ю. Гаврилюка (тоді студента Ягайлонського університету).

16 лютого 1813 р. народився композитор, співак і драматург **Семен Гулак-Артемівський** († 1873 р.), автор першої української опери «Запорожець за Дунаєм».

17 лютого 1859 р. народився мікробіолог і епідеміолог **Микола Гамалія** († 1949 р.).

18 лютого 1855 р. народився найвідоміший український помолог і плодовод **Лев Симиренко** († 6 січня 1920 р.), з якого особою пов'язується перш за все сорт яблунь «Ренет Симиренка».

18 лютого 1952 р. народився американський історик та політолог, (від 1993 р. жив і працював в Україні) **Джеймс Мейс** († 2004), завдяки його дослідженням світ дізнався про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні.

18 лютого 1900 р. народилась оперна співачка **Оксана Петрусенко** († 1940 р.), одна з найкращих виконавиць українських на-

родних пісень і романсів («Голос Оксани Петрусенко є голосом-символом України її часу». «Співала ж дзвінко, дужо, незрівнянно! А голос був – із щирого срібла...» – Павло Тичина).

19 лютого 1937 р. народився астроном і дитячий письменник **Клим (Климентій) Чурюмов** († 2016), відкривач комет Чурюмова-Герасименко (1969) та Чурюмова-Солодовникова (1986).

20 лютого 1905 р. народився письменник, журналіст і публіцист та редактор **Улас Самчук** († 1987 р.). У літературній творчості був літописцем змагань українського народу протягом сучасного йому півстоліття; у найвидатнішому творі Самчука – трилогії «Волинь» (1932-1937) виведений збірний образ української молоді кінця 1920-х – початку 1930-х років, що прагне знайти місце України у світі та шляхи її національно-культурного й державного становлення.

21 лютого – Міжнародний день рідної мови

21 лютого 1850 р. народився археолог чеського походження **Вікентій Хвойка** († 1914), який відкрив на Київщині пам'ятки трипільської культури і встановив час її виникнення (4-3 тис. до н.е.; назва від села Трипілья – літописного міста Треполь над Дніпром).

22 лютого 1806 р. народився поет, байкар, та етнограф **Левко Боровиковський** († 1889 р.), засновник жанру літературної балади.

23 лютого 1878 р. народився художник-авангардист **Казимир Малевич** († 1935 р.), один з засновників супрематизму та кубофутуризму, педагог, теоретик мистецтва (автор картини «Чорний квадрат»).

24 лютого 1865 р. народився письменник, державний і політичний діяч **Іван Липа** († 1923 р.), співзасновник таємного товариства «Братство тарасівців», міністр віросповідань УНР.

25 лютого 1871 р. народилась письменниця, перекладачка, культурна діячка **Леся Українка** (справжнє ім'я **Лариса Косач**; † 1913 р.), співзасновниця літературного гуртка «Плеяда». В сучасній українській традиції входить до переліку найвідомі-

ших жінок давньої та сучасної України. Писала в жанрах поезії, лірики, епосу, драми (найвідоміший твір «Лісова пісня»), прози, публіцистики. Також працювала в ділянці фольклористики (220 народних мелодій записано з її голосу) і брала активну участь в українському національному та жіночому русі.

25 лютого 1887 р. народився режисер, актор, теоретик театру, драматург, публіцист, перекладач **Лесь (Олександр) Курбас** (загинув 1937 р. в урочищі Сандармох), засновник революційного – у мистецькому сенсі – театру-студії «Березіль»

(діяв у 1922-1933 рр., спочатку у Києві, 1926 р. перенесений до Харкова).

26 лютого 1849 р. народився скульптор **Леонід Позен** († 8 січня 1921 р.), у творчості якого вперше яскраво й послідовно втілено тему життя та історії українського народу (пам'ятник **Іванові Котляревському** в Полтаві, скульптурні композиції «На волах», «Оранка в Малоросії», «Лірник з поводирем», «Кобзар», «Запорожець у розвідці», «Переселенці» тощо).

27 лютого 1831 р. народився живописець, художник-передвижник, майстер портретів, історичних і релігійних полотен **Микола Ге** († 1894 р.). Його старший брат це, народжений **28 лютого 1830 р.** культурний і громадський діяч, історик-краєзнавець, прозаїк, публіцист і драматург **Григорій Ге** († 1911 р.).

28 лютого 1826 р. народився філософ і педагог **Памфіл Юркевич** († 1874 р.), автор «філософії серця» – вчення про людину як вільну, індивідуальну, конкретну й відповідальну істоту («Розум править, кермує, панує, але серце породжує. Із глибини духа породжується любов»).

29 лютого 1908 р. народився бандурист **Олексій Чуприна** († 1993 р.), який довгі роки грав на **Тарасовій горі в Каневі** (в його репертуарі були народні пісні, твори композиторів, канти). (лх)

Од генвара до декемврія

Люде час рахували од завжди. Робили тоє й наші прадавни предки-слов'яни. Хоч про давньослов'янській календар, то значить комплекс їхніх календарних уявлень, знаємо не так то й мнуго. Бо разом з християнізацією Русі прийшов до нас, опрацьований на основі точних астрономічних обсервацій і обрахункув, т.зв. юліянській календар, якій використовувався у «поганському» Римі, а послі був прийнятий Вселенською Церквою.

Назви дванадцяти місяців року юліянського календара були створані в Римі латинською мовою, але у Константинополі перейшли еллінізацію, бо тут мовою Церкви була грецька. І саме грецькі варіанти послужили для створення назв церковнослов'янських і руських, котрих уживалося у письменстві Київської Русі, а потім на українських і білоруських землях Великого князювства Литовського і Польського королівства, а навіть у Молдавському господарстві (державі). Тії «києво-руські» назви місяців, котри уживалися в світському письменстві, реєструє хоч би «Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.» (Київ 1978). Пуд поняттям «староукраїнська мова» треба тут розуміти мову «книжну», взоровану на мові з давнішого часу, котра не була ідентична з «живою» мовою, якою говорилося на щодень.

Łude czas rachowały od zawždy. Robyły toje j naszymi pradawnymi predki-słowjany. Chocz pro dawniosłowjanskij kalendar, to znaczyt kompleks jichnich kalendarnych ujawień, znajemo ne tak to j mnuho. Bo razem z chrystyjanizacijęju Rusi pryyszow do nas, opraciowanyj na osnovi tocznych astronomicznych obserwacji i obrachunkuw, t.zw. julijanskij kalendar, jakij wykorzystowuwawsia u «pohanському» Rymi, a posli buw przyjniatyj Wselenškoju Cerkwoju.

Nazwy dwanadciaty misiaciuw roku julijanskoho kalendaru byly stworany w Rymi łatynškoju mowoję, ale u Konstantynopoli perejshly ellinizaciju, bo tut mowoję Cerkwy była hrečka. I same hrečki warijanty posłużyły dla stworzenia nazw cerkownosłowjanskych i ruških, kotorych używalośia u pyśmenstwi Kyjuwškoji Rusi, a potom na ukrajinskych i białoruskich zemlach Welykoho kniazjuwstwa Lytowskoho i Polśkoho koroluwstwa, a nawit u Mołdawśkomu gospodarstwi (derżawi). Tyji «kyjewo-ruški» nazwy misiaciuw, kotory używalośia w swiśskomu pyśmenstwi, rejestruje chocz by «Słownyk staroukrajinskoi mowy XIV – XV st.» (Kyjijw 1978). Pud poniattiam «staroukrajinska mowa» treba tut rozumity mowę «knyżnu», wzorowanę na mowę z dawnijshozho czasu, kotora ne była identyczna z «żywoju» mowoję, jakoju howoryłośia na szczodeń.

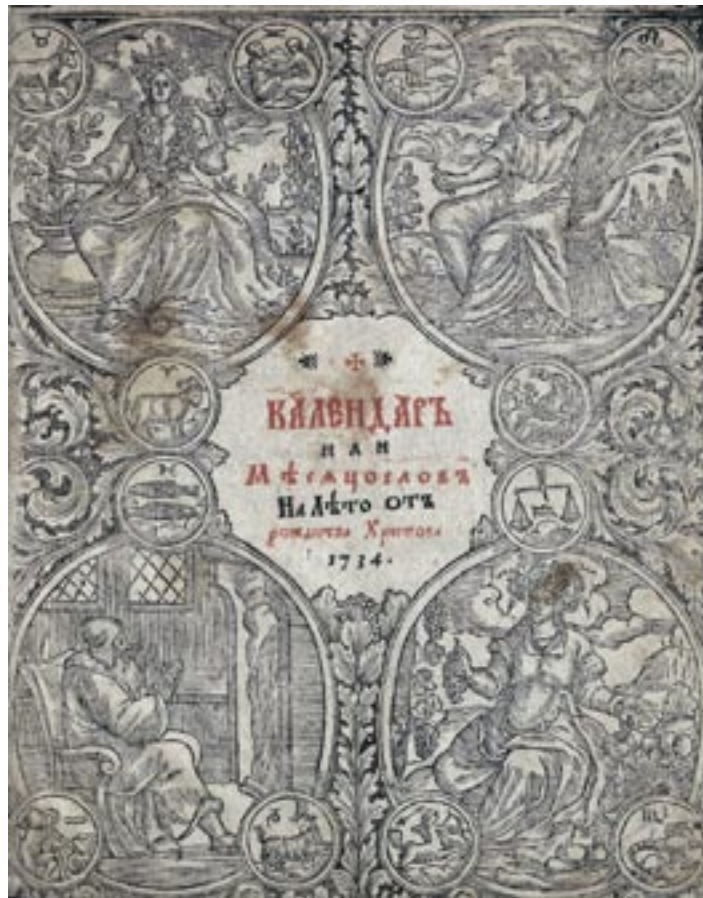
	Латинська назва	Грецька назва	Староукраїнські книжні назви (церк.-слов'янська і руська мови)	Слов'янська назва (К. Ловмянський)	Українські назви з видань XIX – поч. XX ст.	Сучасна українська назва	Польська назва
I.	Ianuarus	Γενουάριος	іаннуарій, генуарій генварій, генвар	просинець	січень	січень (сі ^е чень)	styczeń
II.	Februarius	Φεβρουάριος	февруарій, февраль	січень сушець	лютий	лютий (люти)	lutu
III.	Martius	Μάρτιος	марть	березень	березень березіль	березень	marzec
IV.	Aprilis	Απρίλιος	апрілій апріль (априль апрыль, апрѣль)	квітень	квітень цвітень	квітень (кві ^е чень)	kwiecień
V.	Maius	Μάιος	маій, май	травень	травень, май	травень	maj
VI.	Iunius	Ιούνιος	іуній июнь, іюнь	червень	червень червець	червень	czerwiec
VII.	Iulius	Ιούλιος	іулій, июлий	липень	липень липець	липень (ліпень)	lipiec
VIII.	Augustus	Αύγουστος	августъ	серпень	серпень	серпень	sierpień
IX.	September	Σεπτέμβριος	септемврій, сентебрій сентябрь	вересень русь	вересень	вересень	wrzesień
X.	October	Οκτώβριος	октоврій, октябрь	паздерник	жовтень паздерник	жовтень	październik
XI.	November	Νοέμβριος	ноемврій, ноябрь	листопад	листопад падолист	листопад (лістопад)	listopad
XII.	December	Δεκέμβριος	декемврій, декабрій декабрь, декабрь	грудень студень	грудень студень	грудень	grudzień

— або од січня до студня

Незалежно од тих книжних назв, серед слов'ян продовжувалася традиція називання місяців од типових для даного часу кліматичних і природних явищ, або господарських занять. Саме вона стала нормою в календарній номенклатурі не оно сучасної України, але тоже Білорусі, Польщі, Хорватії і Чехії. В інших державах, де говориться слов'янськими мовами, обов'язуючими є назви з римською основою, хоч відома є тоже традиційна слов'янська термінологія, окреслювана як народна або історична.

В наш час кожна з літературних мов має свуй нормалізований комплект назв. Часть з їх «всеслов'янська», хоч в разних мовах одна назва може односитися до інших ніж у нас місяців (однак в границях теї самої пори року). Для прикладу, чеські «květen» то не IV-ти, оно V-ти місяць (весняная пора), а хорватські «listopad» то не XI-ти, оно X-ти місяць в рокові (осіння пора). Інши назви могут виступати локально, некотори навіт в офіційній термінології оно однеї мови, як чеські «únor» (II-гій місяць), українській «жовтень», білоруській «кастрычнік», чи польські «październik» (всьо то назви на X-ти місяць року).

У випадку української мови чуть не всі назви місяців мають аналоги в інших слов'янських мовах (найбульш у білоруській і польській), бо виводяться з колишнього слов'янського календаря. У перших друкованих київських «місяцословах», які у ст. XVIII почали виходити з друкарні Києво-Печерської лаври, уживалася церковно-слов'янська мова і назви місяців римського типу. Однак власна українська традиція назв місяців в тому часі була вже сформована. Бачимо єї хоч би в книжці українця Олександра Терещенка «Быт русского народа» (1848), де подається перелік українських назв всіх 12-ти місяців року. В тому перелікові, як тоже у календарях, котори у другуй половині XIX і в перших кільканадцяти роках XX ст. видавалися у т.зв. Великій Україні (в межах Російської імперії) і в Галичині, а тоже українськими організаціями в Америці, бачимо ще певни одмінності, що було наслідком «недержавного» статусу української мови. У 1920-х роках ситуація змінилася й од того часу маємо одну «всеукраїнську» календарну номенклатуру, якої уживаємо тоже в українських публікаціях на Пудляшу. (лх)

Незалежно од tych knyžnych nazw, sered słowjan prodowżuwałasia tradycja nazywania misiaciuw od typowych dla danoho czasu klimatycznych i przyrodnych jawyszcz, abo hospodarських zaniat. Same wona stała normoju w kalendarnej nomenklatury ne оно súčasnoji Ukrainy, ale toже Biłorusi, Polscei, Chorwatiji i Czechiji. W inszych derżawach, de howoryt'sia słowjan'skymy mowamy, obowjazujujemy je nazwy z rymškoju osnovuju, choc widoma je toже tradycijna słowjan'ska terminolohija, okresluwana jak narodna abo istoryczna.

W nasz czas kożna z literaturnych mow maje swuj normalizowanyj komplet nazw. Czast' z jich «wsesłowjan'ska», choc w raznych mowach odna

nazwa może odnosytysia do inszych niż u nas misiaciuw (odnak w hranyciach teji samoji pory roku). Dla prykladu, czeški «květen» to ne IV-ty, оно V-ty misiać (wesnianaja pora), а chorwat'ski «listopad» to ne XI-ty, оно X-ty misiać w rokowi (osinnia pora). Inszy nazwy mohut wystupaty lokalno, nekotory nawit w oficijnej terminolohiji оно odneji mowy, jak czeški «únor» (II-hij misiać), ukrajinskij «żowteń», biłoruskij «kastyrcznik», czy pol'ski «październik» (wsio to nazwy na X-ty misiać roku).

У випадку української мови чуть не всі назви місяців мають аналоhi в інших слов'янських мовах (найбульш у білоруській і польській), бо виводятьсiа з колыснiоho słowjan'skoho kalendara. У perszych drukowanych kyjuw'skych «misiacosłowach», jakiji u st. XVIII poczali wychodyty z drukarni Kyjewo-Peczer'skoji ławry, używałasia cerkowno-słowjan'ska mowa i nazwy misiaciuw rymškoho typu. Однак własna ukrajinska tradycija nazw misiaciuw w тому czasi була вже sformowana. Baczymo jeji choc by w knyżci ukrajincia Oleksandra Tereszczenka «Byt russkoho naroda» (1848), de podajeťsia perelik ukrajinskych nazw wsich 12-ty misiaciuw roku. W тому perelikowi, jak toже u kalendarach, kotory u druhuj połowyni XIX i w perszych kilkanadciaty rokach XX st. wydawalysia u t.zw. Welikuj Ukraini (w meżach Rosijskoji imperiji) i w Halyczyni, а toже ukrajinskymy orhanizacijamy w Ameryci, baczymo szcze pewny odminnosti, szczo було naslidkom «nederżawnoho» statusu ukrajinskoji mowy. У 1920-ch rokach sytuacija zminyłasia j od toho czasu majemo odnu «wseukrajinsku» kalendaru nomenklaturu, jakoji używajemo toже w ukrajinskych publikacijach na Pudlaszu. (fch)

Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”

Rozpisałem się o Edku. Ale jesteśmy jeszcze w Wesołowie. Na zakończenie, na pożegnanie, chciałbym jeszcze w skrócie odtworzyć ówczesny obraz wsi, w której spędziłem nastoletnie, można by powiedzieć beztrioskie lata.

Sąsiedzi – znajomi, czyli kto kim i z kim

Tym, którzy kiedykolwiek zainteresują się moimi wspomnieniami i będą chcieli odwiedzić Wesołowo, chciałbym przedstawić naszych bliższych i dalszych znajomych, kolegów, przyjaciół – tych wszystkich, których zapamiętałem. Przepraszam, jeśli kogoś pominąłem, ale minęło już tyle lat. Wyliczankę ograniczę jednak do mieszkańców Wesołowa mieszkających we wsi.

Zacznę od strony Wielbarka. Po lewej stronie mieszkał Kowalczuk, podobno jakiś nasz powinowaty, który przez pewien czas był sołtysiem. Później, po zmianach administracyjnych i wprowadzeniu zamiast gmin gromadzkich rad narodowych, funkcja sołtysa została zlikwidowana. Kowalczukowie mieli dwie córki. Imienia starszej nie pamiętam, młodsza zaś miała na imię Anna. Była trochę młodsza ode mnie. U starszej byliśmy na weselu, ale niewiele z niego pamiętam. Wiem tylko, że młodzi ślub brali w cerkwi – jeździli aż do Olsztyna. W międzyczasie starsze kobiety piekły weselny korowaj. Ze ślubu wrócili późnym wieczorem i dopiero wtedy zaczęła się weselna biesiada (ja oczywiście spałem gdzieś w kącie). Następnego dnia był oczywiście ciąg dalszy. Nie był to dzień zbyt wesoły, ponieważ gdy wszyscy goście już się rozweselili, rozpętała się straszna burza z piorunami. Piorun strzelił w dom Tchurzewskich w Wesołowku (ich córka Bolcia była ze mną w klasie). Był drewniany i spłonął doszczętnie.

Następny był dom Krostów. Było tam dwóch chłopaków – starszy Rejny, młodszy Wili, niezbyt się z nami przyjaźnili. Ich matka była wdową, mąż prawdopo-

dobnie zginął na wojnie. Mieli też dużo starszą siostrę, imienia nie pamiętam.

Dalej, ale po prawej stronie w dużym domu z czerwonej cegły mieszkał Korzeniowie. Korzeń był frontowcem, prawdopodobnie walczył, oczywiście w Wehrmachcie, pod Stalingradem, gdzie był kontuzjowany, czy też ranny. Było tam dwóch chłopców. Imion nie pamiętam. Cała rodzina była bardzo proniemiecka. To właśnie u pana Korzenia mój brat Janek uczył się szewcowania. Jednak w krótkim czasie Korzeniowie wyjechali za Odrę, czyli do Niemiec. To właśnie na ich miejscu osiedlił się Charzewicz, z repatriacji, z córką Lonią i synem Michałem.

Następny był dom Bury i Kowalczyków. Teraz grób Bury sąsiaduje z grobem mojej babci. Kowalczykowie do śmierci pani Bury mieszkali w części obory adaptowanej na mieszkanie. Synowie Kowalczyków to starszy Mietek, którego nie za dobrze pamiętam, gdyż zmarł, zaś młodszy Kazik, z przezwiskiem „Stary”, był naszym przywódcą.

Dalej był dom Żukowskich. Było tam dwóch chłopców o imionach zdaje się Staszek i Marian. Często zimą przychodziliśmy tam na wieczorki posłuchać różnych dziwnych opowieści o strachach, duchach i...

Za nimi mieszkali Redingowie, którzy mieli trzech synów. Byli to Staszek, który napisał paszkwil na Stalina, Piotr oraz Marian, kolega ze szkolnej ławy.

Dalej był sklep, a więc można powiedzieć, że centrum wsi. W tym budynku mieszkał Pieńkowski, później Kask. Z tyłu była dobudowana świetlica z białej cegły, zaś po drugiej stronie ulicy stał budynek dawnej remizy strażackiej.

Tuż obok było bardzo duże gospodarstwo, które zajmowali Złakowscy. Grób pana Złakowskiego też sąsiaduje z grobem mojej babci. Żona Złakowskiego, jak mówili, pochodziła z Francji. Stąd też, jeśli ktoś przychodził do pomocy w polu, to francuskim zwyczajem zamiast herbaty przynosiła wino. Tak naprawdę

wiem o nich niewiele, chyba tylko tyle, że pan Złakowski miał romans z panią Papajewską, w wyniku którego pani Papajewska urodziła syna Janka. Po śmierci Złakowskiego Papajewscy przeprowadzili się do jego domu. W tym domu przez jakiś czas mieściła się też Gromadzka Rada Narodowa.

Kolejny dom należał do Chilów. Było to samotne starsze małżeństwo autochtonów. Kiedyś Chilowie musieli być dobrymi gospodarzami. Mieli duże i piękne zabudowania gospodarcze. Obok był sad, do którego często zakradaliśmy się po jabłka. Rodzice często im pomagali, w zamian za to kosiliśmy częściowo na własny użytek ich łąki.

Idąc dalej, po tej samej stronie były domy Przygodów, następnie nasz i Grzejków.

Jeszcze dalej stał dom Papajewskich. Pani Papajewska, przyjaciółka Złakowskiego, mieszkała z dość dużą rodziną: córkami Hildą i Hertą oraz synami Helmutem i Jankiem (synem Złakowskiego).

Po drugiej stronie ulicy, naprzeciw mieszkania Grzejków, była leśniczówka. Leśniczym był Bochomulski, a później Szala. Trochę dalej stał dom, który też należał do rodziny Papajewskich, tam właśnie pokoił wynajmował pan Zgagowski. Obecnie mieszka tam Helmut, który ożenił się z Antosią Wróbel z Głuchu.

Obok Papajewskich, licząc od lewej strony, mieszkali Mordwowie z trójką dzieci: córką – imienia nie pamiętam, oraz synami Heńkiem, który trochę muzykował, i Mietkiem.

Na końcu, w stronę Rekownicy, za Mordwami był opuszczony budynek, który adaptowano na zlewnię mleka, przeniesioną z pomieszczenia wynajmowanego u Redingów.

Jeszcze dalej po tej samej stronie mieszkał Piwek z synem Bronkiem i córką, której imienia nie pamiętam.

Po przeciwnej stronie ulicy były duże budynki gospodarskie, które wów-

czas zajmował Cackowski. U Cackowskich były zdaje się dwie córki i dwóch synów: Rysiek i rok ode mnie starszy Kazik, kolegowaliśmy się.

Tak mniej więcej wygląda przegląd mieszkańców samej wsi Wesołowo. Wiele gospodarstw należących do wsi było rozrzuconych po koloniach. Część powojennych pustostanów zasiedlaliśmy my – wysiedleńcy z akcji „Wisła”. Nie będę ich opisywał, ponieważ nie było rówieśników w moim wieku, toteż jako nastolatek nie miałem z nimi bliższego kontaktu.

To tyle z wiejskiego podwórka w Wesołowie, czas wracać na nasze podwórko rodzinne.

Zaczęły się przygotowania do powrotu na ojcowiznę.

Rok 1959 – przeprowadzka

Nastąpiła wiosna 1959 roku. Gospodarstwo w Kostomłotach było prawie gotowe do zasiedlenia. Wprawdzie w Wesołowie były jeszcze obsiane pola, a w Kostomłotach brakowało obórki, dom mieszkalny też nie był do końca wykończony, ale część rolna była zagospodarowana i musieliśmy podjąć ostateczną decyzję.

Pamiętam, że było to pod koniec kwietnia. Rodzice z bratem zostali w Wesołowie, by likwidować tamto gospodarstwo i załadować do wagonu to co zabierali. Mnie zaś wysłano do Kostomłotów, bym zorganizował odbiór ze stacji kolejowej w Terespolu. Jakoś udało mi się zorganizować transport, to znaczy furmanki.

W wagonie zgromadzone były wszystkie nasze ruchomości, chociaż nie pamiętam dokładnie, ile tego wszystkiego było. Na pewno był sprzęt domowy i wyposażenie mieszkania. Zabrano też sieczkarnię, krajalnicę do buraków, pompę do wody, która tam, to znaczy w Wesołowie, była w budynku gospodarczym, no i oczywiście inwentarz żywy: konie, krowy, świnki, owce. Było tego wszystkiego chyba na dwie wynajęte furmanki oraz jedną naszą.

Moim zadaniem było doprowadzić opłotkami część inwentarza żywego, to znaczy krowy. Po raz kolejny przemie-

Rodzice naprzeciw domu w Kostomłotach, który zbudowaliśmy po powrocie

rzałem więc pieszo trasę Terespol – Kostomłoty. Trudno mi dziś określić ówczesne emocje i odczucia związane z naszym powrotem. Nie mogę jednak zapomnieć usłyszanych słów, kiedy to przeganiałem nasz dobytek przez Dobratycze, a ktoś na podwórku zawołał: Ukraińcy wracają!

No cóż. Nie wszyscy cieszyli się z naszych powrotów. Dla tych, którzy po wysiedleniu w 1947 roku przejęli naszą ziemię, nasze gospodarstwa, nasze pojawienie się z powrotem nie zawsze było miłe. Nigdy nie wypierałem się swego pochodzenia. Na studiach w Lublinie aktywnie działałem w Ukraińskim Towarzystwie Społeczno-Kulturalnym. Wykrzyżowane zza płotu słowa „Ukraińcy wracają” bardzo mnie zabolowały, bo były skierowane do kogoś niepożądanego. Tak to odebrałem wówczas i tak do dziś to postrzegam. Może to był odosobniony przypadek, ale pozostał mi w pamięci, bo „Ukraińcy” zabrzmiało w ten sposób, że ugodziło to w moją – nastolatka – godność. Tam, na Ziemiach Odzyskanych, nikt nie wytykał nam naszego pochodzenia, a gdy wyjeżdżaliśmy koledzy ojca i nasi przyjaciele bez problemu pomogli się nam pozbierać, zawieźć dobytek do Wielbarka i załadować do wagonu. A tu, w rodzinnych stronach, nie tylko miałem trudności z zebraniem odpowiednich podwód, ale usłyszałem jeszcze coś takiego.

Nieważne. Wróciliśmy. Zaczął się dzień jak co dzień, no może niezupełnie. Trzeba było wykańczać mieszkanie, postawić jako taką oborę dla dobytku, wykopać studnię (na początku wbito pompę przywiezioną z Wesołowa), no i zebrać zasiewy zarówno w Wesołowie, jak i w Kostomłotach.

Wiosna i lato były bardzo pracowite. Pracowało się nie od rana, ale od świtu do zmierzchu, a jak przyszedł czas omłotów, to zdarzało się od rana do rana. Nie, nie myślcie, że byli gospodarze z taką dużą ilością zboża. Zaczynało się przeważnie o godzinie 7-8 rano. Młóciło się u jednego gospodarza, na przykład 3-4 godziny, następnie przeciągano maszynę do drugiego, miały kolejne 3-4 godziny i znów do następnego. Maszyn do młócenia było niewiele. Mój brat cioteczny Rysiek Jedin przywiózł na te tereny z Ziemi Odzyskanych pierwszą maszynę samoczyszczącą.

Trudno po wielu latach odtworzyć dokładnie swoją historię. Zapamiętuje się rzeczy najważniejsze – te, które zmieniały bieg wydarzeń w życiorysie.

O Edku pisałem wcześniej, niemniej jednak wrócę do pewnych zdarzeń z pierwszego roku osiedlenia się w Kostomłotach. Miałem wówczas 18 lat. Edek, starszy o ponad rok, zatrudnił się jako listonosz na poczcie w Dobratyczach. We wsi było trochę... no takich dzierlatek, dziewczynek kończących szkołę podstawową. Pewnego razu na okoliczność moich imienin, o których Edek doczytał się, że są 3 lipca, otrzymałem cały plik kartek z życzeniami imiennymi.

Nie wiem, czy dziewczyny pisały je same czy nie, w każdym razie było to z jego inspiracji. Większość z nich miała na imię Maria, my zaś hurtem nazwaliśmy je Mańkami. Wspólnie z Edkiem ułożyliśmy nawet jakąś piosenkę na ich temat. Kilka z tych dziewczyn wybierało się gdzieś do szkoły średniej. Głupio mi trochę było, że przeważałem swoją edukację. Ale nie wyprzedzamy faktów.

Anatol STEFANIUK (STEPANIUK)

Początek wspomnień w numerze 5/2017

Oleksi^ejcza czy Mamonticha – Jak

Nazywanie kobiet w tradycji wsi podlaskiej

Na Podlasiu zachował się niezwykle ciekawy i bogaty materiał związany z nazewnictwem mieszkańców wsi. To wciąż funkcjonujące gwarowe formy imion, tradycyjne przydomki rodowe, przezwiska oraz nazwy używane do identyfikacji kobiet. Ciekawą grupę stanowią nazwy kobiet, a zwłaszcza tradycyjne nazwy żon, które ze względu na swój archaiczny charakter wkrótce przestaną funkcjonować w tradycji ustnej mieszkańców regionu. To już właściwie ostatni moment, by je zebrać i opisać. W tym artykule skupiono się na formach występujących we wsiach powiatu hajnowskiego, głównie gminy Czyże.

Do identyfikacji kobiet na podlaskich wsiach używano różnorodnych form. Mogły to być po prostu imiona kobiet lub ich formy zdrobniałe, np. w sytuacji, gdy we wsi było kilka kobiet o imieniu Anna, jedną z nich odróżniano, nazywając np. *Hannula*. Ta forma często odnosiła się tylko do jednej konkretnej osoby.

Najpopularniejszym sposobem nazywania kobiet na wsi do dziś pozostaje używanie imienia kobiety lub jego formy zdrobniałej w połączeniu z nazwą rodową własną (po ojcu, rzadziej po matce) lub nazwą rodową męża z końcówką -owa lub -ina/-yna.

Oto kilka przykładów ze wsi Zbucz:

Handzia Kiryłowa (*Handzia* – pol. Anna, ukr. Ганна, Гандзя; *Kiryło* – pol. Cyryl, ukr. Кирило, od imienia przodka męża),

Mańka Niczyporowa (*Mańka* – pol. Maria, ukr. Марія, Манька; *Niczypur* – pol. Nicefor, ukr. Ничипир, od imienia dziadka męża),

Wi^rrka Stepanowa (*Wi^rrka* – pol. Wiera, ukr. Віра; *Stepan* – pol. Stefan, od imienia dziadka męża).

Niekiedy do identyfikacji kobiet używano przekształconych form imion, które nabierały znaczenia ironicznego lub wręcz obraźliwego, np. *Warożka* (przekształcona forma imienia *Warka* – pol. Barbara, ukr. Варвара, Варка), *Lidesa* (przekształcona forma imienia *Lida* – pol. Lidia, ukr. Лідія, Ліда), *Li^rjka* (przekształcona forma imienia *Lilka*). Takich form o charakterze przezwiskowym mieszkańcy wsi używali najczęściej pod nieobecność ich nosicieli.

Ciekawą i różnorodną grupę stanowią też przezwiska, pochodzące od imion innych osób. Na przykład przezwisko *Dunia* (pol. Eudokia, ukr. Євдокія, Дуня) wzięło się stąd, iż chrestni zapomnieli imienia, którym ochrzczili dziecko w cerkwi. W rzeczywistości kobietę ochrzczono imieniem Eugenia, ale mieszkańcy jednej ze wsi w powiecie hajnowskim mówili na nią *Dunia*.

Do tej pory na podlaskich wsiach funkcjonuje wiele form o charakterze przezwiskowym, często żartobliwym, a niekiedy wręcz obraźliwym, wulgarnym, które służą do identyfikacji kobiet. Temat jest bez wątpienia ciekawy, choć i kontrowersyjny, zwłaszcza jeśli dotyczy wciąż żyjących kobiet.

Najciekawszą grupą podlaskich nazw własnych są formy odmężowskie, utworzone od imienia męża, np.:

Semi^rńcza (*Semi^rn*, pol. Symeon, ukr. Семен),

Tarasicha (Taras, pol. Tarazjusz, ukr. Тарас),

a także nazwy tworzone od nazwiska, np.:

Forusicha (nazwisko urzędowe Chworoś),

od przezwiska męża lub jego zawodu, np.:

Storożycha (*storoż*, pol. stróż w cerkwi, ukr. сторож) i inne.

Co ciekawe, nazwy utworzone pierwotnie od zawodu męża obecnie oznaczają zajęcie kobiety – tak więc *Krawczycha*, oznaczająca początkowo żonę krawca, to dziś na podlaskich wsiach po prostu krawcowa itp.

Warto przyjrzeć się bliżej nazwom kobiet, które powstały od imion mężczyzn, dlatego że jest to najbardziej zakorzeniony w tradycji ustnej nie tylko wsi podlaskiej sposób identyfikacji kobiet. Na jego kształtowanie się i funkcjonowanie wpłynął patriarchalny model stosunków dominujący przez stulecia w tradycyjnej społeczności wiejskiej, w której status kobiety zależał od jej przynależności do mężczyzny – początkowo do ojca, następnie do męża. Jak zauważają na przykład badacze ukraińscy, tego typu nazwy należą do jednej z najbogatszych i najczęściej używanych kategorii nazw ludzi, jeśli chodzi o pokrewieństwo i powinowactwo. Wskazują one na związek kobiety z mężem, rodziną, a także z całym rodem. Aby jednak opisać żeński system nazewniczy, warto wspomnieć o tradycyjnym systemie imienniczym na Podlasiu.

W podlaskiej społeczności posługującej się gwarami ukraińskimi i białoruskimi imiona chrześcijańskie pojawiły się na przełomie X i XI w. Początkowo adaptacji, która miała na celu dopasowanie form imiennych do miejscowych gwar, zostały poddane imiona cerkiewnosłowiańskie. Ok. XIV-XV w. podobnemu procesowi podlegały formy łacińskie, wcześniej już ukształtowane według kanonów języka polskiego. W XVI w. można mówić o zakorzenionym chrześcijańskim systemie imienniczym.

System imienniczy ukraińskojęzycznych mieszkańców regionu jest niezwykle bogaty, chociaż używane tu formy często w zdecydowany sposób odbiegają od swoich odpowiedników kanonicznych, np. *Panas* (pol. Atanazy, cerk. Afanasij, ukr. Панас). Temat funkcjonowania tradycyjnych imion w tradycji ustnej mieszkańców regionu wymaga jednak dokładniejszego opracowania.

Na przestrzeni stuleci system imienniczy na Podlasiu ulegał przeobrażeniom, jednak wyraźne zmiany nastąpiły w nim w XX w. Po powrocie miejscowej ludności z bieżniństwa upowszechniły się tu formy charakterystyczne dla języka rosyjskiego, które często zaczęły wypierać miejscowe tradycyjne warianty imion, pojawił się np. *Gryśza*, zamiast tradycyjnego na tych terenach *Ryhuor* (pol. Grzegorz, ukr. Григорій, ros. Григорий, Гриша), *Misza*, *Miszka* zamiast *Michajil*, *Michal* (pol. Michał, ukr. Михайло, ros. Михаил, Миша), czy też

koliś na sełowi babuow nazywali?

Фото Ю. Гаврилюка, П'ятянка в Кноридах, 1983 р.

Ściop, *Ściopa* lub *Ściopka* zamiast *Stepan* (pol. Stefan, ukr. Степан, ros. Степан, Стёпа, Стенька). Druga połowa XX w. to upowszechnienie się także imion i form charakterystycznych dla języka polskiego, zwłaszcza w latach 60. i 70. XX w. zaczynają być popularne imiona katolickie lub wschodnie, mające swe odpowiedniki w tradycji polskiej, np. Agnieszka, Bożena, Dariusz, Grażyna, Iwona, Jarosław, Mariola, Maryla, Mirosław, Sławomir, Wiesław. Zmiany zachodzące w tradycyjnym systemie imienniczym znalazły odbicie w nazewnictwie kobiet.

W podlaskich miejscowościach bardzo popularnym sposobem nazywania kobiet były przez stulecia formy tworzone od imion mężów poprzez dodanie przyrostków:

- cza, np. *Wikentjczka* (*Wikentij*, pol. Wincenty, ukr. Вікентій),
- icha/-ycha, np. *Wasilicha* (*Wasil*, pol. Bazyli, ukr. Василь), *Laszycha* (*Lasz*, pol. Eliaz, ukr. Ілля, Ляшко),
- ka, np. *Karpjuczka* (*Karp*, *Karpjuk*, pol. Karp, ukr. Карпо),
- anka, np. *Weremjanka* (*Weremj*, pol. Jeremiasz, ukr. Веремій),
- owa, np. *Nonka Adamowa* (*Nonka*, pol. Nonna, ukr. Нонна),
- ina/-yna, np. *Mańka Pietina* (*Mańka*, pol. Maria, ukr. Марія, Манька; *Pietia*, pol. Piotr, ukr. Петро, ros. Пётр, Петя).

Dużą grupę nazw żon stanowią nazwy z przyrostkiem -cza dodanym od gwarowej formy imienia męża. Ciekawe przykłady tego typu form udało się zapisać przede wszystkim w Klejnikach, w których jeszcze w pierwszych dziesięcioleciach XX w. miejscowy proboszcz chrzczył dzieci zgodnie z kalendarzem cerkiewnym, przy czym nie omijał imion rzadkich. Oto przykłady nazw żon z Klejnik i okolicznych wsi w gminie Czyże:

Dawydcza (*Dawyd*, pol. Dawid, ukr. Давид) – co ciekawe we wsiach gminy Czyże, gdzie miejscowa ludność posługuje się archaiczną gwarą ukraińską typu *choditi*, *robiti*, formą imienia Dawid był i jest do dziś *Dawyd*, nie *Dawid*. Forma *Dawyd* pojawia się też dość często w metrykach parafii w Czyżach z XVIII w.,

Dementjczka (*Dementij*, pol. Domicjusz, ukr. Дементій),

Iwańcza (Iwan, pol. Jan, ukr. Іван),

Kalistrzańcza (*Kalistran*, pol. Kalistrat, ukr. Калістрат),

Kuondratcza (*Kuondrat*, pol. Kodrat, ukr. Кіндрат),

Mifodjczka (*Mifodij*, pol. Metody, ukr. Мефодій),

Klopjczka (*Klopj*, pol. Kleofas, ukr. Клеопа),

Pimijczka (*Pimien*, pol. Pimen, ukr. Пимен),

Ulijańcza (*Ulijan*, pol. Julian, ukr. Юліан, Уліян).

Zebrane nazwy odnoszą się najczęściej do nieżyjących już kobiet urodzonych w drugiej połowie XIX w. i w pierwszym trzydziestoleciu XX w., dlatego też w funkcji wyrazu motywującego widzimy tradycyjne gwarowe formy nienadawanych już imion, np. *Frolcza* (*Frol*, pol. Florus, ukr. Флор), *Radiwuonia* (*Radiwuon*, pol. Rodion, ukr. Родіон, Радивон).

Ślady tych dawnych imion znajdziemy chociażby w dzisiejszych nazwiskach, np. Radziwoniuk, Kondratiuk itd.

Tego typu nazw żon używano zamiast imienia kobiety, także wobec wdów. Był to popularny sposób identyfikacji kobiet, formacje odmężowskie były nawet częściej wykorzystywane niż imiona chrzestne kobiet. Wskazuje na to wypowiedź jednego z mieszkańców Zbucza: *Dorofiejczyca zwali, a prożyli cię życie i ne znali, jak wona zwetsia. O, a czerez huliciu, po susiędzki żyli.*

Nazwy żon kończące się na -cza mają neutralne zabarwienie emocjonalne. Wskazują one wyraźnie na przynależność kobiety w społeczności tradycyjnej do męża. Obecnie nazwy te zanikają. Nie ma zwyczaju określania w ten sposób kobiet należących do średniego i młodszego pokolenia.

Jak zauważa prof. Michał Sajewicz, który analizował nazwy żon w gwarach białoruskich Białostoczczyzny, formy kończące się na -cza utworzone od imion męża występują głównie na polsko-białorusko-ukraińskim pograniczu językowym. Formy te notują dawne dokumenty, m.in. znajdziemy je w dokumencie lustracyjnym Starostwa Kleszczelowskiego z 1560 r. (np. Andrzejczyca Wdowa, Sieliwoncza; na podstawie publikacji "Kleszczele" autorstwa dra Mikołaja Roszczeni), czy też w XVIII-wiecznych metrykach parafii unickiej w Czyżach. Metryki te są przechowywane w Parafii Prawosławnej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Czyżach. Znajdziemy tam liczne formy kończące się na -cza, najczęściej z imieniem kobiety, zapisane łacinką, zgodnie z tradycją obowiązującą wówczas w języku polskim. Często oddają one miejscową wymowę gwarową, np. pod 1728 rokiem znajdziemy formy: Marciza Matfiejczyca, Owdokima Mikołajczyca, Anna Maximeczyca, Marianna Seliwoncza, Tatiana Semencza, Juliana Timofiejczyca; w 1739 roku pojawiają się np.: Maryanna Andreyczyca, Xienia Chwedorczyca, Maryna Hryhorczyca, Agrypina Jakimczyca, Maryna Pilipczyca itd. Formy zapisane w ostatnich latach kontynuują więc stare formy, używane w podlaskich wsiach niemalże trzy stulecia temu.

Drugą ciekawą grupę nazw odmężowskich stanowią formy kończące się na -icha/-ycha. Ot przykłady ze wsi gminy Czyże, z czego najciekawsze pochodzą z Klejnik:

Hejicha (*Hej*, pol. Aggeusz, ukr. Огеї, Огії),
Mamonticha (*Mamont*, pol. Mamant, ukr. Мамант),
Tichonicha (*Tichuon*, pol. Tychon, ukr. Тихон, Тихін),
Oleksandrycha (*Oleksander*, pol. Aleksander,
ukr. Олександр, arch. Олександр),
Karpicha (*Karp*, pol. Karp, ukr. Карпо),
Laszycha (*Lasz*, pol. Eliaz, ukr. Ілля, Ляшко),
Lewonicha (*Lewuon*, pol. Leon, ukr. Лев, Левон),
Nazarycha (*Nazar*, pol. Nazariusz, ukr. Назар),
Wasilicha (*Wasil*, pol. Bazyli, ukr. Василь),
Łukaszycha (*Łukasz*, pol. Łukasz, ukr. Лука, Лукаш),
Kuźmicha (*Kuźma*, pol. Kosma, ukr. Кузьма),
Sacharycha (*Sacharko*, pol. Zachariasz,
ukr. Захар, Захарко).

Nazwy te odnoszą się najczęściej do nieżyjących już kobiet urodzonych w XIX w. i w pierwszym trzydziestoleciu XX w. Mają one neutralne zabarwienie emocjonalne.

Warto zaznaczyć, że nazwy z przyrostkiem -icha w polskim języku literackim zdarzają się rzadko. Jak jednak uważają badacze, formant ten tworzy nazwy żeńskie w polskich dialektach ludowych, a także w językach i gwarach ukraińskich i białoruskich. Nazwy te są popularne na terytorium całej Ukrainy.

Występowanie tego typu nazw odmężowskich we wsiach gminy Czyże potwierdzają zapisy w XVIII-wiecznych metrykach miejscowej parafii. Znajdziemy tam liczne formy kończące się na -icha, najczęściej poprzedzone imieniem kobiety, np. z 1731 r.: Emfimia Łukianicha, z 1734 r.: Maryanna Andrusicha, Ahafija Zinicha, Raina Lewonicha, z 1738 r.: Jewdokima Makacicha, Anastazyja Ohrycicha, Fruzyina Klimicha, z 1741 r.: Paraska Samusicha itd.

Nazwy zakończone na -icha zapisane w ostatnich latach są tworzone od gwarowej formy imienia męża, również od form zdrobniałych, np. *Jasicha* (*Jaś*, pol. Jan, Jaś, ukr. Іван, arch. Ясько), *Petryczycha* (*Petryk*, pol. Piotr, ukr. Петро, Петрик), a także od form imiennych, które upowszechniły się po bieżenstwie, np. *Ściopicha* (*Ściop*, pol. Stefan, ukr. Степан, ros. Степан, Стёпа).

Od nazw żon, pochodzących od imion męskich, tworzą też nazwy rodowe, np.:

Petryszyny (*Petrycha – Petro*, pol. Piotr, ukr. Петро),
Trochimeczyny (*Trochimeza – Trochim*, pol. Trofim,
ukr. Трохим),
Jasiszyny (*Jasicha – Jaś*, pol. Jan, Jaś, ukr. Іван,
arch. Ясько),
Karpiszyny (*Karpicha – Karp*, pol. Karp, ukr. Карпо),
Wasiliszyny (*Wasilicha – Wasil*, pol. Bazyli, ukr. Василь).

Nazwy tego typu stawały się przydomkami rodowymi, które przechodziły z pokolenia na pokolenie. Funkcjonowały one w tradycyjnej społeczności wiejskiej w odniesieniu do wszystkich członków rodziny czy szerszej rodu. W świadomości społecznej zatarło się jednak pochodzenie tego typu przydomków od nazw kobiet.

Ciekawą, choć niezbyt liczną grupę nazw kobiet stanowią formy kończące się na -ka i -anka.

Formant -ka we wsiach gminy Czyże tworzył formy żon, np.:

Dmitryczka (*Dmitryk*, pol. Dymitr,
ukr. Дмитро, Дмитрик),
Karpjuczka (*Karp, Karpjuk*, pol. Karp, ukr. Карпо),
Ziniuczka (*Ziń, Ziniuk*, pol. Zenon, ukr. Зіновій, Зінь).

Na -anka kończyły się zarówno formy córek, np. *Szpirydianka* (*Szpiryduon*, pol. Spiridon, ukr. Спиридон), jak i żon, np. *Weremiżjanka* (*Weremiżj*, pol. Jeremiasz, ukr. Веремій).

Nazwy te kontynuują dawne formy, używane w dawnych wiekach, czego dowodzą zapisy w przywoływanych już XVIII-wiecznych metrykach cerkiewnych parafii Czyże. W księgach miejscowej parafii unickiej formy z formantem -anka (podobnie jak -owna) odnoszą się do córek, np. pod 1735 r. znajdziemy takie formy, jak: Praxeda Tarasianka, Raina Parafinianka, w 1737 r. pojawiają się: Raina Sawczanka, Tatiana Kądratianka, Theodora Mironianka. Z kolei formy zakończone na -ka, -czka nazywają zamężne kobiety, np. Theodora Tarasiuczka (ale też Theodora Taraszczajka).

Status kobiety w społeczności tradycyjnej zależał od jej przynależności do męczyzny – początkowo do ojca, następnie do męża, co miało wpływ na kształtowanie się sposobu nazywania kobiet.

Dzisiaj nazwy te są używane jedynie w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia, najczęściej już nieżyjących.

Zanik omawianych tradycyjnych nazw żon należałoby wiązać nie tylko ze zmianami w systemie imienniczym polonizującej się podlaskiej wsi, ale też ze zmianą pozycji kobiety w społeczności tradycyjnej w ostatnich dziesięcioleciach. Formy utworzone od imienia męża – często jedyny sposób identyfikacji kobiety w minionych stuleciach – świadczyły o jej niższym statusie społeczno-prawnym. Zastąpienie jednoczłonowych nazw kończących się na -cza, -icha i -ka/-anka formami z formantami -owa, -ina/-yna (np. *Nadia Denisowa* zamiast *Deniszcza*) świadczą o większej indywidualizacji kobiety w społeczności wiejskiej, w której rolę głównego identyfikatora zaczęło pełnić imię chrzestne kobiety, a nie imię jej męża.

Warto zaznaczyć, że formy imienne z ogólnosłowiańskim formantem -owa, a także rzadsze z -ina/-yna są głęboko osadzone w miejscowej tradycji, np. w XVIII-wiecznych metrykach parafii unickiej w Czyżach pojawiają się liczne tego typu formy, np. z 1730 r.: Teodora Anchimowa, z 1732 r.: Maryana Niczyporowa, kuma Stepanowa Iwanowska, z 1733 r.: Xienija Sawczyna, z 1734 r.: Anna Jarszukowa, Maryna Kasprowa, Tatianna Wołczkowa, Frankowa Raina itd. Jak podkreślają badacze ukraińscy, sufiksy -ова, -ина są wykorzystywane przy tworzeniu nieoficjalnych nazw zamężnych kobiet w języku ukraińskim.

Formy typu *Tekla Artemjowa* (*Tekla*, pol. Tekla, ukr. Текля; *Artemij*, pol. Artemiusz, ukr. Артемі́й) są tworzone głównie od przydomków rodowych, powszechnie dziś używanych w podlaskich miejscowościach. Te, które możemy usłyszeć np. we wsiach gminy Czyże, powstały w XIX w. albo też dawniej, o czym świadczy fakt, że ich podstawą są często stare, nieużywane dziś formy imienne, np.:

Banadykowy (*Banadyk*, pol. Benedykt, ukr. Бенедикт, Венедикт),

Chwedosiny (*Chweduoś*, pol. Teodozjusz, ukr. Федосій, arch. Хведось),

Kasperukowy (*Kasper*, pol. Kasper).

Często sami użytkownicy mają problem z wyjaśnieniem pochodzenia własnego przydomku rodowego lub wskazują na dość odległego przodka.

Od przydomków rodowych tradycyjnie tworzone formy żeńskie, także w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia, np. *Jewka Iwankowa* (*Jewka*, pol. Ewa, ukr. Єва; *Iwankowa* – *Iwanko*, pol. Jan, ukr. Іван, Іванко). Nazwy, które powstały od przydomku rodowego męża, stanowią dziś najliczniejszą grupę nazw kobiet we wsiach gminy Czyże. Wciąż należą one do niezwykle popularnych, co związane jest z dość długim utrzymywaniem się we wsiach podlaskich typu rodziny patrylokalnej – kobieta po wyjściu za mąż najczęściej zamieszkiwała wraz z mężem w jego rodzinnym domu oraz z osobami bezpośrednio z nim spokrewnionymi, stając się członkiem rodu swojego męża. Po ślubie, wchodząc do nowej rodziny, najczęściej przejmowała też przydomek rodowy swego męża.

Przytoczone przykłady nazw żon nie wyczerpują tematu nazewnictwa kobiet we wsiach powiatu hajnowskiego, dlatego że podobne formy tworzone nie tylko od imienia męża, jego zawodu czy przydomku rodowego, ale także od miejsca pochodzenia kobiety lub jej męża. Z pewnością jest to ciekawa i różnorodna grupa nazw własnych.

Temat ten wciąż wymaga dokładniejszego opracowania, tym bardziej że nazwy te znikają, zwłaszcza te kończące się na -cza i -icha. Nadal popularne są natomiast nazwy dwuczłonowe, składające się z imienia lub jego formy zdrobniającej z formą z formantem -owa (rzadziej -ina/-yna), utworzonej najczęściej od przydomku rodowego męża, rzadziej od imienia męża. Są one używane na określenie kobiet zarówno starszego, jak i młodszego pokolenia, pomimo coraz silniej postępującej językowej polonizacji mieszkańców gminy Czyże.

Ludmiła ŁABOWICZ

Wybrane źródła:

Metryka Cerkwi Czyżewskiej Wniebowzięcia Nass. Panny; Metryki Chrzestne Cerkwi Czyżewskiej od 1730 roku i szlubne od 1730 roku (rękopisy Parafii Prawosławnej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Czyżach, udostępnione w marcu-kwietniu 2018 r. przez proboszcza parafii ks. dra Jerzego Kulika, zawierające szczątki metryk z lat 1717-1729, łącznie 48 stron rękopisu oraz metryki z lat 1730-1750, łącznie ponad 400 stron rękopisu).

Czy tu znowu będzie Sojuz?

Nie było wcale takie oczywiste, że przy ustalaniu polskiej granicy wschodniej w 1944 roku tzw. Białostoczczyzna znajdzie się w granicach Polski. Z powodzeniem mógł być zastosowany scenariusz już przećwiczony jesienią 1939 roku i zachodnia granica Związku Radzieckiego przebiegałaby gdzieś w okolicach Łomży zgodnie z ustaleniami paktu Ribbentrop – Molotow. Już w czasie konferencji teherańskiej Stalin oświadczył, że po zakończeniu wojny zachodnią granicą ZSRR powinna być granica sprzed 22 czerwca 1941 roku, czyli z Besarabią, republikami nadbałtyckimi, odwojowanymi terenami Finlandii, Zachodnią Białorusią i Zachodnią Ukrainą. Zachodni aliansi musieli porzucić swoich polskich sojuszników i przystać na propozycje Stalina. Gra interesów. W toczącej się wojnie siła sojusznicza Związku Radzieckiego była znacznie wyższa niż wsparcie militarne Polaków walczących w armiach Zachodu.

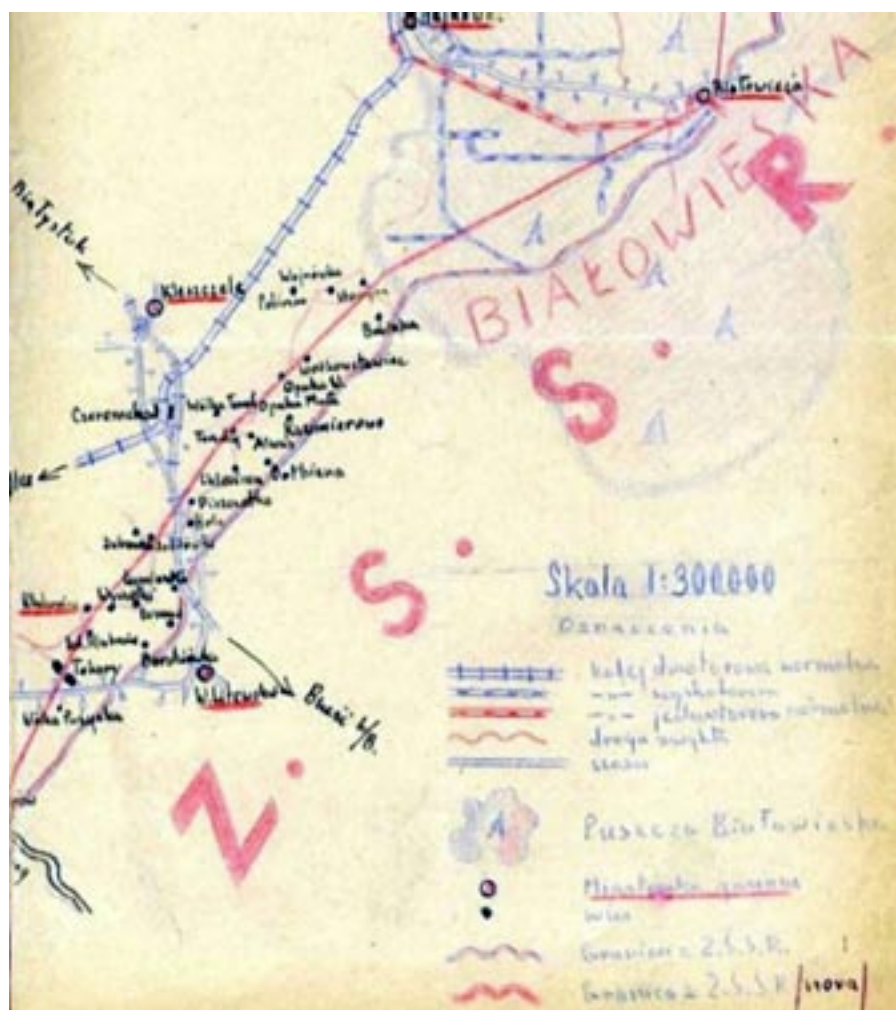
Na konferencji w Jaltcie w lutym 1945 roku wschodnia granica Polski w zasadzie była ustalona. Stalin trochę ustąpił i zgodził się na „linię Curzona”*. W negocjacjach z Churchillem Stalin miał sprytnie utracić wszelkie argumenty Anglika: *Przecież to wasz taką granicę zaproponował.* W taki to sposób Białostoczczyzna miała się znaleźć w granicach przyszłej Polski. Pozostaje pytanie: co skłoniło Stalina do takiego ustępstwa? Czy nie chciał reaktywować tej ohydnej granicy z czasu, gdy był sojusznikiem Hitlera? A może przewidywał walki na Zachodniej Ukrainie z ukraińskim ruchem narodowym i nie chciał otwierać kolejnego frontu walk z silnym na Białostoczczyźnie polskim ruchem niepodległościowym? Wołał tę sprawę zostawić „swoim” Polakom.

Na konferencji w Poczdamie uznano polską wschodnią granicę za ustaloną, a zdecydowano o polskich granicach zachodnich. Churchill oświadczył, że jądro państwa polskiego powinno być przesunięte o 300 km na zachód i znajdować się pomiędzy linią Curzona a Odrą, z włączeniem do Polski Prus Wschodnich. Stalin częściowo na to przystał. Nie sądzę, że wspinałomyślnie przyznając Polsce Gdańsk, Dolny Śląsk i Pomorze Zachodnie chciał wynagrodzić Polakom straty na wschodzie. *Tak hojnie obdarowani Polacy, gdzie poniemieckie nabytki będą stanowić około jednej trzeciej ich państwa, będą nas się trzymać, bo jedynie my będzie-*

my gwarantami ich stanu posiadania i będziemy zaporą przed niemieckimi rewizjonistycznymi próbami (tak to przedstawił, o ile się nie myłę, na posiedzeniu politbiura). Zamiast tego na terenie Polski mógł powstać jakiś kadłubowy twór na kształt Księstwa Warszawskiego z 1807 roku. „Łaskawość” Stalina była umotywowana chęcią uszczuplenia terytorialnego Niemiec, tak żeby w przyszłości nie miały zbyt dużego potencjału gospodarczego do rozpoczęcia nowej wojny. Zwycięzcy raczej przewidywali, że po krótszym lub dłuższym okresie okupacji dojdzie do zjednoczenia Niemiec. To, że stało się to dopiero po 45 latach od zakończenia wojny, nikt przewidzieć nie mógł. Wyszło na to, że Stalin miał rację. Współczesne Niemcy to potęga gospodarcza, ale militarny karzeł.

Zachodnia przedrozbiorowa granica Polski była najtrwalszą z europejskich granic. Przetrwała ponad 300 lat, od pokoju toruńskiego (1466 r.) do pierwszego rozbioru Polski (1772 r.). Prusy Książęce ze stolicą w Królewcu pra-

wie 150 lat były lennem Polski, a Pomorze Wschodnie z Gdańskiem, Powiślem, Żuławanami i Warmią wchodziły do Prus Królewskich i stanowiły integralną część składową Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W tym sensie propozycja Churchilla bardzo przypadła Polakom do gustu. Stalin był jednak zdania, że są to zbyt duże nabytki i „od liniiki”, patrząc na północną granicę, odciął mniejszą część byłych Prus Wschodnich: *Chociaż Rosji tam nigdy nie było, narodowi radzieckiemu należy się jakaś część Niemczyzny.* A tak naprawdę Stalinowi chodziło o nie zamarzający port na Bałtyku. Do czasu rozpadu Związku Radzieckiego nie było problemów komunikacyjnych. Zaczęły się, gdy kraje nadbałtyckie odzyskały niepodległość. Obwód kaliningradzki stał się odciętą enklawą rosyjską. Było jedno dobre w tym wszystkim – zniknął z map *matecznik niemieckiej agresywności (Prusy Wschodnie), zniszczone zostało gniazdo zaborczego junkierstwa, prusactwo wyładowało na śmietniku historii.*

Powrót na ziemię kiedyś należąca do Polski, Ziemia Odzyskana, jak te nazywano w propagandzie Polski Ludowej, był tylko tak naprawdę odzyskaniem terytorium, ale nie infrastruktury. Piastowska przeszłość tych terenów już dawno zaginęła, pozostała na łamach kronik. Każdy dom, każdy most, każda droga, każda cegła były tworem rąk niemieckich. Więc patrząc na polskie resentymenty do Kresów Wschodnich, nasuwa się stosowna analogia.

27 lipca 1944 roku PKWN podpisał z rządem w Moskwie wstępne porozumienie w sprawie przebiegu granicy wschodniej. Podstawą była linia Curzona. Ziemia wschodnie z największymi miastami Lwowem, Brześciem i Grodnem miały zostać po radzieckiej stronie. Krążyła anegdota, że w czasie kulturalnych rozmów z Edwardem Osóbką-Morawskim na jego słowa, że *prawicowe stronnictwa w Polsce marzą o „Polsce od morza do morza” i o Kijowie,*

i o Lwowie w granicach Polski, ekscentryczny I sekretarz KPU(b) Nikita Chruszczow odpowiedział: *Kijów to my wam damy, a Lwów to sami sobie nałapcie.*

16 sierpnia 1945 roku pomiędzy Polską a ZSRR została podpisana umowa graniczna. Podstawą wytyczenia linii granicznej były ustalenia z 27 lipca 1944 roku. Faktycznie od styku z granicą litewską na długości ok. 80 kilometrów linia odchyłała się ku południowi na niekorzyść Polski. Największe odchylenie na zachód (ok. 20 km) było w okolicach Grodna, gdzie linia Curzona przebiegała wzdłuż Niemna. Wytyczanie granicy zostało przeprowadzone z pominięciem elementarnych zasad gospodarczych. Pola zostały oddzielone od siedlisk, poprzecinane drogi zaczęły prowadzić donikąd. Nawet dzielono wsie na pół (Tokary) lub mniejsze wioski likwidowano (Łumianka). Przejawem zdrowego rozsądku było wykorzystanie rzek do wytyczenia linii granicznej: Sanu, Bugu i Świsłoczy.

W 1948 roku dokonano korekty przebiegu granicy. Celem jej było wyprostowanie pasa granicznego. Granica nie miała podłoża ekonomicznego ani nie uwzględniała też składu religijnego czy narodowego mieszkańców. W wyniku tej korekty do Polski na północy wróciły: Tolcze, Nowodziel, Szymaki, Klimówka, Chomontowce, Rudaki, Łosiniany i Ozierany Wielkie (pow. białostocki i sokolski); na południu: Medyka, Siedliska, Jaksmanice i Sierakońce (pow. przemyski).

Natomiast w okolicach Czeremchy do ZSRR włączono miejscowości pozostające dotychczas po polskiej stronie: Łumna, Hola (obecnie Pogranicznaja), Chlewiszcze i Piszczatkę. Mieszkańcy Bobrówki, wiem to że wspomnień rodzinnych, wznosili prośby do Pana Boga o to, aby to prostowanie pozostawiło ich po polskiej stronie. Jak wyglądają sowieckie porządki, aż za bardzo poznali w latach 1939-1941. I stał się cud! Linia graniczna przebiegała 30 m od ostatnich zabudowań wsi. Ale ponad trzecia część urodzajnych pól została po wschodniej stronie, co miało duży wpływ na poziom życia mieszkańców. Odcięte zostały naturalne kierunki ciężenia na wschód, w stronę Wysokiego Litewskiego i Kamieńca Litewskiego, czy na południe – w kierunku Brześcia. Trzeba było szukać nowych szans w Bielsku, Siemiatyczach, Hajnówce czy odleglejszym Białymstoku.

W 1951 roku dokonano wymiany terenów pomiędzy ZSRR a PRL. Umowę podpisano 15 lutego 1951 r. Powodem zainicjowanej przez Związek Radziecki wymiany były odkryte bogate złoża węgla kamiennego w okolicach Sokala. Polska zmuszona była odstąpić Belz, Uhnów, Krystynopol, Wareż, lewobrzeżny Sokal i Chorobrow. W zamian otrzymała Ustrzyki Dolne, Czarna, Lutowiska, Krościenko, Bandrów Narodowy, Bystre, Liskowate i tereny przyległe. W propagandzie PRL-u podkreślano, że umożliwiło to zbudowanie zapory na Sanie w Solinie i Myczkowcach.

Było na tym terenie pewne kuriozum: linia kolejowa z Przemysła do Ustrzyk Dolnych i dalej do Zagórza i Sanoka przebiegała przez terytorium ZSRR. Była to spora atrakcja turystyczna dla podróżujących. Można było bez paszportu przejechać przez ziemię Wielkiego Brata – przez stacje Dobromil i Chyrów. Na dworcu w Przemysłu przez megafony ogłaszano o zakazie fotografowania, zaraz po przejechaniu kilku kilometrów pociąg zatrzymywał się na granicy, do każdego wagonu wsiadało po dwóch wojskowych i zajmowało miejsca na końcach wagonu. Pilnie obserwowali, czy coś nie wyleciało przez okno i czy jest przestrzegany zakaz fotografowania. Na stacji w Dobromilu i Chyrowie pociąg nie za-

trzymał się. Tuż przed wjazdem znowu do Polski pociąg stawał i ponurzy konwojenci wysiadali. Ten absurd Stalin chciał zlikwidować, proponując kolejną zamianę terytoriów, ale na drodze stała mu śmierć. A kolejni władarze nie chcieli sobie zawracać tym głowy. Obecnie to połączenie kolejowe już nie istnieje, zostało zlikwidowane na początku lat 90.

Mieszkańcy miejscowości leżących po wschodniej stronie granicy przez dłuższy czas ludzili się, że administracja radziecka jest tymczasowa, zbierali podpisy, pisali do władz w Warszawie, stawiali bierny i czynny opór sowietyzacji, wreszcie wyjeżdżali do Polski legalnie i nielegalnie. Do wyjazdu w drugą stronę na Białostoczczyźnie PUR (Państwowy Urząd Repatriacyjny) nie znajdował zbyt wielu chętnych, mimo gróźb podziemia niepodległościowego, postulującego wyjazd miejscowych prawosławnych „do raj” (sowieckiego). Nie tylko zresztą gróźb. Wszyscy pamiętamy rajd „Burego”. Taka postawa raczej w większym stopniu pchnęła prawosławnych mieszkańców Białostoczczyzny w ręce UB i PPR-u.

Wymiana ludności pomiędzy PRL a BSSR miała charakter dobrowolny, czego nie można powiedzieć o terenach położonych dalej na południe. Kilka fal z ludnością polską z Ukrainy Zachodniej pojechało na ziemie poniemieckie (ok. 800 tys.), a w drugą stronę tysiące (ok. 480 tys.) Ukraińców przymusowo wysiedlono na sowiecką Ukrainę. Pozostałe ok. 140 tys. ludności ukraińskiej deportowano w ramach akcji „Wiśła”.

Chociaż radziecki system zawędrował tak daleko, jak daleko zaszedł żołnierz radziecki (poza Austrię, ale nie bądźmy detalistami), to jednak w Polsce miał łagodniejsze cechy. Przede wszystkim pozostało rolnictwo indywidualne, a znieawidzone kolchozy, jak potocznie nazywano spółdzielnie rolnicze, powstawały na zasadzie dobrowolności, bo wysokie domiary podatkowe itd. nikogo do kolchozu nie zapędziły. Tak samo zachowały się pewne wolności obywatelskie i swoboda wypowiedzi (za czasów stalinizmu było inaczej, ale ja pamiętam Gomułkę i Gierka). Nikt nie sadzał do więzienia za opowiadanie dowcipów politycznych, które leciały na każdej imprezie. Np. za stołem siedział komendant milicji, dyrektor szkoły i my nauczyciele, i kto opowiadał najśmieszniejsze kawały? Komendant posterunku MO w Knyszynie.

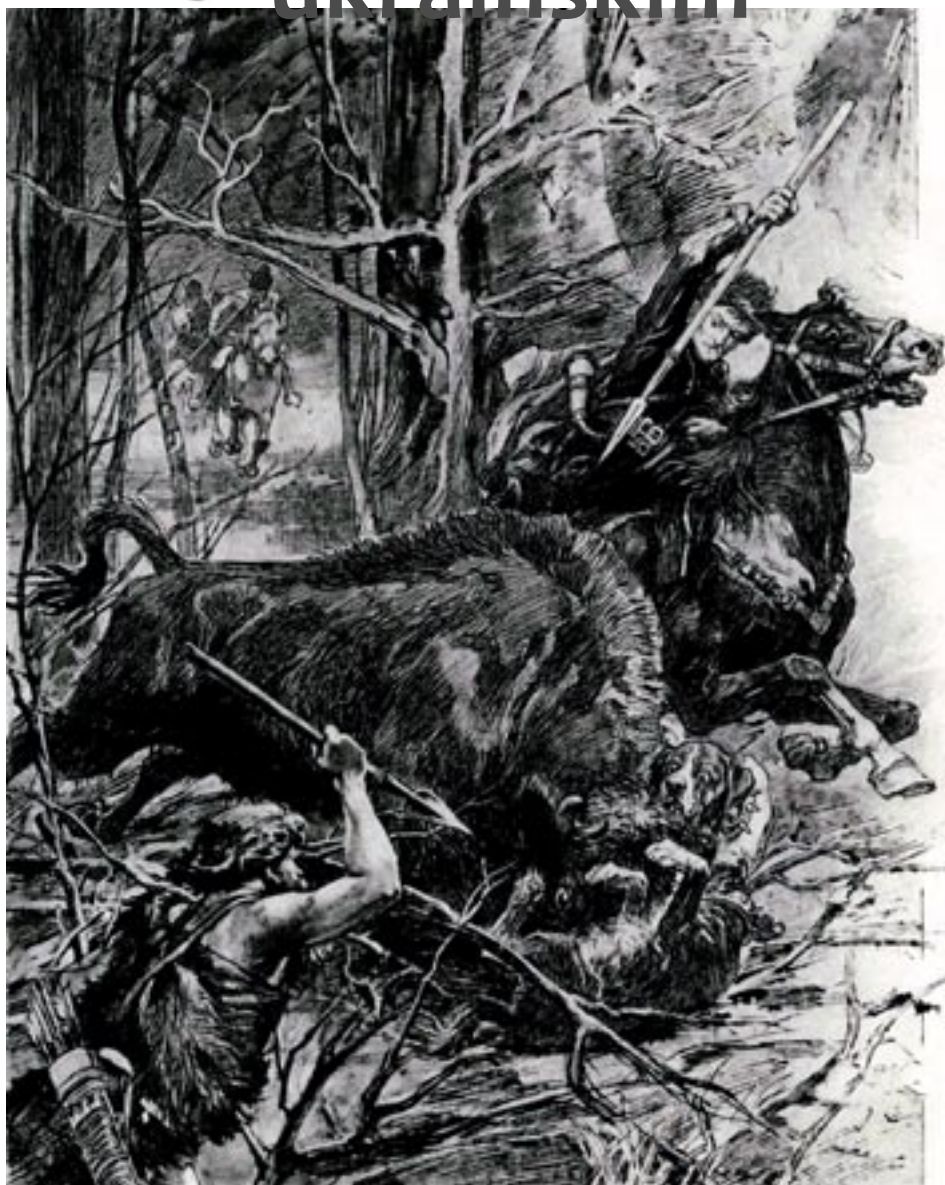
Jak to ktoś powiedział: *PRL to był najwesełszy barak w komunistycznym obozie*. Może jednak Stalin miał rację, mówiąc w Poczdamie do Churchilla, że Polakom tak pasuje komunizm jak krowie siodło. A mówienie, że żołnierz radziecki wyzwolił, ale nie dał wolności? Dać nie mógł, bo sam jej nie miał.

Arkadiusz KULGAWCZUK

* George Nataniel Curzon – brytyjski minister spraw zagranicznych w latach 1919-1924.

Duszcza Białowieska w malarstwie ukraińskim

Mykola Samokysz: Inicjał z wilkami polującymi na żubry i zabijający żubra Jagielło

Puszcza Białowieża doczekała się wielu opracowań i albumów, pośród których pod względem oprawy graficznej wyróżnia się wydana w 1903 roku monografia Georgija Karcowa, ilustrowana zarówno zdjęciami, jak też licznymi dziełami malarskimi. W gronie artystów, których prace przyzdoobiły publikację, znaleźli się dwaj wybitni malarze Ukraińcy – Mikołaj Samokysz i Konstanty Kryżycki. M. Samokysz, mający zamiłowanie do animalistyki, wykonał przede wszystkim kompleksową oprawę graficzną – kompozycje rozpoczynające i kończące poszczególne rozdziały, na których przedstawieni są rogaci i drapieżni mieszkańcy puszczy, a także sprzęt myśliwski. Warto tu dodać, że dziełem M. Samokysza była, także zawierająca białowieżskie akcenty, oprawa trzutomowej publikacji poświęconej historii polowań. Natomiast autorstwa wybitnego pejzażysty K. Kryżyckiego są krajobrazy okolic Białowieży, niektóre z obecnością zwierząt. Ze względu na porę roku prezentujemy tu kilka zimowych widoków – przy obecnych osobliwościach klimatu, można by zażartować, że dla przypomnienia, jak ta pora roku powinna wyglądać.

Mikołaj Samokysz (Микола Самокиш; 1860-1944), znany przede wszystkim jako batalista i animalista, pierwsze lekcje rysunków i malarstwa pobierał w rodzinnym Niżynie, w latach 1879-1885 studiował w petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych (w Kijowie wówczas szkoły na poziomie akademickim nie było), a także w Paryżu. Podobnie jak Serhij Wasylkiwski, Porfiryj Martynowycz, Opanas Słastion należał do koła artystów, którzy stawiali sobie za cel przedstawienie w sztuce wydarzeń historycznych i narodowego kolorytu Ukrainy (był m.in. autorem albumów poświęconych Wojsku Zaporoskiemu i ornamentom ukraińskim oraz ilustratorem dzieł literackich). W latach 1894-1917 kierował pracownią batalistyczną w Akademii w Petersburgu, później zaś batalistyczno-historycznymi pracowniami Instytutów Sztuk Pięknych w Charkowie i Kijowie.

Konstanty Kryżycki (Костянтин Крижицький; 1858-1911) pierwsze lekcje malarstwa pobierał w Kijowskiej Szkole Artystycznej prowadzonej przez pejzażystę Mykołę Muraszkę. W latach 1877-1884 studiował na Petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych. Po ukończeniu akademii osiadł w Petersburgu, nadal jednak wiele czasu spędzał w rodzinnym Kijowie, zaś w jego spuściźnie artystycznej dominują dzieła z ukraińskimi pejzażami. (РД)

Konstatyn Kryżycki: Biegające dziki. Rzeka Narewka w zimie

З хроніки подій над Бугом і Нарвою

Вбиті фурмани – канонізовані

29 жовтня 2019 р. Собор єпископів Святої Польської автокефальної православної церкви прийняв рішення про причислення до лику святих Мучеників землі Холмської і Підляської імен 30 фурманів, вбитих 31 січня 1946 р. відділом Національного військового об'єднання під командуванням Ромуальда Райса «Бурого» (на фото – пам'ятник православним жителям Білостоцької єпархії, вбитим у 1939-1956 рр. у Білостоці, який вшановує також пам'ять жертв «Бурого»). **31 січня 2020 р.** в Покровській церкві в Більську вперше відзначали свято Святих Підляських мучеників.

Жуброффа

4-8 грудня в 20 місцях Білостока та в регіоні проходила 14-та едіція Міжнародного фестивалю короткометражних фільмів «Жуброффа». Ведучою темою цьогорічного фільмового свята був космос і його таємниці.

Фестиваль це презентація фільмів, концерти, виставки, дискусії та фільмові сніданки. У конкурсній його частині у вісьмох категоріях змагалося 107 фільмів. Оцінювало їх міжнародне журі, в якому знайшовся український режисер Дмитро Сухолиткий-Собчук, автор фільму «Штангіст», що минулого року завоював головні нагороди білостоцького фестивалю.

У рамках «Жуброффи» в клубі «Фама» в Білостоці можна було послухати міксів Насті Муравйової, української ді-джейки, яка завоює європейські клуби. На щодня вона працює як стюардеса.

«Лускунчик» у білостоцькій опері

5-8 грудня в Підляській опері і філармонії в Білостоці, як і в передніх роках, презентовано один із найбільш відомих балетів у світі – «Лускунчик» Петра Чайковського. Цього року магічну різдвяну історію про дитинство показали артисти Національного академічного театру опери та балету України імені Т. Г. Шевченка в Києві. То чергова презентація «Лускунчика» в Білостоці у виконанні українських артистів. Минулого року «Лускунчика» презентували артисти Українського балетного театру зі Львова.

Добривідська музична традиція

7 грудня у Добриводі відбулася чергова зустріч з музиком та обрядами села в

рамках проекту «Добривідська музична традиція». Головною темою грудневих майстер-класів Товариства спадщина Підляшшя були колядки. Старовинних різдвяних пісень учила місцева співачка Ніна Явдосюк, якій допомагали Валентина Климович та Варвара Яким'юк.

Зустріч відбулася за кошти Міністра культури і національної спадщини РП з Фонду промоції культури.

Пролунали колядки в Добриводі

8 грудня в сільській світлиці в Добриводі відбулася «Зустріч з колядою». У програмі заходу знайшовся концерт колядок у виконанні запрошених гостей: «Добрини» з Білостока, музичної групи «Shema» з Черемхи, Лукаша Неструка з Рипчич, «Малинок» з Малинник, наймолодших виконавців з Добриводи, цер-

ковного хору з Добриводи та господинь події – місцевого співочого фольклорного колективу. Під час заходу відбулися також підсумки проекту «Добривідська музична традиція», який був реалізований у селі від квітня до грудня 2019 р. Товариством спадщина Підляшшя за кошти Міністра культури і національної спадщини РП з Фонду промоції культури. З колядним репертуаром виступили учасники майстер-класів, що проходили в Добриводі в рамках проекту.

На заході не обійшлося без спільного співання колядок та пісної вечери, під час якої на столі з'явилися традиційні добривідські страви, які господині готувлять на Святвечір, тобто Коляду.

Концерт організували Гурток сільських господинь у Добриводі і Товариство спадщина Підляшшя.

«Зірка в скансені»

9-20 грудня в Підляському музею народної культури у Василькові відбувалися різдвяні майстер-класи для дітей і молоді «Зірка в скансені». У програмі передріздвяних зустрічей знайшлася презентація різних народних звичаїв, без яких важко уявити як католицькі, так і православні свята на Підляшші. Одним із елементів програми майстер-класів була презентація колядних зірок з колекції Підляського музею народної культури, з якими весь час колядують на підляських селах. Як повстають такі зірки, показував народний майстер Петро Богацевич з Крив'ятич.

Ручники гміни Вуорля – скаталоговані

12 грудня в Гмінному центрі культури у Вуорлі відбулася промоція «Катало-

гу народних ручників гміни Вуорля». Публікація презентує результати проекту, веденого в 24 місцевостях, який закінчився документуванням 436 ручників. Найстаріші народні підляські ручники походять з початку ХХ ст. з Вільки. Каталог вийшов у рамках проекту «Слідами народного ручника гміни Вуорля», реалізованого працівниками Музею в Більську, відділу Підляського музею в Білостоці.

Під час промоції не лише презентовано публікацію, але також відкрито виставку, присвячену народному ручнику гміни Вуорля. Відбувся також концерт фольклорних ансамблів.

Гроші від міністерства для меншин

14 грудня Міністерство внутрішніх справ і адміністрації РП подало до відома інформацію про розподіл дотацій на проекти національних меншин. Союз українців Підляшшя має отримати 405 172 зл. Це кошти на проекти: видавання українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»; Фестивали української культури і традиції на Підляшші; Українські радіопередачі «Українське слово» в православному Радіо Orthodoxy; Зустрічі з підляським фольклором, українською традицією і поезією; Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»; Діяльність аматорських художніх колективів. Союз українців Підляшшя отримує також дотацію на свою діяльність.

Не знайшли підтримки проекти, які стосувалися запису і видання платівки з українським фольклором Підляшшя та літніх освітньо-інтеграційних зустрічей для дітей та молоді.

Від міста Білостока Союз українців Підляшшя отримує 5 тис. на ХХІХ Фестиваль української культури

ри на Підляшші «Підляська осінь» у Білостоці.

Підляський науковий інститут у 2020 р. має отримати від Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП 91 470 зл. на проекти: Підляська українська наукова конференція; Документація і архівація традиційного фольклору гміни Чижі; Інтернет-портал Підляського наукового інституту та Український підляський архів.

Найбільша українська організація в Польщі – Об'єднання українців у Польщі – на реалізацію своїх проектів отримує 1 млн 219,5 тис. зл. Цього року ОУП відзначає своє 30-ліття існування. Виділено кошти також на ці відзначення.

Конкурс колядок у більській «четвірці»

17 грудня в Початковій школі № 4 в Більську відбувся XVI Міжшкільний конкурс колядок і пасторалей «Бог ся рождає, зірка сходить» («Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi»). Взяли в ньому участь учні з класів I-VIII чотирьох початкових шкіл з Більська, які виконували різдвяні пісні у традиційній та сучасній манері польською, українською та білоруською мовами. Серед учасників та нагороджених знайшлися вокалістки Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок».

Конкурс організувала Початкова школа № 4 в Більську та Союз українців Підляшшя в рамках програми «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та фінансовій підтримці Бургомістра Міста Більська.

У Білостоці діти прикрашували пряники

19 грудня в Громадській початковій школі свв. Кирила і Методія в Білостоці діти, які вчать української мови як рідної, взяли участь у майстер-класах прикрашування пряників. Зустріч повела Єва Степанюк, яка вводить на пряники традиційні українські, у тому числі підляські орнаменти.

Зустріч про архітектуру

27 грудня у Гмінній публічній бібліотеці в Нарві відбулися дебати на тему «Охорони і використання архітектурної спадщини гміни Нарва та регіону Біловезької пущі у промоції та господарчому розвитку». Зустріч провело Товариство спадщина Підляшшя у співпраці з Гмінною публічною бібліотекою в Нарві та Нарвянським осередком культури.

Успіх «Ранку» у Гайнівці

9-10 січня 2020 р. у Гайнівському будинку культури проходили конкурсні змагання «Гайнівських зустрічей з православною колядкою». У цьогорічному фестивалі взяло участь 37 хорів, ансамблів і колядних груп з Польщі та Білорусі. Колядували як дорослі, так і діти з садків і шкіл. Виступили колективи, між іншими, з Гайнівки, Більська, Вуорлі, Чижів, Орішкова, Пружан. Загалом у конкурсі взяло участь коло 700 учасників. Журі оцінювало їх у шести категоріях: садочки, початкові школи, колядні ансамблі, парафіяльні хори, світські хори, аматорські колядні ансамблі. Перше місце в категорії початкових шкіл завоювала вокальна група Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» з Більська (на фото), яка представляла Початкову школу № 4 ім. А. Міцкевича в Більську. **14 січня** всі переможці виступили на врочистому гала-концерті.

Фестиваль організував Деканальний інститут православної культури в Гайнівці у співпраці з Гайнівським будинком культури, Товариством «Любителі церковної музики» та Православною парафією Св. Трійці в Гайнівці.

Православні колядки в оперному театрі

9-10 січня в Підляській опері і філармонії у Білостоці відбулися XXXVIII Вечори православних колядок, організовані Православною Білостоцько-Гданською єпархією. На сцені виступили дитячо-молодіжні хори з білостоцьких парафій, а також запрошені гості з Польщі та з-за кордону. Серед виконуваних різдвяних творів звучали й українські колядки.

Концерт відбувся дякуючи фінансовій підтримці Міського управління в Білостоці та Маршалківського управління Підляського воєводства.

Більські учні виступили з колядками

10 січня в Початковій школі № 4 у Більську відбувся «Вечір колядок». Виступили на ньому учні українських класів. Колядували та склали святкові побажання діти від першого по восьмий клас, виступив також Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська.

Найбільший колядний захід українських дітей пройшов у рамках проекту Союзу українців Підляшшя «Зустрічі з підляським фольклором, українською традицією і поезією» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Колядки в Білостоці

11 січня у Центрі громадської активності в Білостоці відбувся «Вечір українських колядок» (на фото). Цьогорічний захід був чи не найбільшим з-посеред усіх, які досі відбулися у воєводському центрі. При-

йшло доволі багато глядачів, окрім того була більш різноманітна програма, оскільки крім ансамблів з Підляшшя виступили на заході виконавці з Сянока та Гощі в Україні.

Виступи почали дошкільнята і школярі, які вчаться в Білостоці української мови як рідної. Уперше показали малятка з Громадського садочка «Ангелятка» в Білостоці, що діє при білостоцькій Православній парафії Святого Духа. Від лютого 2019 р. у садочку ведуться заняття української мови. Дошкільнятка з православного садка виступили разом з дітьми з міжсадкового пункту, який працює при Самоврядному ін-

теграційному садку № 26 у Білостоці. Показалися також учні Громадської початкової школи свв. Кирила і Методія в Білостоці. На початку з українськими побажаннями і колядками виступили діти, які вивчають українську мову. Згодом на сцену вийшов хор, що діє при православній школі.

Окрім білостоцьких учнів показали фольклорний колектив «Добрина» з Білостока, господар «Вечора українських колядок», та Хор міста Гайнівка. Український вертеп та колядки і щедрівки представив у Білостоці колектив «Чорнобривці» з Гощі в Україні. На завершення заходу зі старовинними лем-

ківськими та бойківськими колядками показався гурт «Відимо» із Сянока.

«Вечір українських колядок» у Білостоці пройшов дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП у рамках проекту Союзу українців Підляшшя «Зустрічі з підляським фольклором, українською традицією і поезією». Партнером Білостоцького відділу Союзу українців Підляшшя у його проведенні вперше було Місто Білосток.

Зустрічі з «Чорнобривцями»

11 січня у сільській світлиці у Видові коло Більська відбувся концерт україн-

ських колядок, поєднаний з презентацією різдвяного вертепу у виконанні колективу «Чорнобривці» з Гощі в Україні.

Концерт zorganizував Союз українців Підляшшя та солтис і сільська рада села Видова в рамках проекту «Фестивалі української культури і традиції на Підляшші» дякуючи фінансовій підтримці Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та Війта гміни Більськ.

Різдвяна група аматорського хору «Чорнобривці» з Гощі перебувала в регіоні **10-12 січня** на запрошення Союзу українців Підляшшя. Окрім Видова та Білостока волинський ансамбль колядував в інших підляських місцевостях – Вуорлі, Парцьові і Тим'янци в гм. Нурець-Станція. Концерти в тих місцевостях пройшли дякуючи співпраці української організації з місцевими членами ради та осередками культури.

Українська ялинка

11 січня в Початковій школі № 4 у Більську відбулася інтеграційна українська ялинка для дітей і молоді з класів з українською мовою навчання (на фото). Окрім дітей з більської школи, взяли в ній участь дошкільнята з українських груп Садка № 9 «Лісова поляна» у Більську та учні зі Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі. Діти, одягнені в цікаві костюми, брали участь в іграх, конкурсах, а також танцювали. Традиційно відвідав їх святий Миколай, який приніс подарунки, підготовлені Союзом українців Підляшшя.

Ялинку zorganizували вчительки української

мови в рамках проекту «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та підтримці Миського управління міста Більська.

Маланкові забави на Підляшші

11 січня у Гмінному осередку культури в Черемсі відбулася «Фолькова маланка» з місцевим гуртом «Черемшина». З черги **13 січня** у ресторані «Trzy po Trzy» у Білостоці українську новорічну забаву zorganizував Білостоцький відділ Союзу українців Підляшшя. Під українську музику танцювали прихильники української музики не лише з Підляшшя. Загалом бавилося понад сто осіб. Музику крутив ді-джей Marboh – Мартин Богун. Окрім танців були й спільні співи.

Того ж **13 січня** відбулася ще одна новорічна маланка з українською музикою. У клубі «Gwint» у Білостоці загравав фольк-рок ансамбль «Гойраки» з Більська.

Окрім української музики на забаві звучали й білоруські та російські пісні.

Колядки в Дуб'яжині

11 січня в сільській світлиці в Дуб'яжині, з ініціативи місцевих співаків з ансамблю «Родина», відбувся «Вечір колядок». На запрошення господарів виступили молодші і старші виконавці різдвяних пісень з Підляшшя: «Гілочка» з Черемхи, «Луна» з Парцьова, а також хор Православної парафії св. пророка Іллі у Підбіллі, в якому й співають учасники «Родини». Звучали різдвяні пісні як у традиційному, так і опрацьованому виконанні.

Була це одинадцята зустріч з колядками в Дуб'яжині. Відбулася вона дякуючи співпраці «Родини» з Війтом гміни Більськ.

Колядки в Курашеві

12 січня у сільській світлиці в Курашеві відбувся III «Вечір колядок», організований місцевою Православною парафією св. Антонія Печерського. Виступили: колядна група з Чижів, дитячий ансамбль та

парафіяльний хор з Курашева, «Добрина» з Білостока, «Видимо» з Сянока, а також тріо з хору Православної парафії св. Юрія в Білостоці. Після концерту діти отримали від настоятеля курашівської парафії та війта гміни Чижі святкові подарунки. Колядний вечір закінчився спільною бесідою та співанням колядок.

Зустріч у Президента РП

14 січня у Президентському палаці у Варшаві Президент Польщі Анджей Дуда та його дружина Агата Корнгаузер-Дуда зустрілися з представниками національних, етнічних та релігійних меншин у Польщі. З українського середовища у зустрічі взяли участь д-р Григорій Купріянович, співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, директор Підляського наукового інституту, та Петро Тима, голова Об'єднання українців у Польщі. З промовою і побажаннями від імені меншостей виступив д-р Григорій Купріянович.

У Кліщелях відкрили гончарську майстерню

14 січня у Центрі туризму і культури «Гладишка» в Кліщелях відбулося врочисте відкриття гончарської майстерні. Під час зустрічі презентовано колишні глиняні горщики, зібрані від місцевих жителів. Були також розмови про гончарство, відбулася презентація цього традиційного для Кліщель ремесла, окрім того відкрито виставку праць Агнешки Йо-віти Романюк.

Кліщелі були в минулому відомим осередком гончарства, тому й місцевий осередок культури названо «Гладишкою». Зараз призабуте ремесло має шанс відродитися. Нововідкрита майстерня буде місцем гончарських майстер-класів. Перші із них організовано вже під час зимових канікул.

Зустріч у Бургомістра Більська

16 січня в Центрі європейської інтеграції «Unibus» у Більську відбулася «Новорічна зустріч», організована Бурмістром Більська Ярославом Боровським. Взяли в ній участь представники самоуправління на гмінному, повіто-

вому та воєводському рівнях, місцеві депутати Сейму РП, представники уряду, духовенство, бізнесмени, лідери громадських організацій тощо. Українське середовище Підляшшя представляв д-р Григорій Купріянович, директор Підляського наукового інституту. Під час художньої програми молоді співаки зі Студії пісні «Фарт» Більського будинку культури виконали колядку українською мовою.

Новий будинок вокзалу в Черемсі

16 січня в Черемсі відбулося врочисте відкриття нової залізничної станції. Інвестиція це шанс на відродження цього важливого в минулому залізничного вузла, де працювали сотні жителів гміни та навколишніх місцевостей.

Сучасний об'єкт є частиною загальнопольської Програми вокзалних інвестицій на 2016-2023 роки, у рамках якої в цілій Польщі буде побудовано і модернізовано майже 200 вокзалів. Інвестиція фінансується Євросоюзом у рамках Оперативної програми «Східна Польща». 2020 року залізничний вокзал в Черемсі був введений в експлуатацію.

Під час врочистого відкриття з концертом українських пісень виступив місцевий фольклорний дитячо-молодіжний колектив «Гілочка».

«Гілочка» в Ягуштові

17 січня український дитячо-молодіжний ансамбль «Гілочка» з Черемхи виступив із концертом у Початковій школі в Ягуштові в гм. Більськ.

Вечір колядок у Черемсі

19 січня у Гмінному осередку культури в Черемсі відбувся «Вечір колядок», захід, який уже 20 років презентує, в першу чергу, місцеві колядні звичаї. Цього року виступили на ньому фольклорні колективи, хори православних парафій, діти з музичних центрів та запрошені гості. Показалися, між іншими, виконавці місцевих традиційних колядок – жіночі фольклорні колективи з Вільки Терехівської і Черемхи-Села, дитячо-молодіжна «Гілочка» з Черемхи, діти зі Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі, «Катринка» з Високого, що на Берестейщині в Білорусі та інші виконавці колядок і пасторалей.

Українські колядки прозвучали в костелі

21 січня в Архікатедральній базиліці Успіння Пресвятої Богородиці в Білостоці (фарному костелі) відбувся концерт квартету «Ensemble Quattro Voce». Окрім польських колядок і кантичок у класичному виконанні, прозвучали на ньому східнослов'янські, у тому числі українські колядки і щедрівки, які знайшлися на платівці, виданій білостоцьким квартетом.

Колядки в Тересполі

25-26 січня в Міському осередку культури в Тересполі проходили концерти XXV Міжнародного фестивалю східнослов'янських колядок. Взяло в ньому участь понад 20 хорів і колективів з Польщі, Білорусі, України і Росії. З України виступи: Хор православної парафії Усіх святих землі Волинської «Волинські дзвони» з Луцька, ансамбль «YuMaVita Bandura Trio» Львівської музичної академії, Народний дівочий хор «Ліра» Львівського національного університету ім. Івана Франка, Народна капела бандуристок «Зоряниця» Львівського національного університету, хор «Оksamит» храму Святої рівноапостольної Марії Магдалини в Луцьку, а також Камерний хор «Кристинопіль» Червоноградського народного дому.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото Ю. Гаврилюка,
Л. Лабович, Архів «Ранку»

Związek Ukraińców Podlasia w 2020 roku dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP realizuje następujące zadania:

1. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”.
2. Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu.
3. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”.
4. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską.
5. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”.
6. Działalność amatorskich zespołów artystycznych.
7. Działalność Związku Ukraińców Podlasia.

